

Szépirodalmi Figyelő

Irodalmi, kritikai, szemlélő folyóirat

2021
3

Kiss Ottó prózája | Ágoston Csilla, Gerevich András,
Vári Fábrián László versei | Pálfalvi Lajos, Lenka Németh
Vítová, Marta Pató, Fancsali Róbert, Goda Regina,
Aljaž Krivec, Saša Čirić tanulmányai | Lakatos Botond
képregénye | Kritikák Iva Pekárková, Anna Cima, Ivana
Dobrákovová, Doron Rabinovici, Aleksandar Bečanović,
Alexandru Mușina és Andrzej Stasiuk könyveiről

Szépirodalmi Figyelő

Irodalmi, kritikai, szemlélő folyóirat

Új folyam, 20. évfolyam

Szerkesztők:

Demus Zsófia (*képregény*), Makkai T. Csilla (*Idegen horizontok*),
Pataki Viktor (*tanulmány*), Vass Norbert (*kritika*),
Vincze Ferenc (*főszerkesztő*), Zsávolya Zoltán (*szemle*)

Főmunkatársak:

Buda Attila, Csillag István, Zahari István, Zsolnai György

Olvasószerkesztő:

Szenkovics Enikő

Korrektor:

Kovács Emőke

A szerkesztőség címe:

Postacím: 1072 Budapest, Akácfa u. 20.

Tel./fax: (1) 321-4757 • E-mail: szif.szerk@gmail.com

www.szepirodalmifigyelo.hu

Szerkesztőségi titkár: Tóth Lili

Fedélterv: P. Szathmáry István

Nyomdai előkészítés: Arany Imre | Layout Factory

Megjelenik minden második hónap végén

Előfizetési díj: 3000 Ft

A Szépirodalmi Figyelő által feldolgozott folyóiratok:

Agria, Alföld, Ambroozia, Apokrif, Bárka, Búvópatak, Confessio,
Credo, Dunatükör, Élet és Irodalom, Életünk, Eső, Ex Symposion,
Ezredvég, Forrás, Helikon (Kolozsvár), Hévíz, Híd, Hitel, Irodalmi Jelen,
Irodalmi Szemle, Jelenkor, Kalligram, Kortárs, Korunk, Látó, Liget,
Lyukasóra, Magyar Lettre Internationale, Magyar Műhely, Magyar Napló,
Mozgó Világ, Múlt és Jövő, Műhely, Műút, Napút, Opus, Palócföld,
Pannonhalmi Szemle, Pannon Tükör, Parnasszus, Partium, Prae, Sikoly,
Somogy, Spanyolnátha, Székelyföld, Szőrös Kő, Tekintet, Tempevölgy, Tiszatáj,
Új Forrás, Vár, Várad, Vár Ucca Műhely, Vigilia, Zempléni Múza

Lapunk előfizethető a szerkesztőségben,

terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág.

Előfizethető továbbá közvetlenül a postai kézbesítőknél,

az ország bármely postáján, a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban

és a Központi Hírlap Centrumnál

(Budapest, VIII. ker. Orczy tér 1., tel.: 06-1/477-6300; postacím: Bp., 1900).

További információ: 06-80/444-444; e-mail: hirlapelofizetes@posta.hu

Nyomdai munkák: Érdi Rózsa Nyomda Kft.

Kiadja a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány

Felelős kiadó: a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány elnöke

ISSN 1585-3829

TARTALOM

■ SZEMLE

Vári Fábián László: <i>Két madármítosz</i> (Lyukasóra, 2021/3-4.)	3
Kónya-Hamar Sándor: <i>In memoriam Sz. G...., Sursum corda!</i> (Hitel, 2021/4.)	6
Fecske Csaba: <i>Síró tehén</i> (Partium, 2021/1.)	7
Száraz Pál: <i>Táncoló tüzek</i> (Székelyföld, 2021/3.)	8
Ágoston Csilla: <i>Abszolútérték</i> (www.ambroozia.hu, 2021/2.)	11
Gerevich András: <i>költő a konditeremben</i> (Tiszatáj, 2021/4.)	12
Stankovics Marianna: <i>Disztópia</i> (Magyar Műhely, 2021/1.)	13
Kiss Ottó: <i>Palajdi választása</i> (Eső, 2021/1.)	14

■ KÖZÉP/KELET/EURÓPA IRODALMAI

Pálfalvi Lajos: <i>Szerelmes versek és sárkánybetűk. Kortárs lengyel írók</i>	25
Lenka Németh Vítová, Marta Pató: <i>Kortárs cseh próza</i>	33
Fancsali Róbert: <i>Mágikus realizmus a kortárs román irodalomban</i>	46
Goda Regina: <i>A közöztiség gyakorlatai</i>	58

■ KÉPREGÉNY

Lakatos Botond: <i>A gazdatlan falu</i> (Lesznai Anna: <i>Kezdetben volt a kert</i> című regénye alapján)	68
--	----

■ IDEGEN HORIZONTOK

Aljaž Krivec: <i>A szlovén irodalom önismerete</i>	76
Saša Ćirić: <i>Elmúlt-e az azott oroszlánok kora? A kortárs szerb irodalmi színtér szemléje</i>	87

■ KRITIKA

Hanzelík Gábor: <i>A kortárs cseh próza kalandozásai New Yorktól Tokióig</i> (Iva Pekárková: <i>Ide a pénzt</i>) (Anna Cima: <i>Tokióban ébredtek</i>)	97
--	----

Nagyová Lenka: <i>Határon lenni</i> (Ivana Dobrakovová: <i>Anyák és kamionszofőrök</i>)	103
Mikoly Zoltán: <i>Az emberevőkről</i> (Doron Rabinovici: <i>A földönkívüliek</i>)	107
Ferencz-Fehér Dorottya: <i>Sade márki, az élvezet mérnöke</i> (Aleksandar Bečanović: <i>Arcueil – Illuzórikus almanach</i>)	112
Nagy Hilda: <i>Dáktör Niku, kártiér, szar</i> (Alexandru Mușina: <i>Macska-e a cica?</i>)	117
Makai Máté: <i>„Anarchisták paradicsoma”</i> (Andrzej Stasiuk: <i>Hogyan lettem író</i>)	122

■ REPERTÓRIUM

2021. március–április (Zahari István)	128
Számunk szerzői	147

Lapszámunk borítója Lakatos Botond képének felhasználásával készült.

Lapunk megjelenését támogatták:

Nemzeti Kulturális Alap, Emberi Erőforrások Minisztériuma,
Nemzeti Együttműködési Alap

A Szépirodalmi Figyelő Alapítvány tevékenységet támogatja:
Fidel Coffee Kft., Dover Nyelvi Centrum

**Nemzeti
Együttműködési
Alap**

SZEMLE

Vári Fábián László

KÉT MADÁRMÍTOSZ

(Szemadám György madarai)

A madáristen fia

Harmadfű csikó koromban egyszer
a turáni síkon vagy Pohjolában
az enyéimtől elkódorogva
rejtelmes vizekre vitt a lábam
a napkorong már ereszkedőben
vörösből visszaváltott ezüstre
a tótest tán ettől megborzongott
megemelkedett sötétlő tükre

egy felszálló madár zúzta széjjel
nyugalmát felhőnyi volt szárnya
az eget illendően megkerülte
s ránehezült az alkonyló tájra
nyomában suhogó kék nyalábok
vörös lidércek keletkeztek
szeme átható reflektorában
a démonok láthatókká lettek

a teremtett világ delejezetten
bámult a látvány galléron fogta
s az embertől érintetlen tájon
felsusogott a bizalom bokra

s amint az arccal földnek forduló
óriáskócsag leszállni készült
két lábra állva fogadtam volna
de szemem két ablaka elsötétült

ám szíve szívemmel összedobbant
s én hozzája hasonlóvá lettem
mire havait az ég leszórta
finom tollpíhék lepték a testem
iszonyú módon megéheztem ő
mellkasát feltépve etetni kezdett
a madáristen fia volt mondom
a teremtmények között a legszebb

A holdmadár

Az elfajzott ember nem tud repülni
lassan már lelke is földönfutó
elméje kihagy a vére szunnyad
kristályá épül szemében a só

hanem amikor lepíhen végre
de zszibongó aggyal nem alhat el
a holdmadár halkán beoson érte
s keblébe idegen lelket lehel

ő emeli már megfáradt testét
nyílnak előtte a téglafalak
a vityebszki éjben lebegett így
ama bozontos Chagall-alak

elhúzza a kémények sűrűjében
a tornyok baglyaihoz beköszön
s csodájára hogy visszahugognak
bimbót bont arcán a gyermeköröm

s előző életét kezdi lapozni
szárnyas lény volt ő is valaha
járta a tengert Afrika földjét
s ha verte a vágó csak egyre haza

de szakadozik a közvetítés
az álomszolgáltatás most marad el
az emberi lény leszáll az ágyról
csordultig a hólyag mennie kell

a holdmadár figyelme bicsaklik
karmából a kavics messze gurul
elrúgja magát a való világtól
keservvel krúgatva visszavonul

holdanyja mindétig hazavárja
a kudarcra szép álorca kerül
s ha felsír az ember néhai párja
emlékek fátyla mögé menekül.

Lyukasóra, 2021/3–4.

Kónya-Hamar Sándor

IN MEMORIAM SZ. G...., SURSUM CORDA!

Ha meghal a barátod,
ajtódon lángol a rézkilincs –

Két fény között növényi türelemmel
lapul Ama Pillanat s mindegy,
melyik szobor köldökébe költözöl –
Korszerűtlen széllé válhatsz,
szívedig ér a harangkötél –

Hideg kenyérhéj a valamikori hold,
felhők folyosóján dobogva gurul
és félrebeszél a tűz –
Tű fokába szorult angyal jajongása,
akár csecsemők szemébe futó lövészárók –

De így lep meg párálló friss kenyérben
a fáradó sókereszt,
s könnyed illatával havazni kezd
ózonpajzsra emelt élete –

2020. november 5.

Hitel, 2021/4.

Fecske Csaba

SÍRÓ TEHÉN

műtét után lesoványodott
arca megnyúlt mint Greco alakjaié
ijesztő előképeként majdani ábrázatomnak
nem törődött magával erőszakkal vitték kórházba
de a most született kisborjú sorsa
nagyon is érdekelte kifaggatta
asszonyát az ellés lefolyásáról a Kedves
állapotáról gyerekkorunkban volt egy
ilyen nevű tehenünk zsemleszínű jól
tejelő jámbor jószág amikor szüleink eladták
az istálló küszöbén ülve sírtunk utána
most ez a későbbi Kedves bőg talán
szeretett gazdája után

Partium, 2021/1.

Száraz Pál

TÁNCOLÓ TÜZEK

Erika, aki az első éjszakáját töltötte a furcsa ódon épületben, felriadt, mert az öreg óraszerkezet, amely már a bölcsőjénél is muzsikált, s talán az első zenei hangokat adta fiatal életének, most már szokatlanul csendgett ütött-kopott faszekrényében. Hallani lehetett, amint lógó súlytömbjei csikorogva és zörögve ereszkednek alá, hogy kínkeservesen megszóulásra bírják az ütőszerkezetet. Az egykor álomba ringató, mély dördülésszerű óraütések most idegenül hatottak, és a fiatal leány hallotta, ahogy a zaj megkerüli a házat, súlyosan tovamozog láthatatlan pályáján, besiklik hozzá a nyitott ablakon és megsemmisül a sarokban, a nehéz függönyök ráncai közt, vagy a sötét bútorok fakult lapjain.

De nemcsak az óraütések riasztották fel a városból jött nőt, aki azért telepedett meg a régi házban, hogy egy frissen eltemetett ember, az édesapja hagyatékát átvegye, hanem azok a bizonyos táncoló tüzek is, melyekről valamikor annyit mesélt ágyacskájánál egy jószágos, aki a világot vele, a friss, rózsaszínű élettel ajándékozta meg. A régi mesék azóta régen szétoszlottak, s nem maradt belőlük egyéb, mint nyugtalan éjszakák idején egy-egy elmosódott gondolat.

Most azonban hirtelen ott táncolt az ablakpárkányon a mese valósága.

Erika tágra nyílt szemmel, rémülten nézte. Maroknyi imbolygó láng libbent, mozgott, ugrált ott, néha háromarasznyi magasra. Zöldessárga lángocska nézett vele szembe. Néha eltűnt, hogy váratlanul újra visszatérjen, aztán egyszer a szobába is beugrott, de mintha menekülne, megint az ablakpárkányon termett, s pillanat múlva harmadmagával jelent meg. Mintha apró, eleven, lángruhás manók igyekeztek volna a leány felé, de mintha közte és köztük láthatatlan üvegfal volna, nem jutottak tovább. A leány rémülten meredt rájuk, és nem értette könnyed táncukat. Az egyetemen azt tanították, nincs érthetlenség a világban, és ami a halál vonalán innen esik, az megoldható, géppel lemérhető, vagy órával időrendbe állítható, az élettel és természettel összhangba hozható szükségesség, aminek értelme és célja van. Csak ott, ahol a sír szája ásít felénk, kezdődik valami, nem számunkra fenntartott világ, s jobb, ha belé nem pillanthatunk, mert ha megtehetnénk, létünk keserűséggel telne meg és elviselhetetlenné válna.

Mégis, az ilyen kísérteties éjszakákon, amikor az óra éjfélt üt csikorogó lomhasággal, s lángok táncolnak az ablakpárkányon, egy lány nem alkalmas arra, hogy az anyagot és törvényszerűséget keresse az ilyen látványokban. Erika se volt rest, s mikor a táncoló lángok kizuhantak a kertbe, magára kapta köpenyét, s az ajtóhoz állt. Úgy gondolta, ha a lángok újra megjelennek, kiugrik az ajtón, végigszalad a folyosón és bekopogtat nagynénjéhez, aki a ház túlsó szárnyán várja a holnapai tárgyalásokat.

De abban a pillanatban, amikor a lángok tánca újból kezdődött, és a leány valóban szélesre tárta az ajtót, a kis zöld manók beugrottak a szobába! Apró, de gyors mozdulatokkal a szoba közepén termettek. Erika most már sikoltozva menekült. Hirtelen nyolc-tíz láng jelent meg és üldözőbe vette őt. Némelyik mintha bokája után kapkodna! Most valahol fénynyaláb aranylott bele a sötétségbe, és a leány valakinek nekirohant. Valaki magához szorította, s morgott, de mit törődött Erika mindezzel... Ő csak lábait kapkodta a zöld lángok elöl...

– Ne féljen, hölgyem! Hiszen ezek ártalmatlanok – hallotta ekkor egy férfi mély, biztató, harangozó hangját. – Csak lidércsek – folytatta az illető –, a lép szép éjszakai virágai, kedves, hidegtüzek, amik nem égetnek... Bizonyára huzatot csinált valahol, s azért szegődtek a nyomába...

Csak most érezte Erika, hogy férfikarok ölelik át. Kibontakozott és rászólt az idegenre:

– Hogy merete ezt megtenni? Világítson, kérem, a saját arcára, hogy holnap felelősségre vonhassam...

– Miért? Maga a karjaimba szaladt, hallottam sikoltását, segítségére siettem, és még maga méltatlankodik? Egyébként tessék...

A lámpa markáns, kifejező férfiarcot világított meg. Erika mindig szerette nézegetni azokat a férfifejeket, amelyeken a hajat nem fésülték simára, s nem lakkozták ragyogó fényesre a fodrászok, hanem úgy maradt, ahogy a férfi hajnalban ébredéskor hátrasimítja kissé. A kis bölcsészleánynak is voltak álmái, álmainak lovagjai is akadtak. A lángok idevarázsolták a nyugtalan éjszakák álomlovagját, erős, izmos férfit, a közvetlen közelébe.

– Kicsoda Ön? Hogyan került ide? Hiszen vacsoránál nem láttam!

– Gáspár mérnök vagyok, a maga vacsorája után érkeztem, mégpedig a lápon keresztül, és ezek a barátságos kis tüzek álltak sorfalat ünnepélyes bevonulásomnál. Mutatták az utat – az érvényesüléshez. Furcsa dolgok történnek, kislány, manapság, s ahogy így elnézem magát,

nem csodálkoznék, ha véletlen a lidércclángokból koronát fonna a hájára. No de most elég legyen. Menjen vissza a szobájába... Jöjjön csak, majd rendbe hozom a dolgokat.

Erika szólni akart, de a férfi nem várta meg. Előresietett, s a leány utána igyekezett félelmében. A mérnök lámpát gyújtott a szobában, bezárta az ablakot, lehúzta a rolókat, aztán a leány felé fordult.

– Most szépen bebújsz a paplan alá, s hajcsi, reggelig fel sem ébredsz. Lángok csak hajnali két óráig ugrálnak, aztán hűvös szellő seper végig a lápon és elsöpri a vándortüzeket. Két óráig a folyosón sétálok, hogy ne féljél. No, csak ne hadonásszon, vegye úgy, hogy el akarok szívni egy-két cigarettát. Nem értem, a nők mindig hajlandók bebeszélni maguknak, hogy a világ csak értük és körülöttük forog. Jó éjszakát. Majd ha elaludtál, akkor én is lepihenek.

Két hónap múlva tört elő az első olaj a lép mélységéből. Úgy vágta le a fűrókút tetejét, mintha papírlapokat rombolt volna szét. A mérnököt a légnomás mellén találta. Hátratántorodott. Valahol, valaki sikoltott. Vagy hűslépcsényi távolságban az árokpárt margarétái közt ült Erika, ő kiáltott oly nagyot. Gáspár odaszaladt.

– Most már gazdagok vagyunk, szívem. Ha azok a lidércek meg nem kísértének azon az éjszakán, amikor egyenesen a karjaimba rohantál, talán sohase jut eszembe, hogy olaj után kutassak errefelé. Tudod, drágám, mi lehetőleg csak biztosra megyünk. Ahol lángok táncolnak az éjszakában, ott petróleum gőzölög a felszínen, s a lép rothadó füvei öngyulladásról kapnak tüzet... Mikor a lidérceket láttam, már tudtam, hogy nyugodtan nekiláthatok a munkának, az eredmény biztos.

– Mikor megláttalak, én is ezt éreztem. Vagy nem rám gondoltál? – kérdezte a leány és a férfi széles mellére simult.

Székelgyőld, 2021/3.

Ágoston Csilla

ABSZOLÚTÉRTÉK

Szent György-hegy.
Hátam a hűvös bazaltsípoknak döntöm
és felnézek az égbe
nyújtózkodó párhuzamosokra.
Két oszlop közé betéve
próbálom meghatározni
(e tekintetben sose voltam határozott)
magam.

Egyik Szent György dárdája,
másik a sárkány nyújtózó feje,
a kettő közt forrongok és
vulkánként török a magasba,
most már örök tanúm a hegy;
s közben két másik vonal,
mint lehetőségeim kondenzcsíkjai,
fejem fölött húznak el,
majd oszlanak szét,
ha nem vigyázok.

De vigyázok, s kapaszkodom
mindkettőbe, akkor is,
ha gáz, ha légnemű,
ha folyós, vulkáni láva,
sárkánytűz, vagy ércdarab.
Mert köztük mínuszaim
pluszba fordíthatom
– ez a kegyelem abszolútértéke.

www.ambroozia.hu, 2021/2.

Gerevich András

költő a konditeremben

a költő a konditeremben
keresi magát a tükörben
izmok hajlatában rímek
feszülnek viszketnek
a gondolatok súlya
lehúzza önképe
minden nyögés alliterál
megvakarja de csak viszket
a mondatnak fájnak a szavak
az izmok összecsengenek
génekbe kódolt az értelme
mély levegő magas léc
a bicepsz és tricepsz rímel
a mozdulat formát ölt
gyúrni gyúrni gyúrni
kenyeret kegyeket
nagyon szexi szeretne lenni
mert a test és az elme
túl absztrakt és metaforikus
izomzata hősi eposz tanúja
saját húsának drámai hőse
kivetkőzik a szavaiból

Tiszatáj, 2021/4.

Stankovics Marianna

DISZTÓPIA

egymást roncsolók
az átlátszó pince-mélyben
tépőfogsoruk
talán a másik hiánya
a szobákban
botladozó, tanácstalan lelkek
rakodnak, keresgélnek
ajtajuk zárva
szívük későre jár
kint hízott férfiak nők
a holdat kolbásszal eszik
reggelig
talán meg is zabálják
kártyáik és a zsetonok
a semmibe csúsznak
a rulettasztal négy sarkán
a hegyeket már zsákokba tolják
elégnek mint majd a kontinensek
a halott erdőkről elnevezett
krematóriumokban
ott az évszakok
csak a kéményeket összekötő
fulladt transzparenszek
a lépcsők önmagukat visszabontó hálók
csomóikban halott molekulák

Magyar Műhely, 2021/1.

Kiss Ottó

PALAJDI VÁLASZTÁSA

Az első nő, aki Palajdi hazaköltözése után a látókörébe került, egy frissen végzett kertészmérnök volt. Nagyon dekoratív, nála jóval fiatalabb, s mint később kiderült, intelligens is.

Először nem sokkal azután látta, hogy aláírta a szerződést a helyi klubbal, és az edzőpályán megkezdte a legkisebbek felkészítését. A nő a harmadik vagy a negyedik edzésen tűnt föl, a korlát mögül figyelte a játékot. Palajdi azt hitte, valamelyik gyerek anyukája, később meg, amikor a nő a vállán lógó táskából elővett egy hatalmas fényképezőgépet, azt, hogy a helyi vagy a megyei lap munkatársa. Bizonyára írnak majd valamit a közelgő szezonkezdésről, fordult meg a fejében, és még az is eszébe jutott, hogy nemsokára tőle is interjút kérnek, hisz az itteni lapokban hírértékű lehet, hogy egy volt válogatott focista visszajött a szülővárosába, és most a kicsiket edzi.

Mindkét feltételezése tévesnek bizonyult. De ez csak néhány héttel később derült ki, az után, hogy a belvárosi szupermarket fotocellás kijáratánál előreengedte a nőt. Az megköszönte az előzékenységet, és talán mert egy irányban indultak, meg is szólította Palajdit, aki csak akkor ismerte fel benne az edzőpályánál fotózó dekoratív hölgyet. Meg is kérdezte tőle, hogy valamelyik újságnak dolgozik-e, vagy csak a gyereket fényképezte, mire a nő nevetve közölte, hogy nincs gyereke, sőt férje sincs, nemrég költözött haza, mert végzett az egyetemen, egyébként hobbiból fotózik, de nagyon élvezi. Néhány utcát együtt mentek, a nő szüleinek belvárosi lakásáig, és mielőtt elköszöntek volna egymástól, a nő váratlanul felajánlotta, hogy néhány képet szívesen kinyomtatna, és akár már ma este odaadhatná, szigorúan ajándékba persze, ha Palajdinak nincs ellenére.

– Nincs – mosolygott a hölgyre, aztán megegyeztek, hogy a közelben, a belvárost átszelő Ó-Körös partján találkoznak.

A nő késett, de csak néhány percet, éppen annyit, amennyit illendő.

Őt fényképet hozott, mindet fotópapírra nyomtatta, fekete-fehérek és elég nagy méretűek voltak. Palajdi megköszönte, majd felajánlotta, hogy viszonzásul meghívja őt egy italra a közeli vendéglő kerthelyiségébe, de a nő nem szeretett volna nyilvános helyre menni, ezért a vízpart egyik padjára ültek. A fák takarásában csak gyér fény esett rájuk,

ezért amikor Palajdi nézegetni kezdte a fotókat, a nő elővette a mobiltelefonját, hogy világítson neki. A felvételek Palajdit a jó harminc évvel azelőtti önmagára emlékeztették, azokra az évekre, amikor serdülőként vagy kezdő ifistaként ugyanezen a pályán ő készült egy-egy mérkőzésre. De ezt nem hozta a nő tudomására, mindössze annyit mondott neki, hogy nagyon jók a képek.

– Örülök, ha tetszenek – felelte a nő, aztán szabadkozni kezdett, amiért nem fogadhatja el az italmeghívást. Arról van szó, mondta, hogy az édesapja egykori munkatársa és barátja éppen átutazóban van a városban, ma este találkoztak valamelyik vendéglőben, hogy nosztalgiazzanak, és nem szeretné, ha összefutnának velük.

– Értem – nézett rá Palajdi –, semmi gond.

– Amúgy apám nagyon szeretete a játékokat – mondta a nő. – Gyerekkoromban sokat hallottam otthon a neved, persze a meccseket inkább az öcsémmel tárgyalták meg, mindig együtt nézték a tévét – magyarázta, Palajdi pedig csak akkor kezdte számolgatni magában a körkölönbséget, akkor vált előtte világossá, hogy a nő több mint húsz évvel lehet fiatalabb nála.

– Menjünk? – kérdezte.

– Menjünk – mondta a nő is. – Hazakísérhetlek?

– Komolyan kérdezed? – mosolygott vissza Palajdi.

– Ráérek – felelte a nő.

Az Ó-Körös belvárosi részétől hosszú, öreg gesztenyefák szegélyezte sugárút vezet Palajdi lakásáig. Azon a késő nyáron épp csatorna-felújítás volt, szinte az út teljes hosszában feltúrták a járdát, a kapubejáróknál a munkagödrökön csak egy-egy palló vezetett át. A nő már az első akadálnál levette a szandálját, és úgy ment át mezítláb egyensúlyozva a keskeny deszkán, két oldalra eltartva a testétől a szandálokat, mint egy kötélrancos.

Palajdinak tetszett ez a lazaság, nevetett. Lehúzta a cipőjét, és amikor próbált ugyanolyan mozdulatokkal egyensúlyozni a gödör felett, a nő is elnevette magát.

Nem vették vissza a lábbeliket, mezítláb sétáltak egymás mellett, felszabadultan végigbeszélgetve az utat, és ahogy a vasútállomás környéki tömbházakhoz értek, Palajdi felajánlotta a nőnek, hogy visszakíséri a belvárosba.

– Fel sem mehetek hozzád? – nézett rá csalódottságot mímelve a nő, de amikor meglátta Palajdi arcán a pillanatnyi zavart, elnevette

magát. – Csak vicceltem – mondta, és lefelé nézett, a poros lábára. – Ha lehet, azért szívesen rendbe hoznám magam.

Felmentek az első emeleti lakásba. Palajdi a konyhában ültette le a nőt, mert akkor még nem érkeztek meg a bútorok a szobákba, csak a kisebbikben volt egy öreg tévé és két rugós heverő, amelyeket a régi tulajdonos hagyott ott.

– Nemsokára berendezkedem – mentegetőzött Palajdi, mert a nő a mosdó felé menet mégiscsak benézett az üres nagyszobába. Amikor visszaért, a férfinak feltűnt, hogy a dekoltázsa sokkal merészebb, mint korábban volt, már-már kihívó.

Megkérdezte tőle, hogy mit inna, de a nő csak sima csapvizet kért.

Indulás előtt telefonszámot cseréltek, és miután Palajdi is rendbe tette magát, visszakísérte őt a belvárosba, immár cipőben és szandálban.

Hetekig jó szívvel gondolt rá, és a nagy korkülönbség ellenére lehetséges partnereként is. Közben kétszer találkoztak, a nő egyre közvetlenebb volt vele, de aztán mégis másképpen alakultak a dolgok.

A tanárnő először nem sokkal azután csengetett be hozzá, hogy a fiatal kertészmérnökkel másodszorra is találkozott.

Előzetes bejelentés nélkül érkezett, egyszerűen csak ott állt az ajtajában.

Palajdi néhány másodpercig azt sem tudta, hogy kicsoda, csak akkor kezdte sejteni, amikor a nő közölte, hogy alig pár hónapja beszélgettek abban a száz kilométernyire lévő nagyvárosban, ahol él.

– A futballbemutató után? – kérdezte.

A nő bólintott, elnevette magát, aztán hosszan magyarázni kezdett, hogy tulajdonképpen a nagyobbik fiával kettesben akart elmenni arra a focitoborzóra, a kicsit csak azért vitte magával, mert nem tudta kire bízni, a férjére ugyanis nem lehet számítani, sosem volt rá jellemző, hogy vigyázott volna a gyerekekre, mindig is alig töltött velük időt, sajnos ő ilyen, finoman fogalmazva sem egy mintaapa. A kicsi hároméves lesz, a nagy már nyolc, de még nem fordult elő, hogy elment volna a család valahová, mondjuk nyaralni, és nemhogy külföldre, még az országban sem voltak soha, sehol együtt.

A nő csak mondta, mondta, Palajdi úgy látta hát jónak, hogy be-tessékeli a lakásba. Addigra megérkeztek a bútorok a nagyszobába, de mégis a konyhában ültette le, mert a nő beszéd közben mindkét kezével legyezte az arcát, hogy jelezze, melege van, és amikor a nyomaték

kedvéért két levegővétel között hozzátette, hogy nagyon kiszáradt, Palajdi megkérdezte, hogy mivel kínálhatja meg.

Üdítőt kért, és ahogy a pohárral a konyhaasztalhoz ült, tekintete a mosatlan tányérokra tévedt. Palajdi rá akart kérdezni, minek köszönheti a látogatást, de a nő megelőzte.

– Tipikus legénylakás – jelentette ki, aztán a férfinak szegezte a kérdést: – Hogyhogy még egyedül vagy így negyven körül?

– Már közelebb az ötvenhez – mondta Palajdi. Ő is töltött magának egy üdítőt, aztán leült a másik székre.

Arról van szó, kezdte, hogy huszonevésen, amikor ráadásul szerelmes is volt, még úgy érezte, nem tudna egyetlen nő mellett megmaradni. Azt pedig tisztességtelennek gondolta, hogy csak azért nősüljön, hogy legyen felesége, közben meg, a szerelem elmúltával, mert azt olvasta, az olyan, hogy elmúlik, más nők körül legyeskedjen. Most is úgy véli, az ilyenek semmi értelme, mert elsősorban nem a másikat verjük át vele, hanem magunkat. Negyvenévesen érezte először, hogy megállapodna, családot és gyerekeket szeretne, és ahogy telt az idő, ez az érzés egyre erősödött benne. Addigra viszont a korosztályából mindenki férjhez ment, így aztán csak jóval fiatalabbakkal kezdhetett volna, esetleg azokkal, akik túl vannak a váláson, de nekik meg már született egy-két gyerekük, vagy valamiért nem is lehet.

Palajdi maga is meglepődött, hogy ilyen közlékeny és őszinte, tulajdonképpen egy ismeretlennel osztja meg a legbensőbb titkait. Feltételezhetően azért, gondolta, mert a nő is ilyen nyílt és őszinte volt vele. S hogy oldja kicsit ezt a komoly kitárulkozást, még hozzátette, hogy utólag visszagondolva jó, hogy hallgatott az érzéseire, hisz mostanra a vele egyidős barátai már túl vannak egy-két váláson, tehát ezt ő már biztosan megúszta.

A nő elmosolyodott, aztán a konyhaablakra nézett, néhány másodpercig hallgatott, végül azt mondta, hogy az ablakra ráférne egy takarítás, és ha kap újságpapírt, rongyot meg némi ecetet, szívesen megcsinálja, úgyis ráér.

Palajdi ekkor értette meg, hogy a nő nemcsak úgy beugrott hozzá, bizonyára szeretne is tőle valamit. Szabadkozott, hogy tervezte megpucolni az ablakokat, de csak nemrég költözött be, a napokban hozták meg a bútorokat is, azokkal foglalkozott, másra nem volt még ideje. Végül rákérdezett, hogy a nő mi járatban van erre felé.

– Szó szerint csak erre jártam – felelte.

– És a gyerekek? – kérdezte Palajdi.

– A szüleimnél – válaszolta a nő, aztán újra szóba hozta az ablakmosást.

Palajdi nem tartotta jó ötletnek, és ezt meg is mondta neki, de ő ragaszkodott hozzá. Azzal érvelt, hogy legalább hasznosan tölti az időt. Palajdinak is jó, meg neki is, hisz tényleg szívesen csinálja, egyébként pedig órákig kint kellene állnia a vasútállomáson, míg meg nem jön a csatlakozás.

Palajdi összerakta magában az információdarabkákat, végül bement a fürdőszobába, hogy vizet engedjen egy műanyag tálba, a nőnek pedig megmutatta, hol találja az ecetet, a rongyokat és a régi újságpapírokat.

Segített neki levenni az ablaktáblákat, s míg dolgoztak, kiderült, hogy Palajdi épp félúton él a nő szülei és lakóhelye között, keletre és nyugatra is száz-száz kilométerre vannak tőle. Éppen hazafelé tart, mert a gyerekeket egész hétvégére a szüleinél hagyta, akik még mindig a határ túloldalán laknak, ő viszont már húsz éve, az akkori nagy áttelepülési hullámmal ideköltözött.

Palajdi jól emlékezett arra az időszakra. Akkorra már többször is magára húzhatta a válogatott mezét, és már a második fővárosi csapatban játszott, de aznap, amikor ifista korú ismerőse átjött a határon, épp itthon volt, a szülei ötszobás házában. A fiú becsengetett hozzájuk, és ahogy Palajdi kisszobájában beszélgettek, megkérte, hogy ajánlja be őt a helyi klubnál. Egyetlen táskával érkezett, még a szerelését sem hozhatta át a határon, ám végül nem volt semmi gond, mert elég jól játszott, így hát szívesen fogadták.

Amikor Palajdi a történet részleteit mesélte, azt például, hogy hogyan talált rá az ismerőse a szülei házára, a nő el-elmosolyodott. Tudniillik, mondta Palajdi szándékosan eltúlzott büszkeséggel, és közben, hogy a nő nehogy félreértse a játékot, még ki is húzta magát, tudniillik én már tizenhét évesen a helyi felnőttcsapat biztos pontja voltam, ráadásul olyan jól játszottam, hogy sokan csak miattam jártak ki a meccsre, így aztán ismertek a városban, tudták, melyik házban élünk.

Ő is hasonlóan érkezett annak idején az országba, mondta a nő, egyetlen bőrönddel, és most is hasonlóan érkezett Palajdihoz, hisz elég volt megkérdeznie a vasútállomáson, egyszerre három ember is útba igazította.

– A focista? – kérdezték vissza.

– Hát ott – mutattak a tömbházra.

Míg a nő végzett az ablakkal, Palajdi elmosogatott, aztán felajánlotta neki, hogy ha van még ideje és kedve a vonatindulásig, szívesen kiviszi őt biciklivel az Ó-Körös gátjára, ahol néha futni szokott, szép hely.

– Több mint két órám van még – felelte a nő. Lementek hát az alagsorba, és kihozták a biciklit a tárolóból. A nő a csomagtartóra ült, útközben nevetgélt, és jó tíz perc múlva, amikor leugrott róla, elégedetten nézett körbe.

– Tényleg nagyon szép ez a környék – mondta.

Palajdi megmutatta a gátnak azt a szakaszát, ahol futni szokott, aztán ahogy a vízparton sétáltak, megtudta, hogy a nő szülei általános iskolában tanítanak, ő pedig középiskolai tanár, még otthon végezte el az egyetemet, de a doktori fokozatot már itt, az átköltözése után szerezte neveléselméletből. Van egy hat évvel fiatalabb öccse, aki nem sokkal utána költözött át, ő az ország másik végén él a feleségével, közel a nyugati határhoz. Később az öccse születésének körülményei és az évszám is szóba került, így aztán Palajdi gyorsan kiszámolta, hogy a nő a harminckilencedik évét tölti.

– És te is tanítasz? – kérdezte.

Nem kapott azonnal választ, mert akkor láttak meg egy csipkebokrot, és odamentek. Palajdinak az járt a fejében, hogy elárulja-e, ő csak főiskolát végzett, ráadásul a foci miatt azt is csak levelezőn, de végül nem mondott semmit, mert miközben a nő szedett néhány bogyót, azt kezdte el magyarázni, hogy szívesen tanítana újra, de az az iskola, ahol pár évet dolgozott, megszűnt, és a második gyerek után még nem kapott újabb állást. Aztán papír zsebkendőt vett elő a válltáskájából, széthajtogatta, és beletette a csipkebogyókat.

Visszafelé nem ültek fel a biciklire. Palajdi a vasútállomásig tolta, az épület előtt lelakatolta, aztán telefonszámot cseréltek. Bekísérte a nőt a vonathoz, de mielőtt az felszállt volna, elővette a papír zsebkendőbe csomagolt csipkebogyókat, Palajdi kezébe nyomta, és adott egy puszit az arcára.

– Legközelebb mást is kapsz – mondta mosolyogva, fellépett a lépcsőn, és eltűnt a vagonban. Palajdi hiába fürkészte az ablakokat, már nem látta.

A nő látogatásának másnapján, amikor biciklire ült, hogy kitekerjen a pályára, a hétvégi hazai meccsre a tanítványaihoz, gondolatban nagyon előreszaladt az időben. Először azt a változatot képzelte el, hogy

ezzel a nővel köti össze az életét, aztán azt, hogy a kertészmérnökkel. Izgalmas játék volt, de inkább csak a tényrt tartotta izgalmasnak, tudniillik, hogy újra vannak lehetőségei, mert az elképzelt jövő egyik esetben sem volt igazán megnyugtató. A kertészmérnököt akkor is túl fiatalnak találta, hisz mire a nő negyven lesz, gondolta, ő már majdnem nyugdíjaskorú, a tanárnő esetében pedig a gyerekek miatt támadtak fenntartásai. De aztán az is eszébe jutott, hogy ezt az egész helyzetet, hogy negyvenhat évesen még mindig csak itt tart, a túlzott óvatosságának köszönheti. Most már nem kellene annyit mérlegelnie, gondolta, hisz bár egyik változat sem kecsegtet biztos jövővel, ha nem dönt, ha nem vág bele hamarosan valamelyik kapcsolatba, végképp elszállnak a családalapítási reményei.

A kertészmérnökkel két nappal a tanárnő látogatása előtt, hét közepén találkozott újra. Palajdi telefonált rá, hogy meghívna vacsorára, nemcsak viszonzásul a fotókért, de egyébként is. Felajánlotta, hogy ha vendéglőbe most sem szeretne menni, otthon főz neki valami egyszerűt, de a teánál és a rántottánál azért picit bonyolultabbat, bár azokat is igen jól csinálja. A nő belenevetett a telefonba, aztán kis időt kért, hogy átgondolja, végül pár perc múlva visszahívta Palajdit azzal, hogy szívesen beszélgetne vele, de a találkozó legyen nyilvános helyen.

Egy belvárosi vendéglő kerthelyiségében ültek le, mert kellemes kora őszi este volt. Halat ettek és könnyű fehérborot ittak hozzá. A nő az egyetemi történeteit mesélte, Palajdi a tanítványairól beszélt. Sokat nevettek, és miután visszakísérte őt a szülei tömlakása elé, még leültek a lépcsőház előtti padra is. Addigra lehült az idő, a nő egy szál fekete pólóban volt, és amikor kicsit megborzongott, Palajdi ráadta a bőrkabátját, ő pedig a búcsúzásakor szemből próbálta a férfi vállára visszatenni, amitől az arcuk majdnem összeért. Egy ideig egészen közelről nézték egymást, de amikor Palajdi úgy döntött, hogy megcsókolja, az első apró mozdulatára a nő hátrébb lépett.

– Várjunk még egy kicsit.

A tanárnő látogatása után két nappal, vasárnap találkoztak harmadszorra. A kertészmérnök hívta őt fel aznap délután, hogy ha nem alkalmatlan az időpont, estefelé szívesen meglátogatná. Persze, gyere, felelte Palajdi, és csak azután jutott eszébe, hogy lehet, a tanárnő is éppen akkor csenget majd rá, hisz vissza kell vinnie a gyerekeket a szüleiktől.

Nem baj, gondolta később, lesz, ami lesz, hisz nem szólt, hogy jönne, ő pedig nem érezte szükségét, hogy rátelefonáljon.

A hét közepén, a bőrkabátos jelenet után Palajdi úgy vált el a kertész-mérnökötől, hogy biztatónak érezte a következő találkozót. Ráadásul most a nő jelentkezett be nála, és nem kérte, hogy nyilvános helyre menjenek, hanem hogy feljönne hozzá.

Nagy reményekkel készült, előbb a kissozóban, aztán a nagyban tett rendet, behűtött egy üveg fehér bort, és tálcára rakta a poharakat.

A nő azonban Palajdi feltételezésével ellentétben nem gyalog érkezett, hanem autóval, így aztán nem ihatott.

Az épület hátsó részén, a nagyszoba ablaka alatt állt meg egy hatalmas terepjárával. Amikor Palajdi lement elé, és rákérdezett, hogy az övé-e a kocsis, azt felelte, hogy a barátjáé, és látszott rajta, hogy eléggé feszült. Palajdi akkor már tudta, hogy nem azért jött, amit ő elképzelt, és mire felértek a lakásba, egyértelmű lett, hogy tényleg csak a barátjáról szeretett volna vele beszélni.

A nagyszobában ültette le, és meg sem kínálta borral, üdítőt hozott neki a konyhából.

A nő körbenézett, végre elmosolyodott, és megdicsérte a bútorokat. Minden új volt: a szekréynyor, az ülgarnitúra, a dohányzóasztal, a szőnyegek és persze a két fotel is, amelyben ültek.

– Veszek majd egy nagy lapos tévét is, a helye már megvan – mutatott Palajdi a szekréynyor közepére, ahol a bútorokkal körbevett hatalmas üres tér tátongott. Aztán, hogy tovább oldja a feszültséget, és a nő ne vágjon bele azonnal a barátjával való kapcsolat taglalásába, azt kezdte el magyarázni, hogy úgy döntött, hálóhelyiségnek meghagyja a kissozóban az egymás mellé tolt rugós heverőkkel, mert annyira kényelmesek, hogy nincs szíve őket lecserélni. A régi tévé viszont megérett a cserére, filmeket ugyan tud rajta nézni esténként, de meccset nem, mert olyan mértékben tönkrement a szeme, hogy a kis képernyőn már nem látja a labdát.

A nő szája szélén apró mosoly jelent meg, belekortyolt az üdítőbe, és mivel Palajdi úgy érezte, nem illene tovább húznia az időt, elhallgatott.

Az utóbbi hetekben nagyon megromlott a viszonyuk a barátjával, kezdte a nő. Mióta befejezte az egyetemet, és hazaköltözött, egyre kevesebbet találkoznak. A fiú nem hívja, nem keresi, nem jön el hozzá, illetve csak nagyon ritkán. Most meg, hogy végre itt van, összevesztek.

Palajdi kérdezgetni kezdte. A válaszokból kiderült, hogy közel négy éve, másodéves kora óta vannak együtt. Az utolsó másfél évben a nő már nála is lakott, de ahogy véget ért az egyetem, a fiú számára mintha véget ért volna a viszony is, legalábbis minden jel erre mutat.

Palajdi azt mondta, megérti, hogy most kissé zaklatott, de úgy gondolja, hogy ha mindketten szeretnék folytatni a kapcsolatot, akkor előbb-utóbb folytatni is fogják, ha meg valamelyikük nem szeretné, akkor az is egyértelműen ki fog derülni, s ha nem ők, akkor majd az idő oldja meg. Finoman azt is elmondta, hogy mivel nem ismeri sem a fiút, sem a közös múltjukat, sem a körülményeket, nem ismerheti a teljes képet sem, ezért a nőnél jobban ő sem láthatja át, hogy mit lehetne tenni ebben a helyzetben, és ugyanezért állást foglalni sem szeretne. Úgy érzi, nem az ő dolga, ezt mindenképpen nekik kell tisztázniuk, és végül dönteniük szabad akaratuk szerint.

Szűk fél órát beszélgettek még, a nő néha már nevetett is, de az látszott, hogy nem felszabadultan. Végül, amikor felállt, Palajdi megölelte, de ez az ölelés inkább csak együttérző ölelés volt. Miután lekísérte a terepjáróhoz, és visszament a lakásba, öntött magának egy pohár fehérbort, leült a konyhaasztal mellé, és lassan, kortyonként itta meg. Elmosogatott, bement a nagszobába, és akkor eszébe jutott a tanárnő, de csak egy pillanatra, és akkor is csak annyi, hogy szerencsére nem csengetett rájuk.

Palajdi úgy gondolta, egy ideig nem hívja fel a kertészmérnököt, hagyja, hogy a barátjával rendezzék egymás közt a kapcsolatot. Béküljenek ki, és folytassák, vagy egyezzenek meg, hogy vége, ő majd aszerint lép vagy nem lép, hogyan döntöttek.

A tanárnőnek sem telefonált, s ő sem hívta, aztán amikor az egyik hétvégén idegenben játszottak a serdülőcsapattal, és éppen buszoztak hazafelé, sms-t kapott tőle. Rövid üzenet volt, mindössze annyit írt, hogy válik, és a gyerekekkel elköltözött az öccséhez.

Palajdit nemcsak a szűkszavúság és a költözés ténye lepte meg, de az is, hogy mindezt közli vele, ráadásul sms-ben, mintha régóta bizalmas viszonyban volnának.

Az első adandó alkalommal, amikor a busz megállt egy út melletti büfénél, hogy a gyerekek elvégezhesék ügyes-bajos dolgaikat, felhívta a nőt. A bő öt perc alatt, míg várakozott a busz, annyit tudott meg, hogy nemrég megverte a férje, mire ő beadta a válókeresetet, és most, hogy a férfi hétvégén nem volt otthon, összepakolta mindenét, és fogadott

egy költöztetőt, aki százezer forintért elvitte a holmiját egy teherautóval az öccséhez. A gyerekek az őszi szünet leteltével ott járnak majd óvodába és iskolába.

Amikor Palajdi a következő edzés előtt biciklire ült, hogy kitekerjen a pályára a tanítványaihoz, az járt a fejében, hogy nemrég még az okozott neki fejtörést, hogy melyik nőt válassza, mostanra meg gyakorlatilag megszűntek a lehetőségei. Az egyik nőről kiderült, hogy barátja van, a másik meg elköltözött az ország másik végére. Hiába tudta nagyon jól, hogy lépnie kell, ha végül a lépés helyett csak leült, illetve még azt sem, hisz két szék közé esett. Nagyszerű, ezt ismét remekül csináltad, motyogta az orra alá, és megengedett magának egy kényszeredett mosoly is.

Meg volt róla győződve, hogy a tanárnő az ország másik végéről nem jön el hozzá. Ehhez képest már aznap késő délután ott állt az ajtajában egy kisebb hátizsákkal a kezében. Akkor sem jelentkezett be előre, csak egyszerűen megjelent. Palajdi éppen hazaérkezett az edzésről, le volt izzadva, és ahogy felért a lépcsőn, igencsak váratlanul érte, hogy ott találja az ajtaja előtt.

A nő, látva a meglepettségét, kérdés nélkül mondta el, hogy a válási papírokat jött intézni, és gondolta, ha már itt van száz kilométerre, átvonatozik hozzá.

– És ahogy ígértem, most mást is kapsz – nézett Palajdira már bent, a lakásban, aztán egy nagy, kézzel varrott ágytakarót húzott elő a hátizsákjából. – Ez a tied – adta a kezébe.

Palajdi próbálta széthajtogatni, de a takaró még annál is nagyobb volt, mint amilyennek először gondolta. Meg kellett kérnie a nőt, fogja meg a másik végét, hogy rendesen megnézhesse.

– Nagyon szép! – mondta végül.

– Neked csináltam – mosolygott a nő, aztán a könyökével lenyomta a hálószobaajtó kilincset, és a takaró végét még mindig a kezében tartva araszolt be a szobába, az egymás mellé tolt rugós heverők felé. – Segítesz leteríteni? – kérdezte.

Palajdi a szíve mélyén ezt a tempót nagyon gyorsnak érezte, nem volt ilyesmihez hozzászokva, de azzal nyugtatta magát, hogy néhány év múlva ötvenéves lesz, és amint ebbe belegondolt, még inkább siettette volna az eseményeket, hisz mikor vágjon bele egy komoly kapcsolatba, ha nem most.

Eső, 2021/1.

KÖZÉP/KELET/EURÓPA IRODALMAI

Amennyiben világirodalomról esik szó akár tudományos, akár olvasói közegben, legelőbb azon irodalmak szerzői és szövegei jutnak a kutatók és az olvasók eszébe, akik és amelyek többnyire hangsúlyos helyet foglalnak el a világirodalom kánonjában magyar viszonylatban. Itt első-sorban angol, német, francia, kisebb mértékben spanyol, orosz, olasz stb. irodalmakat szoktak emlegetni, és ritkán fordul elő, hogy olyan művekről is szó esik, melyek közvetlen környezetünkben születtek, és például lengyel, cseh, szlovén vagy éppen román irodalmi alkotások. Jelen számunkat Közép-Európa vagy Kelet-Közép-Európa irodalmainak szenteltük, és hol tágabb, hol szűkebb perspektívából tekintik át a tanulmányok szerzői az egyes irodalmak aktuális tendenciáit, vagy éppen azt, milyen is ezen irodalmak (Kelet-)Közép-Európa-képe.

Pálfalvi Lajos

SZERELMES VERSEK ÉS SÁRKÁNYBETŰK KORTÁRS LENGYEL ÍRÓK

Bárhogy is próbáljuk bemutatni a kortárs lengyel irodalom bizonyos aspektusait, vissza kell mennünk az 1980-as évek végéig, addig az időszakra, amelyet már akkor is igen sokan tartottak korszakhatárnak. Ez ma már nem sejtésnek, hanem evidenciának számít, és abban is sokan egyetértenek, hogy ez leginkább az 1918-as fordulathoz hasonlít. Az a közös a két dátumban, hogy mindkettő örömnappal, az idegen uralom alól való szabadulást és a függetlenség visszaszerzését jelenti, ez pedig elég szokatlan Közép-Európában, ahol olyasfajta korszakhatárokhoz vagyunk szokva, mint a mohácsi vész, a világosi fegyverletétel vagy a tatárjárás (a lengyel romantika például nem sokkal egy bukott szabadságharc előtt kezdődött, majd egy másik levert szabadságharcra végződött).

Mindkét esetben ugyanúgy hatottak az üdvös változások az irodalomra: a legnépszerűbb költők deklarálták, hogy most már végre a romantikus program ki tudja hányadik átértelmezett változata is lekerül a napirendről, mert az irodalomnak már nem kell nemzeti intézményeket pótolni. Egyik pillanatról a másikra tűnik el belőle a közösségi élet metafizikája, a leendő szabadságharcosokat nevelő lengyel anyának szóló intelmek helyett a jelen kiélvezésére buzdító modern nagyvárosi lírát teremtenek a költők. Aztán persze a harmincas évek második felében már a katasztrófa előérzete kínozza őket, amikor pedig tényleg bekövetkezett, azonnal beindultak a romantikus kultúra automatizmusai.

A romantikus paradigma alkonya című, magyarul is olvasható esszéjében azt írta Maria Janion, hogy a romantika nemcsak lezárt korszak a lengyel kultúrában, hanem kimutatható egy kétszáz éves nagy ciklus is, amely a 18. század végétől, Lengyelország felosztásától 1990-ig tart. A 20. századi lengyel irodalom a romantika újabb meg újabb modern reinterpretációjaként is elképzelhető. A lengyel társadalmon is végigsöpört a 20. században – három nagy hullámban – a romantika: az államiság kivívásához vezető harc, a II. világháború, majd a Szolidaritás és a hadiállapot idején. Ekkor hozta létre a ma már hetven fölött járó korosztály a földalatti ellenállásnak és az emigrációnak köszönhetően a független kultúrát, a lengyel ellenzéki ethoszt pedig Zbigniew Herbert fejezte ki a leghatásosabban költészetében.

Abból jött létre a kortárs lengyel irodalom, hogy a nyolcvanas évek második felében színre lépő lengyel költők és irodalmárok új nemzedéke, amely ugyanúgy nem fogadta el a hivatalos állami kultúrát, mint a Szolidaritás-ellenzék, nem vált Adam Michnikék ifjúsági tagozatává, hanem fellázadt ellenük az esztétika és a kulturális tevékenység szintjén. A jelen – ha nem is a jövő – már 1988-ban elkezdődött, amikor megjelent Marcin Świetlicki (1961) *Jan Polkowskinak* című verse a *bruLion* című „másképp szamizdat” folyóiratban. Ez túl fontos esemény volt ahhoz, hogy magyarázat nélkül maradjanak a mondatban lévő érthetetlen szavak. A folyóirat címe piszkozatot és vastag füzetet jelent, a krakkói Jagelló Egyetem lengyel szakos bölcseiszei alapították, írták, nyomtatták, terjesztették. Ez a nemzedék is megívta a maga harcát a rendszerrel (az ő jelszavuk volt annak idején a krakkói falakon olvasható *Lőj vagy emigrálj!* felirat), de ennek nem az irodalmi folyóirat lett a csatateré. Nem sokáig érték be azzal, hogy Szolzsenyicin, Brodskij és Kundera művei mellé szerkesztik a saját verseiket és cikkeiket.

Jan Polkowski (1953) ma már nagy életművel rendelkező költő, aki nem a hivatalos nyilvánosságban, hanem eleve szamizdatban kezdte a pályáját. Nem „kiszorult oda”, hanem csak abban létezett, ott bontakozott ki. Az ellenzék fedezte fel, az menedzselte, az tüntette ki a díjával, ezt pedig túl belterjesnek találták az akkor még névtelen kívülállók, akik számára még a „komoly ellenzéki lapok” is elérhetetlenek voltak (hát még az emigráns folyóiratok). Felfigyeltek valamire: veszedelmesen közel került egymáshoz az etika és az esztétika, mintha ebben a közegben az ellenzéki költőként is felértékelhetne valakit.

Nézzük, milyen az előző nemzedék vállalhatatlan költészete, a még egyszer, utoljára fölmelegített romantika: „A rab-költészetet az eszme táplálja, / az eszme vízszerű vérpótló anyag. / Rab-költészet: a hősök / börtönben ülnek, a munkás pedig / csúnya, de meghatóan hasznos.” A „rab-költészet” mintha arra utalna, hogy a romantika egyrészt segített abban, hogy több nemzedék is megőrizze identitását, sőt erősödjön ebben, másrészt pedig mintha maga is e rabság terméke, kolonizációs szindróma lenne. Mintha a rezsím a vele perlekedőket is lerántaná a maga szellemi színvonalára – de persze ezt szebben is meg tudja fogalmazni a waweli sárkány városában élő költő: „Ha e városban továbbra is itt lakna a sárkány, / magasztalnák – vagy búvóhelyeiken / elrejtőzve verset faragnának / – sárkányt fenyegető pici öklök / (még a szerelmes verseket is / sárkánybetűkkel írnák...)”. Négy versszakban fogalmazza meg újra és újra, hogy nincs tovább, aztán a zárlatban végre

kiérünk a sárkányveremből a szabad levegőre. Ekkor szólal meg az a hang, amelyből megszületett a kortárs lengyel irodalom: „Szembe nézek a sárkánynak, és megvonom a vállam. Június van. / Tiszta sor. / Közvetlenül déli tizenkettő után vihar volt. Az alkony először / a pontosan négyzet alakú parkokra száll le.”¹

Nem sokkal e vers megszületése előtt, a *közelmúltban* nagy divat volt az értelmiség fogalmán, feladatain vitatkozni. A bruLion szerzői kölcsönvették Kundera szótárírói módszerét, de ők nem a Nyugat és a Kelet közti kommunikáció nehézségein merengtek, hanem arra mutattak rá, hogy mennyire kiüresedtek a Szolidaritás-ellenzék kulcsfogalmai. Egy példa: „értelmiségi az, aki fegyverhasználat nélkül harcol a kommunista rezsim ellen” (ez mintha Herbert több mint ironikus olvasata lenne), de néhány évvel később olyan változatot is hallottam, hogy értelmiségi az, aki tanulás útján idegenedik el a társadalomtól. *Hideg országok* (1992) című első kötetében Świetlicki folytatja a letűnt eszmékkel és a vállalhatatlan attitűdökkel folytatott individualista polémiát, amelyek továbbra is meghatározták az értékrendet. Gyakran idézték tőle akkoriban ezt a mondatot: „Semmi sincs rólam az alkotmányban”. De néhány évvel később Świetlicki kerül Polkowski helyzetébe. Az „Észak Świetlickijének” nevezett, sokkal fiatalabb Tadeusz Dąbrowski (1979) így költi át a kultikus sorokat: „Szembe nézek a levesnek, és megvonom a vállam”.

Świetlicki költészetében nincsenek nagy törések, a korai versek hangja ma is felismerhető. Ugyanakkor azt sem mondhatjuk, hogy ez valamilyen helyben járás lenne. Alighanem ő a legnagyobb élő lengyel költő. Nézzünk egy példát a népszerűségére és az elismertségére. Néhány éve a krakkói műfordító-találkozón lengyel kritikusok egy panelbeszélgetésen szóba hozták a friss Nobel-díjas Bob Dylant. Különbözőképpen kommentálták, egyikük pedig azt mondta, hogy semmi baja vele, de Świetlicki jobban megérdemelte volna. Lengyelországban sokan egyetértenének abban, hogy zenészként Bob Dylan, költőként Świetlicki nagyobb.

Már 1992-ben megalakult a krakkói zenészekből álló Świetlicki (Szentjánosbogarak) „szöveges-zenés profilú pszichorock” csapat, melyben a költő a „frontember”, a szövegíró, aki a beszéd és az ének határán, igen karcos hangon elő is adja ezeket. Ne megzenésített versekre gondoljunk, a hangok és a betűk között bármilyen irányú lehet az átmenet,

1 Marcin ŚWIETLICKI, *Jan Polkowski*nak, ford. KÖRNER Gábor, *Híd* 1998/9., 703. Ugyanitt a korszakváltásról: PÁLFALVI Lajos, *Egy csepp tatár vér. A 90-es évek lengyel irodalma*, *Híd* 1998/9., 697–702.

versekből is lehetnek lemezen megörökített produkciók, de a dalokból is születhetnek versek. Świetlicki fellépései külsőségeikben és hangerőben sem irodalmi estre emlékeztetnek, ezek rockkoncertek. Az anyag viszont rapre, rock and rollra, slam poetryre és posztpunkra is emlékeztet (amint arról az A38-as közönsége is meggyőződhetett, ahol a zenekar levonulása után még sokáig visszhangoztak ezek a szavak: „elhagyom Gothamet, a Macskanővel”). Komoly hatással van a zenélés a költészetére, gyakori a verseiben az ismétlés és a refrén, némelyiket pedig mantraként lehet mormolni és idézni: „Ne menj dolgozni, / ne menj dolgozni, / a sátán küld e-maileket, / a sátán osztogat diplomákat”.

Melankolikusnak nevezni Świetlickit igen enyhe kifejezés, talán jobban illene hozzá a város egyik korábbi zenekarának *krakkói spleenje*. A költő nem a magaskultúra toposzaiból építi a maga komor metafizikáját, a halálnak itt walkmanje van, a vonaton pedig a dohányzófülkében utazik. A téli krakkói utca, mielőtt leesik a hó, olyan, mint a bálna zsigerei, ahol „éreztem, hogy emésztenek”. A kritikusok már a kezdet kezdetén több kategóriát is kitaláltak erre a költészetre, ilyen a „barbárok” (a *Megjöttek a barbárok* című antológiából), a másik az „o’harizmus”. Az utóbbi Frank O’Harára és a New York-i iskolára vonatkozik. Olyan költészetet értünk ezen, amely hétköznapi beszélt nyelven fejezi ki az egyén élményeit, erősen kötődik a tömegkultúrához és a mindennapi élethez, a versben leírt szituáció pedig konkrét helyhez és időhöz kötődik. A kései versekben a lírai én gyakran kísértet vagy sötét szemüveget viselő szörnyeteg, az egykori lázadó helyét leharcolt outsider foglalja el. Nem véletlenül van meg Świetlicki zenei gyűjteményében a *Szomorú vasárnap* közel százötven változata, és olyan amerikai zenekaroktól is hatalmas anyagot gyűjtött, akik nem vitték semmire, csak egy-két szám maradt tőlük, a legtöbb a nagylemezig sem jutott el.

Świetlicki alakja elválaszthatatlan Krakkótól. Ott van már negyven éve, sokáig a legszűkebb belvárosra korlátozódott az élettere, néhány éve áttelepedett Kazimierzbe, a zsidó negyedbe. Az ezredforduló táján alakult egy jellegzetes intézmény, a Piękny Pies (Szép Kutya) kocsmá, melynek tulajdonosai a krakkói irodalmi és képzőművészeti életből kerültek ki, ez a művészvilág pedig igen gazdag kulturális életet teremtett a Kutyaiban (Maciej Piotr Prus könyvet írt róla *A Szép Kutya klub tulajdonosának vallomásai* címmel). A hely is vándorolt, a belvárosból Kazimierzbe. Świetlicki talán azért bontakozott ki ilyen közegben (és maradt meg benne hatvanévesen is), ilyen szerepekben, mert a város irodalmi élete kissé túltelített volt, a költészet sem kivétel. Itt élt néhány

utcával odébb két Nobel-díjas költő, Czesław Miłosz és Wisława Szymborska, majd a sokáig Nobel-esélyesként emlegetett, halk szavú és igen átszellemült Adam Zagajewski. Nincs kizárva, hogy az idős mesterek eleganciája, feszélyező közelsége készítette harsányságra és barbárságra.

Az életmű üde színfoltja a krimitrilógia, amelyből most jelenik meg a második kötet magyarul *Tizenhárom* címmel. Ne várjon senki szabályszerű krimit, viszont nem kevés krakkói helyszínt ismerhetünk meg belőle. A hős lecsúszott celeb, aki mintha Świetlicki lírai énjének paródiája lenne. Az egyik belvárosi kocsmá állandó látogatója, ahol abban a tudatban iszik, hogy jelenléte kitüntetés a tulajdonosnak. Akkor kezdődnek a bonyodalmak, amikor megkapja a számlát, és kiderül, hogy mégsem ingyen fogyasztott az elmúlt években. Embertelen büntetést kap: Varsóba kell utaznia. Jó, hogy legalább ezek eljutottak tőle a magyar olvasóhoz, a verseiből viszont csak folyóiratokban olvashatunk, legfőbb ideje lenne reprezentatív kötetet fordítani tőle.

Megjegyzem, igencsak felfutott a krimi műfaja a lengyel könyvpiacra az elmúlt évtizedekben, talán azért is, mert a lengyel prózában nem mindig értékelik nagyra a történetmesélést. Az 1990-es fordulat előtti évtizedekben a lengyel olvasók megvonták a bizalmukat a fikciótól, szívesebben olvastak naplókat, emlékiratokat, dokumentarista műveket. Komoly szerepet játszott ebben Gombrowicz, aki azonnali kiadásra írta a naplója részleteit, és olyan műgonddal dolgozta ki, mint a regényeit – látványos nemzetközi sikert aratva ezzel. De hosszabb távon kiéheztek az olvasók a fikcióra, és a prózában is új nevekre vágytak, nem akarták folytatni a régi vitákat.

Ebben az igen kedvező helyzetben kezdte a pályáját Olga Tokarczuk *Az Őskönyv nyomában* című beavatásregényével. A mélypszichológia és az ezotéria iránt érdeklődő pályakezdő író műve már ezeknek az új olvasói elvárásoknak felelt meg. A kritika az olvasóval kötött paktumról beszélt, amivel mindenki jól járt, mert a szórakoztató történetmesélés gyakran gondolati mélységgel járt együtt. Tokarczuk néhány évvel később már szakított a sikerrecepttel, a *Nappali ház, éjjeli ház* már nem nevezhető fenntartás nélkül regénynek, mert különféle történetkezdemények, koherensebb elbeszélések, esszéisztikus és személyes feljegyzések váltják benne egymást.

2006-ban jelent meg a magyarul még nem olvasható *Anna In a világ sírkamráiban* című regénye a *Mítoszok* nemzetközi sorozatban, amelybe mitológiai történetekre épülő műveket válogattak. Inanna sumer istennőt, a termékenység és a háború úrnőjét választotta, aki leszáll

nővérehez, az alvilág és a halál úrnőjéhez. Anna váratlanul visszatér az élők világába, de le kell vinnie valakit maga helyett a világ katakombáiba. Volt szeretőjét választja áldozatnak. Az írónőnek korábban is erőssége volt a mitológiai archetípusok mélypszichológiai alapú újraértelmezése, ezúttal azonban a cyberpunk esztétikájára emlékeztető futurista környezetbe helyezi a történetet, az alvilág birodalma pedig a jövőben felépülő világ földalatti részeként jelenik meg. Az istenatyák a vészterhes nagyvállalatok technokratái.

Akkor került előtérbe a szépen gyarapodó életmű másik aspektusa, amikor kiadta a *Hajtsd ekédet a boltak csontjain át* című ökológiai krimijét, melyben az asztrológiai fejtegetések és a Blake-utalások rétege mögül váratlanul előbukkantak az ökofundamentalista moralizálás sárkánybetűi, vagyis a kommersz műfaj beemelése ezúttal nem gondolati mélységgel, hanem nevelő céllal párosult. A hős az állatokra is kiterjeszti együttérzését, elítéli az antropocentrikus alaptézisre épülő hagyományos világrendet és a patriarchátust, sőt a leszámolást is megkezdi. Nem sokkal ezután esszéisztikus kötetben fejtette ki elképzeléseit egy sajátos heterotópiáról, vagyis olyan világról, ahol nem ölik meg, nem eszik meg az állatokat, nincs rabszolgamunka, rivalizálás és agresszió. Szabadon alakítjuk az identitásunkat, mintha kevésbé befolyásolnának minket biológiai adottságaink és az örökségként kapott kultúrjavak.

Az ezredfordulón kezdte pályáját a hetvenes években született nemzedék, és az volt az első dolga, hogy visszahozza a „társadalmi elkötelezettséget” a művészetbe. Többféle magyarázatot hallottam erre, ami olyan hihetetlenül hallatszott először (neomarxista ideokrácia egy szabad országban?), válasszunk stílszerűen egy vulgármarxistát. A kilencvenes évek elején színre lépő nemzedéket felszívta, sőt kényeztette az akkor kiépülő piacgazdaság és a média, de tíz évvel később már csak módjával volt szabad hely. Lehetett együtt merengeni azon, hogy úgy lenne igazságos, ha mindenki bejutna. Az egyre nagyobb hangú fiatal ideológusok – mint a legtöbb doktriner – a felelősséget kérték számon azokon, akik a Świetlicki-versek lírai énjéhez hasonlóan kimaradtak az újra meghirdetett ideológiai harcból.

Kiváló irodalomszervezői voltak a nemzedéknek. Két hatalmas antológiát is kiadtak *Textília* címmel, az ideológiai élcsapat pedig igen sikeres folyóiratot és impozáns intézményrendszert épített ki rövid idő alatt, kihasználva a politikai konjunktúrát. Kevesen tudják Magyarországon, milyen erős, befolyásos és szervezett a lengyel újbaloldal.

Az irodalomkritikusként indult Igor Stokfiszewski (1979), a társadalmi és a közösségi színház, valamint az elkötelezett művészet aktivistája *Politikai fordulat* (2009) című programadó könyvében indított kíméletlen harcot a burzsuj 21. századi, posztmodern-nihilista inkarnációja ellen. Egy példa arra, hogyan lehet megint politikailag értékelni az irodalmat. Magyarul is olvasható Michał Witkowski (1975) legnagyobb könyvsikere, a *Kéjpart* (2010). A szerző igen képzett kritikus, az említett antológia egyik szerkesztője, e művében pedig a wrocławai homoszexuális kultúra nyugdíj felé közeledő régi gárdáját mutatja be. Hívei szerint attól forradalmi, hogy miközben a középosztálybeli, egészséges, monogám párokkal már bankok is reklámozták magukat, Witkowski azt az öregedő, beteg, szexfüggő csoportot mutatja be, melynek fénykora a szocializmusra esett, az előítéletektől mentes, liberális világban pedig már a páriák közé süllyedt.

Nem térek ki a lengyel költészet újabb nemzedékeire, de – Świetlicki metaforáját utoljára kölcsönvéve – megjegyzem, hogy némelyikük nem is sárkánybetűkkel ír, hanem tüzet okád. A lengyel regényen is nyomot hagyott az erősödő ideológiai aktivitás, mégis van a kortárs irodalomnak egy jelentős része, ahol mintha nem lennének hullámvölgyek. A riportban vagy tényirodalomban nem lehet csalódní. Ez Magyarországon sem ismeretlen. Mariusz Szczygiełnek és Jacek Hugo-Badernek több könyve is megjelent, az újabb nemzedéket pedig hamarosan a Jelenkor mutatja be tematikus számában. Mégis olyan szerzőt szeretnék ismertetni, aki a fordítók minden igyekezete ellenére kimaradt ebből.

Bár a magyar irodalomban még a nyolcvanas években is jelentős volt a szociografikus próza, a kilencvenes évekre eltűnt, a sajtóból pedig nem kerültek ki jó íráskészséggel rendelkező, felkészült külpolitikai újságírók, akik nagyobb anyag szépirodalmi feldolgozására is képesek. Lengyelországban viszont Ryszard Kapuściński személyében volt egy kiemelkedő képviselője a műfajnak, aki még a Nobel-díjra is esélyes volt. A lengyel tényirodalom 1990 utáni időszakát nevezhetjük Kapuściński-iskolának. A műfaj aranykora nagyrészt annak köszönhető, hogy a varsói *Gazeta Wyborcza* riportrovata kinevelte az újságírók arisztokratáit. Wojciech Jagielski (1960) a legjobb példa az olyan újságíróból lett íróra, aki igen felkészült a területén (ezen Afrika, Közép-Ázsia és a Kaukázus értendő), a gyűjtött anyag időtálló, szépirodalmi feldolgozására is képes – és be mer menni a veszélyzónába.

Jagielski a harmadik könyvével, a csecsen–orosz háborúkról szóló *Kőtornyokkal* (2004) jutott el nemzetközi szintre. Ma sem lenne késő

magyarul is kiadni, mert nem könnyű megérteni, hogyan tért vissza Moszkva a birodalmi eszméhez és küldetéstudathoz a Szovjetunió szét-esése után. A következő három könyv Afrikáról szól (Jagielski a nyolcvanas években afrikanisztikát tanult), és amikor már úgy látszott, hogy belakta az egész területét, bekerült a maga műfájában a nemzetközi élvonalba, képes volt megújulni, és egy ember sorsán keresztül bemutatni azt a hatalmas civilizációs átalakulást, amellyel mindannyiunknak számolnunk kell. Mintha a mai világot a grúz–csecsen határ közelében lévő faluból lehetne a legjobban megérteni.

A *Lara minden háborúja* (2015) monodrámára emlékeztet. A főszereplő egy McDonald'sban mondja el a történetét, amely szokványosnak és nyugodtnak látszik, amíg sikerül távol tartani tőle a háborút és terrorizmust. Lara csecsen őseit azért telepítették le a grúzok a Pankiszivölgyben, hogy védjék meg az országot a betörésektől. Nem vesztik el identitásukat, de beilleszkednek a grúz környezetükbe. Tudják, hogy a határon túli „többségi” csecsenek másképp beszélnek, a kultúrájuknak pedig nemcsak falusi iskolákban jut hely, hanem a grozniji Nemzeti Színházban is. Miután Lara férjhez megy, megszületnek a gyerekei, megvalósul az álma, és fellép ebben a színházban. Amikor az oroszok megtámadják a várost, neki van hová menekülni a fiaival.

Ahogy előrenyomulnak a csapatok, egyre több harcedzett, vallásilag újjászületett csecsen menekül a korábban lesajnált rokonokhoz, a gyerekek pedig csillogó szemmel hallgatják a hitüket védő harcosok történeteit, és abban reménykednek, hogy egyszer talán még belőlük is lehet vértanú. Bár a menekültek hálásak azért, hogy befogadták őket, nem tetszik nekik a nők szemérmetlen öltözködése és csekély vallási buzgalma. Lara fiai nem közvetlenül a völgyből kerülnek a szent háborúba, hanem Nyugat-Európában kezdenek új életet. A tragédia attól teljes, hogy megismerik a nyugati világot, és csak aztán mennek önként Szíriába.

Remélem, sikerült érzékeltetnem valamit a lengyel irodalom sokszínűségéből. Van élet a Nobel-díjas költőfejedelmek távozása után is, ha pedig rossz passzban vannak a regényírók, kisegítik őket a fáradhatatlan riporterek. És hiába erőlködnek az ideológusok újabb meg újabb nemzedékei, nem tudják megregulázni őket.

Lenka Németh Vítová, Marta Pató

KORTÁRS CSEH PRÓZA

Bevezetés

A cseh irodalom létezéséről a magyarországi nyilvánosság Hašek *Švejk* című regényének magyar fordításával vett tudomást. Ám a magyar olvasók a cseh irodalom és kultúra mint jelenség iránt csak az 1968-as szovjet inváziót követően kezdtek komolyabb érdeklődést mutatni, amikor a fokozatos olvadás jeleit mutató magyarországi környezetben a prágai tavasz íróinak műveit kezdték fordítani, illetve olvasni. Különösen Bohumil Hrabalt fogadta be a magyar közönség, de igen nagy sikert könyvelhettek el Milan Kundera esszéi, drámái és prózai művei is.

Magyarországon a cseh irodalommal hagyományosan az egyetemek és akadémia keretei között foglalkoznak. A cseh irodalom története iránt érdeklődők számára rendelkezésre áll egy mintegy ezeroldalas, kronologikus kötet.¹ A cseh kultúra és kulturális transzfer² témaköreit összetettebb módon tárgyalják a bohemisztika avatott képviselői, Berkes Tamás,³ Mészáros Andor,⁴ Kovács Eszter,⁵ illetve Kiss Szemán Róbert⁶ monográfiái. A diákok kezdeményezése nyomán jött létre a Szláv textus című internetes folyóirat, amely a kortárs irodalmi műveket recenzálja.

A cseh irodalom és kultúra képét ugyanakkor egészen más módon alakította a népszerűsítő irodalom és publicisztika. Említést érdemel Mariusz Szczygieł lengyel újságíró cseh környezetben is széles érdeklődést kiváltó kötete.⁷ Sajátos műfajt képviselnek Tomáš Mazal⁸ hrabali

1 *A cseh irodalom története a kezdetektől napjainkig*, szerk. HEÉ Veronika – HANKÓ B. Ludmilla, ELTE, Budapest, 2003.

2 A kulturális transzfer fogalmáról lásd: GÖRÖZDI Judit, *Nyomulás hajszálereken = Volt egyszer egy kiadó*, szerk. Rudolf CHMEL, Kalligram, Budapest, 2020, 184.

3 BERKES Tamás, *Ködképek a cseh láthatáron: irodalom- és eszmetörténeti tanulmányok*, Kalligram, Pozsony, 2009.

4 MÉSZÁROS Andor, *A cseh elem a magyar polgárosodásban*, Szent István Társulat, Budapest, 2011.

5 KOVÁCS Eszter, „Légy csebeknek pártfogója, magyaroknak szószállója...” (Cseh–magyar jezsuita összefüggések a kezdetektől 1773-ig), OSZK–PPKE, Budapest–Piliscsaba, 2015.

6 KISS SZEMÁN Róbert, „Támaszkodva, támasz nélkül...” (A katolikus irodalom középeurópai alakváltozatai), ELTE Eötvös, Budapest, 2018.

7 MARIUSZ SZCZYGIEL, *Gottland, Teremt magadnak édenkertet!* ford. MIHÁLYI Zsuzsa, Európa, Budapest, 2009.

stílusú, illetve a fordító és bohémofil Kocsis Péter⁹ személyes hangvételű útikalauzai.

A fordítási irodalom kiadása terén, a civil szférában tevékeny a Bohémia Baráti Kör is. A budapesti Cseh Centrum együttműködik a magyar bohémistákkal, támogatást nyújt, illetve programokat szervez az érdeklődők számára. A brünni Morvaországi Könyvtár a cseh irodalom külföldi támogatásának céljával irodalmi portált üzemeltet (Cseh Irodalmi Központ, www.czechlit.cz), amely a kiadók és a fordítók számára is értékes forrás: az oldalakon áttekintést kaphatnak az irodalmi díjakról és a díjnyertes művekről, elemzéseket találhatnak konkrét művekről, továbbá megtalálhatják az ügynökségek elérhetőségét.

A cseh szépirodalom a kortárs magyar fordításokban

A leggyakrabban magyar nyelvre fordított cseh szerző Vladimír Holan (1905–1980), számos magyar költő tolmácsolta a műveit, a kortársak közül feltétlen említést érdemel Tőzsér Árpád, Tóth László, Csehy Zoltán, Polgár Anikó és Vörös István. Utóbbi szerzőként esszéivel és költészetével immár több mint harminc éve a cseh irodalom iránti rendszeres figyelméről tesz bizonyosságot. A klasszikusok, az említett Holan mellett Holub, Vrchlický, Blatný, Skácel, Březina, Halas és Zahradníček műveit és kortárs cseh szerzőket is fordít, csak példaként említjük Petr Hruška (1964), Ivan Wernisch (1942), Petr Borkovec (1970), Lenka Daňhelová (1971) költészetét. A kortárs cseh költészet szerzőit (Lenka Daňhelová, Jaromír Typlt) fordítja Robert Svoboda is, akinek viszont jóval terjedelmesebb a teljesítménye fordított irányba: a cseh olvasók az ő tolmácsolásában ismerik Esterházy Péter és mások prózai munkáit.

A fiatalabb generáció fordítóinak egész sora Vörös Istvántól kapott indíttatást és szakmai alapokat. Beke Márton az ezredfordulón volt különösen aktív, elsősorban Miloš Urban, Jiří Hájíček, Antonín Bajaja prózai munkáit, az utóbbi időben a cseh–amerikai szerző Jan Novák (1953) művét¹⁰ fordította. Vörös István tanítványa a Prágában élő Csoma

8 Tomáš MAZAL, *Bobumil Hrabal zajos magánya*, ford. Kocsis Péter – Svoboda Róbert, Sziget, Budapest, 2003; MAZAL, *Szalom a Parnasszusra. Útikalauz Bobumil Hrabal nyomában*, ford. Molnár Éva – Polgár László, Te-art-rum, Budapest, 2017.

9 Kocsis Péter, *Egy sőremigráns naplójából*, Hibernia Nova, Budapest, 2020.

10 Jan Novák, *Beton szívű nagypám*, ford. Beke Márton, Kalligram, Pozsony, 2013.

Borbála, akinek a fordításai révén a magyar olvasók többnyire az úgynevezett „cseh szerzői humor”¹¹ képviselőit kapják kézhez. Példaként említhető a nagy, tragikus történelmi időköt megélt családok kis történeteit elbeszélő Irena Dousková (1964) prózája,¹² amelynek forrásvidéke a nem humoros időköt humorosan elbeszélő irodalom. A regények egyúttal olyan témákat is megnyitnak a nyilvánosság felé, amelyekre a cseh irodalmi környezet is érzékenyen reagált és értékelt. Ennek illusztrálására szolgálhat a Prágában született afrikai–cseh szerző, Tomáš Zmeškal (1966) identitásregénye,¹³ de Csoma Borbála fordításai közül figyelmet érdemelnek Emil Hakl (1958) elbeszélései¹⁴ is. Ugyanakkor arra is utalunk, hogyan közvetíti a női szerzők utóbbi évtizedben tapasztalt erőteljes hullámát. Az említett Dousková mellett fontos jelenség Kateřina Tučková (1980) regényeinek¹⁵ megjelentetése, illetve Daniela Hodrová (1946) kötetének¹⁶ fordítása, amely a posztmodern esszé-prózát honosította meg, és magyar környezetben az Esterházy Péter nyelvi fordulatát követő irodalmi vonulattal rokonítható.¹⁷

A kortárs fordítógeneráció fiatal képviselője Juhászné Hahn Zsuzsanna, akinek első fordítása Dora Kaprálová (1975) prózája¹⁸ volt, amely talán azért is vonta magára a magyar recenzensek figyelmét, mert a Berlinben élő szerző elbeszéléseinek válogatása felülemelkedik a szűk csehországi horizonton, illetve talán azért is, mert sajátos párbeszédet folytat Esterházy Péter szövegével. További fordításai között szerepel Petra Soukupová (1982) minimalista prózája,¹⁹ illetve a brünni Jan Němec (1981) nagy ívű regénye.²⁰ Szintén Juhászné Hahn Zsuzsanna fordításában jelennek meg 2021-ben Pavla Horáková²¹ (1974) és a nagy

11 A szerzők tipizálása során Andrea Králíková művére támaszkodunk, aki monográfijában a kortárs cseh irodalom paraszövegeinek sorsát követte nyomon a német irodalomban. Lásd Andrea KRÁLÍKOVÁ, *Autorské tváře v knižních zrcadlech: obrazy autorů současně české literatury v perspektivě kulturního transferu*, Pistorius & Olšanská, Příbram, 2015, 28.

12 Irena Dousková művei: a *Hasek*, a *medve*, a *Dárda*, az *Anyegin ruszki volt* és a *Weöres Csepel*. Mindegyik kötet Csoma Borbála fordításában jelent meg, a pozsonyi Kalligramnál.

13 Tomáš ZMEŠKAL, *Az ékirásos szerelmeslevél*, ford. CSOMA Borbála, Typotex, Budapest, 2013.

14 Emil HAKL, *Szülőkről és gyermekekről*, ford. CSOMA Borbála, Typotex, Budapest, 2015.

15 Kateřina TUČKOVÁ, *Üldözött istennők*, ford. CSOMA Borbála, Kalligram, Pozsony, 2016; valamint TUČKOVÁ, *Gerta Schnirch megburcoltatása*, ford. CSOMA Borbála, Kalligram, Pozsony, 2012.

16 Daniela HODROVÁ, *Két szín alatt*, ford. CSOMA Borbála, Typotex, Budapest, 2017.

17 Lásd GÖRÖZDI, *I. m.*, 185.

18 Dora KAPRALOVÁ, *Egy férfi. Válasz Esterházy Péternek*. Typotex, Budapest, 2016.

19 Petra SOUKUPOVÁ, *Eltűnés*, Napkút, Budapest, 2016.

20 Jan NĚMEC, *A fény története: egy fotográfus életregénye*, Noran, Budapest, 2017.

21 Pavla HORÁKOVÁ, *A valóságértelmezés elmélete*, Galaktika, Budapest, 2021.

közönségsikernek örvendő Alena Mornštajnová²² művei. A fiatalabb generáció sajátos zsánerek iránti érzékenységére jellemző Hanzelik Gábor fordítói teljesítményének két példája, jelesül Ondřej Štindl²³ (1966) posztapokaliptikus, illetve Petr Stančík (1968) disztópikus regénye.²⁴ Az említett új fordítónemzedéket képviseli Flóra Peťovská, akinek az átfogó munkája²⁵ kalauzként szolgál a kortárs cseh irodalom iránt érdeklődők számára. Peťovská az ELTE doktoranduszaként a cseh–magyar kulturális transzfer elméleti kérdéseivel foglalkozik, de maga is fordít cseh irodalmat. Az általa tolmácsolt kortárs szerzők közös sajátossága, hogy kétnyelvű közegben élnek, illetve a kétnyelvűség tapasztalatát dolgozzák fel: Jaroslav Rudiš (1972) regénye²⁶ a cseh- és németországi élettapasztalait tematizálja; Matěj Hořava (1980) elbeszélései²⁷ a romániai Bánságban élő cseh falvakban megélt kalandjairól számolnak be. A cseh és orosz világban otthonos Dora Csehova (1971) regénye²⁸ ismét csak szélesebb nyelvi és tapasztalati távlatokat nyit a világ értelmezésére. Flóra Peťovská 2017-ben saját kiadót alapított, amelynek fő profilja elsősorban a cseh és szlovák művek, a színvonalas gyermekirodalom és újabban az úgymond felnőtteknek szánt szépirodalmi munkák kiadása. Az öntevékeny, nonprofit egyesület által fenntartott kiadó kitűnő fordítói hálózattal és széles szakmai összefogással dolgozik, igényes megjelenéssel, eredeti borítókkal és grafikai munkával hívja fel a figyelmet. Kiadványaik között, Petr Stančík, Petra Soukupová és Pavel Šrut²⁹ kötetei mellett érdemes megemlíteni az amerikai–cseh képzőművész Petr Sís (1949) önálló szerzői munkáját.³⁰

A cseh–magyar kulturális transzfer tárgyalása és értékelése vonatkozásában hangsúlyozni szeretnénk a fordítók kiemelkedő szerepét: egy-egy név az olvasók számára a válogatás és a fordítás minőségének a garanciáját jelenti. Az eddig mondottak értelmében a szerzők³¹ neve mellett a fordító nevének feltüntetése is a recepció fontos tényezője. Ez

22 Alena MORNŠTAJNOVÁ, *Hana*, Csirimójo, Budapest, 2021.

23 Ondřej ŠTINDL, *Interzóna*, Metropolis Media, Budapest, 2017.

24 Petr STANČÍK, *Mímiamalom*, Metropolis Media, Budapest, 2016.

25 Flóra PEŤOVSKÁ, *Fordíts le! Kortárs cseh irodalom 2000–2015*, Cseh Centrum, Budapest, 2016.

26 Jaroslav RUDIŠ, *Nemzeti sugárút: magányos bunyósok klubja*, Typotex, Budapest, 2017.

27 Matěj HOŘAVA, *Pálinka: prózák a Bánáttól*, Typotex, Budapest, 2018.

28 Dora CSEHOVA, *Nem akartam Lenin lenni*, Noran-Libro, Budapest, 2017.

29 Pavel ŠRUT, *Zoknifalók*, Csirimójo, Budapest, 2021.

30 Petr SÍS, *A fal avagy Hogyan nőttek fel a vasfüggöny mögött*, Csirimójo, Budapest, 2019.

31 A szerzők tipológiájához lásd: Andrea Králíková, *I. m.*, 28.; valamint Ivo Říha – Jiří Studený, *Sedm statečných a spol., Próza psaná ženami v kontextu současné české literární kultury*, Univerzita Pardubice, Pardubice, 2015, 167.

is indokolja, hogy megemlítsük az idősebb, nagy életművel rendelkező fordítógenerációk tagjait, akik életművének jelentékeny része a múlt évezred utolsó évtizedeire tehető. A Hašek és Hrabal fordításairól ismert Körvélyesi Klára (1943–2020) utolsó munkája a középgenerációs Radka Denemarková (1968) prózai műveinek³² tolmácsolása. Detre Zsuzsa, aki szintén a klasszikusnak számító szerzők magyar környezetbe ültetésével vonult be a nagy fordítók élvonalába, egy kortárs szerző, Tereza Boučková az anyasági kudarcait taglaló, megjelenése óta az irodalmi körökön kívül is viharos vitákat kiváltó művét³³ jelentette meg. Ugyanakkor Detre Zsuzsa egy avantgárd klasszikus szerző, Jíří Weil (1900–1959) három prózai művét³⁴ is lefordította az elmúlt években. Figyelemre érdemes továbbá a hosszú fordítói múlttal rendelkező Kovács László, egyebek között Václav Havel és Egon Bondy fordítója, aki az utóbbi időben a legtöbbet fordított cseh szerző, a Párizsban élő Patrik Ouředník³⁵ műveinek egész sorát mutatta be a magyar olvasóközönség számára.

Általában elmondható, hogy valamennyi itt említett fordító magasfokú nyelvi készségekkel és széles körű ismeretekkel rendelkezik a forrás- és célnyelv irodalmát illetően egyaránt – kétségtelen, hogy alapvető szerepet játszanak a cseh–magyar kulturális transzfer területén. Amennyiben összehasonlítjuk a teljesítményüket a cseh irodalmi életben értékelt és az idegen nyelvű fordításra ajánlott művek lajstromával,³⁶ megállapíthatjuk, hogy a kortárs fordítók nem csupán szorgosan követik a piaci trendeket, és igyekeznek a magyar olvasók kezébe adni a cseh irodalom legfrissebb köteteit, de képesek visszaadni annak műfaji és tematikus sokszínűségét is. Utalnunk kell arra is, hogy a fordítók nem ragadnak le a jól bevált szerzőknél, ám nem követik kritikátlanul a piaci hullámokat sem, amely hagyomány minden bizonnyal a korábbi évtizedek kiváló kiadói gyakorlatának is köszönhető. Ilyen értelemben is kiemelkedő jelentősége volt a Szigeti László nevével összeforrott pozsonyi Kalligram Kiadónak, amely a 90-es évek optimizmusában fogant, és egyedülálló módon tükrözte a cseh–magyar kulturális élet

32 Radka DANEMARKOVÁ, *Hitler pénze*, Európa, Budapest 2009; DANEMARKOVÁ, *Ki dörmöböl?* Európa, Budapest, 2007.

33 Tereza BOUČKOVÁ, *A Kakas éve*, Carthaphilus, Budapest, 2011.

34 Jíří WEIL, *Moszkva – A bátár*, Park, Budapest, 2018; Jíří WEIL, *Mendelssohn a tetőn*, Park, Budapest, 2013; Jíří WEIL, *Élet csillaggal*, Park, Budapest, 2015.

35 Patrik OUŘEDNÍK, *Europeana*, Kalligram, Pozsony, 2009; OUŘEDNÍK, *Ad acta*, Kalligram, Pozsony, 2009; OUŘEDNÍK, *A buszonnégyes év*, Kalligram, Pozsony, 2007; OUŘEDNÍK, *A megfelelő pillanat, 1855*, Kalligram, Pozsony, 2006.

36 Alena FIALOVÁ, *Czech prose since 2000*, <https://www.czechlit.cz/en/feature/czech-prose-since-2000/> [Utolsó hozzáférés: 2021. 03. 15.]

élenk szellemi forgalmát, magas szintű szakmai ethoszát. A jelenlegi helyzetben a kiadóknak természetesen egy másféle kihívással is szembe kell nézniük, amennyiben a nyilvános teret – az internetes csatornák megnyílását követően – áttekinthetetlen mennyiségű és minőségű irodalmi szöveg árasztja el.³⁷

A 2000–2010 közötti időszak cseh irodalmát feldolgozó komplex kritikai munka³⁸ az évtized irodalmi termését kísérli meg tematikai alapon osztályozni, amely szerint négy fő irányzat figyelhető meg: 1. adekvát kifejezési formák keresése; 2. visszatérés a történelmi témákhoz; 3. egzotikum; 4. a személyes, belső drámaiság prózái. Ennek nyomán szintén tematikai csoportosításban mutatjuk be a kortárs irodalom tendenciáit.

Regionalizmus

Már az 1989-es fordulatot követően, majd még hangsúlyosabban az új évezredben a cseh irodalomban megfigyelhető egy olyan irodalmi hullám, amely különböző lokális témákkal vonatkozik Morvaországra, amely egyébként a Cseh Köztársaság három történelmi részének egyike (a Cseh Korona és Szilézia csehországi régiói mellett). Az irodalmi szövegek is tükrözik ennek a sajátos régióknak a belső földrajzi, etnográfiai, illetve az identitásformáinak sokszínűségét,³⁹ a szerzők is rendszerint személyes viszonyt ápolnak Morvaországgal (például születési hely, gyermekkor, lakhely stb.)⁴⁰.

37 *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*, szerk. Alena FIALOVÁ, Academia, Praha, 2014.

38 *Uo.*, 341–344.

39 Példaként említhető a progresszív morva főváros, Brno/Brünn, amely az egyedülálló funkcionalista építészeti remekmű, a Vila Tugendhat okán felkerült az UNESCO által védett szellemi kulturális örökség listájára; említhető továbbá Třebíč városa, amely a zsidó emlékhelyek miatt került fel ugyanarra a listára, illetve a népi hagyományok ápolásának köszönhetően az ugyanezen megtisztelő címet kiérdemelt Slovácó. A Vila Tugendhat Simon Mawer: *The Glass Room* című, Man Booker Prize-díjra jelölt regénye számára nyújtott inspirációt (Simon MAWER, *The Glass Room*, Other Press, New York, 2009), amelynek filmes változatát Julius Ševčík rendezte (*The Glass Room/ The Affair*, 2019).

40 Figyelmet érdemel egy sor más szerző is: Alena MORNŠTAJNOVÁ (*Hana*, 2017), Josef FORMÁNEK (*Umřel jsem v sobotu*, 2011), Josef URBAN (*Habermannův mlýn*, 2001), Jan VRAK, Petr MOTÝL, Michal Přibáň, illetve egy antológia is (*Kdybych vstoupil do Kauflandu, byl bych v Brně. Brno v české poezii*, szerk. Dora KAPRÁLOVÁ, 2009). Egy további példa a kizárólag az Ostravak Ostravski álnéven ismert népszerű blogger (a blog keletkezési ideje 2004–2006, a szövegek 2004 és 2007 között több kötetben is megjelentek). Morvaország és a „morvaság” a ma már klasszikus szerzők műveiben is megtalálható – utalhunk a legismertebbekre: Ludvík VACULÍK (*Sekyra*, 1966), Milan KUNDERA (*A třeřa*, 1967), Květa LEGÁTOVÁ (*Želary*, 2001; *Jozova Hanule*, 2002), Ivan LANDSMANN (*Pestré vrstvy*, 1999), illetve a szlovák író, Rudolf SLOBODA (*Narcis*, 1995).

Jellemző módon az idősebb generáció képviselői fordulnak fiatal-ságuk kora és helyszínei felé, éppen ezért elbeszéltek szövegeikben nem csekély szerepet kapnak a kitüntetett jelentőségű építészeti elemek (épületek, kávéházak, átjárók stb.), amelyek megfelelő környezetet biztosítanak a szemiotikai és/vagy mitizáló szándékok számára. A cseh-német író, Ota Filip (1930–2018) *Lojzík Lapáček mennybemenetele*⁴¹ című regénye az északmorva (részben sziléziai) Ostravában játszódik, alapvető témája a helybéli csehek, lengyelek, németek és zsidók együttélése. A multikulturális társadalom történelmileg változó konfliktusait mintegy ellensúlyozza a város stabil architektúrája, illetve a néha már álomszerű perspektíva mintha az elveszett régmúlt időket vetítené elénk. Jiří Kratochvíl (1940)⁴² valóság és fikció törekeny határvonalán egyensúlyozó prózáját⁴³ egyértelműen uralják Brünn építészetének kivételes elemei. Antonín Bajaja (1942) regénye⁴⁴ a közép-morvaországi város, Zlín korszakos változásait írja le: a város korábban a Baťa cég világhírű cipőgyáráról volt ismert, majd arról a süllyedésről, amelyet „az első csehszlovák munkáselnökre” utaló Gottwald városnév jellemezett. A közép- és fiatal generáció szerzői az adott helyet gyakran a nézőpont egyfajta kopernikuszi fordulatával mutatják be. Az Ostravához kötődő prózaíró Jan Balabán⁴⁵ (1961–2010) elbeszéléseinek *Szünidő*⁴⁶ című gyűjteménye számára a város nem éppen központi téma, ugyanakkor teljesen új interpretációs lehetőségekkel ruházza fel. Az egykori sematikus ábrázolás „Ostrava – az ország acélszíve”, avagy a „fekete Ostrava” helyett a felszín alatti „gyöngyök a mélyben” hrabali poétikáját idézi meg. Jaroslav Rudiš (1972) író és Jaromír 99 (Jaromír Švejdík alkotói álneve) képzőművész közösen teremtették meg az északmorva Jeseník hegyvidékének irodalmi képét az *Alois Nebel* címen megjelent (2003, 2004, 2005) képregény-trilógiában (a szerzők elnevezése szerint „rajzolt regény”),⁴⁷

41 Ota FILIP, *Nanebevstoupení Lojzka Lapáčka ze Slezské Ostravy*, Český Spisovatel, Praha, 1994.

42 Magyarul: *Kushadj, bestia!* (2005, DETRE Zsuzsa fordításában), *Szomorú isten* (2003, KOLOSZÁR Péter), *Éjszakai tangó avagy Egy századvégi nyár regénye* (2001, KOLOSZÁR Péter), illetve a cseh szerzők elbeszéléseinek antológiája: *Huszadik századi cseh novellák* (2006).

43 *Avion*, 1995. Az Avion a Brünn központjában található épület elnevezése, amelynek építészeti struktúrája inspirálta a hasonló című regény kompozícióját.

44 Antonín BAJAJA, *Na krásné modré Dřevnici*, Host, Brno, 2009.

45 Magyarul megjelent írásai: BAJAJA, *Hová lett az angyal?*, ford. KOLOSZÁR Péter, Noran Libro, Budapest, 2019; illetve lásd még a *Huszadik századi cseh novellák* (2006) című antológiát.

46 Jan BALABÁN, *Prázdniny*, Host, Brno, 2007.

47 Rotoszkópiás technikával animációs filmet is rendezett Tomáš LUŇÁK (*Alois Nebel*, 2011).

amelyben a konkrét helyszínek valós képeit részben elmosódva, mintegy ködben látjuk – ami talán a főhős lelki betegségének következménye, de az is lehet, hogy a vidék ma már kiolvashatatlan multikulturális múltjára utal. Kateřina Tučková (1980) művei tüzetes előkészületek – archívumokban végzett alapos kutatómunka és személyes interjúzás – nyomán keletkeztek. Egyik, már bestsellerré vált regényében egy elfeledett délmorva „mágikus” néphagyományt idéz meg.⁴⁸ Traumatikus történelmi események rekonstrukciója (mint a brünni halálmeneté, amelyben maga is részt vett) után keletkezett regényeiben a brünni polgárság kiűzetésének sokáig mellőzött történetét eleveníti fel.⁴⁹

Számadás a kitelepítés múltjával

A csehek és németek együttélése, pontosabban a második világháborúval összefüggő problémák a cseh irodalomban mint a legjelentősebb témák egyike bukkant fel az új évezredben. Az 1989-ig közkeletű ideológiai kép, ti. a náci németek gonoszságával szemben a csehek szenvedései, már a 20. század 90-es éveiben szélesebb közönség számára problematikusá kezdett válni, és a korábban tabuként kezelt téma talán ezért is tett szert egyre nagyobb vonzerőre.⁵⁰ Elsősorban a Szudétavidék néven ismert határ menti régiókat kell említeni, amelyek különleges történelmi és kulturális múlttal bírnak: a 13. század óta a határ cseh oldalát is német lakosság lakta, amely sajátos nyelvi és tradicionális életformákat követett egészen a 20 századig anélkül, hogy beolvadt volna a cseh környezetbe. A vidéken legalább a 10. század óta a zsidó népesség is jelen volt, akik szintén saját hagyományaik szerint éltek, ugyanakkor egy részük a cseh, illetve a német közösségekhez asszimilálódott. A II. világháború idején, illetve után a vidék multikulturális jellege megszűnt, részben a zsidó lakosság deportálásával, részben

48 Kateřina Tučková, *Üldözött istennők*, ford. CsOMA Borbála, Kalligram, Pozsony, 2016.

49 Kateřina Tučková, *Gerta Schnirch megburcoltatása*, ford. CsOMA Borbála, Kalligram, Pozsony, 2012; Tučková, *Fabrika*, Host, Brno, 2014. (A Gyár. A textilbárók története a „morva Manchesterből”).

50 Különösen a közép- és fiatal generációk műveiben, lásd például David JAŘAB (*Za vodou*, 2014); Jakuba KATALPA (*Němci. Geografie ztráty* [Németek, Egy hiány geográfiája], 2012); Kateřina Tučková (*Gerta Schnirch elburcoltatása*, 2009, magyarul 2012); Josef URBAN (*Habermannův mlýn*, 2010); Dalibor FUNDA (*Poslední promítač ze Sudet*, 2010); Martin FIBIGER (*Anděl odesel*, 2008, *Aussiger*, 2004.); Jaroslav RUDÍŠ (*Grandhotel*, 2006), Radek FRIDRICH (*Erzberz*, 2002).

a németek kiűzése/elüldözése/kitelepítése⁵¹ következtében. Ezek a vidékek elveszítették a nem cseh ajkú lakosságuk nagy részét, viszont büntetőzónává, a feledés és az anarchia terepévé váltak. Ám miközben a kommunista rendszer propagandája 1948 és 1989 között a németek büntetteit folyamatosan kiaknázza, a csehek által a zsidó és különösen a német polgártársaikkal szemben elkövetett hasonló cselekmények rejtve maradtak 1989-ig. Ugyanakkor voltak és vannak szerzők, akik igyekeztek műveik révén ezeket a vidékeket újra kapcsolatba hozni az ország többi részeivel, az irodalom eszközeivel formálva és (re)konstruálva a földrajzi terek alakzatait.

Radka Denemarková (1968) regénye (*Hitler pénze*, 2006, magyarul 2009)⁵² egy német nemzetiségű zsidó nő történetét írja le, aki előbb csehszlovák, majd cseh állampolgárként rendszeresen visszajárt a korábbi családi birtokukra, egy Puklice⁵³ nevű faluba. Először 1945 nyarán látogatott vissza a szülőfalujába, azzal a bizonyossággal, hogy hazatérhet a helyre, amely megúsza a háborút – ahonnan viszont eltűnt a családja. Az elkövetkező fél évszázad folyamán többször is visszatért, miután a családját felmentették a náci kollaboráció vádjá alól, kizárólag azzal a céllal, hogy valamilyen formában megemlékezzen a családjáról. Noha a regény a holokauszt néven ismert időszak után játszódik, az igazságtalan és erőszakos cselekmények brutális, már-már naturalisztikus leírásával helyenként mégis a genocídium képeit idézi. A „tér”, pontosabban a térre igényt tartó emberek ellenállása, akik a helyhez tartoztak és továbbra is igényt tartanak az odatartozáshoz, a főhős várakozásaihoz képest is erősebbnek mutatkozik. A főhős szükségét érzi a hagyomány folytatásának, az emlékek megőrzésének, és ez az igénye fokozatosan erősödik. Halála után az unokája igyekszik jogi elégtételt kiharcolni, akinek célja viszont már nem a hely emlékezetének visszaállítása, hanem az elkövetett bűntettek jóvátétele. A mindentudó narrátor kurtán fűzi hozzá: „[...] olyan harcot hirdetett, amely egyik fél javát sem fogja szolgálni”. Radka Denemarková regénye sok tekintetben reprezentatívnak tekinthető. Az emlékezetre épített narratíva révén

51 A kiűzés/elüldözés/kitelepítés terminológia használata élénk viták tárgya a szakértők (történészek, irodalmárok, társadalomtudományok képviselői) körében és a sajtóban egyaránt. Az *Antikomplex* mozgalom számos publikációval, oktatási programmal segíti az iskolákat és az érdeklődőket a Szudéták, illetve a német kisebbség vonatkozásában (lásd. www.antikomplex.cz).

52 Regényének német fordítása (*Ein herrlicher Flecken Erde*, 2009, Eva Profousová fordítása) két irodalmi díjat kapott Németországban.

53 A cseh nyelvi környezetben a név egyrészt a 'kirobban', illetve 'kitör' igét, másrészt a 'törés' vagy 'szakadás' főnév többes számú alakjait idézi.

a szerzők a megtört koherenciával jellemezhető kultúránk által meghatározott három időszakot tárgyalják – ti. az emlékezet ez esetben a jelen és a jövő számára is kulcsfontosságú feladatot jelöl ki.

A 20. század történelme mint irodalmi téma

A szakírók értékelése szerint az új évezred cseh irodalmának egyik legizgalmasabb sajátossága az erőteljes visszatérés a történelmi tematikákhoz.⁵⁴ A 90-es évek elején kirobbant életrajzi és önéletrajzi irodalom, amely az uralkodó kánon változásait is tükröző irodalmi hullámot indított, bőséges anyagot szolgáltatott a következő évek alkotói számára. A kortárs irodalmi kultúra ismételten reagál a történelmi és politikai eseményekre, de megint csak más módon. A szélesebb közönség figyelmét célzó kötetek a 20. század jelentékeny személyiségeit mutatják be, ugyanakkor megváltozott profillal, rendszerint a maguk hétköznapi valóságában. Az aktuális cseh történelmi önértelmezés megengedőbb a kritika, illetve az intimebb ábrázolás irányában, amely az ikonikus személyiségeket hús-vér emberekként mutatja be. Ebben az összefüggésben elsősorban T. G. Masaryk, Václav Havel, Miloš Forman, Milan Kundera vagy Pavel Juráček életrajzeit kell megemlíteni. A prózai alkotások filmes feldolgozása mellett sajátosan produktív műfajként jelent meg a képregény. Ilyen például a prágai legendák egyik alakja, a náccal küzdő Rugó (*Pérák*), aki előbb Petr Stančík említett disztópikus regényében, majd egy sikeres képregény szuperhőseként jelent meg. Hasonlóképpen történelmi témát választott Jaroslav Rudiš és Jaromír 99 szerzőpáros is, alkotásuk a filmként is népszerűségnek örvendő *Alois Nebel* (2011), amelynek főhőse a németek kiűzésének korában botladozó átlagember. A jeles hosszútávfutó, Emil Zátopek életrajzi történetét is ugyanez az alkotópáros örökítette meg képregény formában. Szintén Jaromír 99 dolgozta fel Jan Novák szövegének alapján a Mašín testvérek hidegháborús történetét. Életrajzi jellegű egy történelmi személyiség, a náci börtönt megjárt, majd a kommunisták által kivégzett karizmatikus politikus, Milada Horákovát bemutató képregény. A szerzők minőségi igénye és témaválasztása ugyanakkor reflektál arra a jelenségre, amely a kollektív történeti önértelmezést egy különben eredetileg egyszerű műfaj hőseinek alakjára vetíti ki. A legújabb életrajzi képregények

megjelentetését két olyan fontos kiadó vállalta, amelyek alapvetően a művelt közönség olvasóit célozzák meg.

A személyes, belső drámaiság prózái

„*Maszkabálba megyek, költői én leszek, beöltözök annak, aki valamit érez!*”⁵⁵ – Olga Stehlíková költő és szerkesztő, aki Jaroslava Oválská álnéven jegyezte a provokatív verseket tartalmazó kötetét, az utóbbi évtized domináns vonulatára figyelmeztet, amelynek fő motívuma a belső drámaiság.⁵⁶ Ezek sorában kell megemlíteni Jáchym Topol nagy ívű és sokrétegű társadalmi freskóját,⁵⁷ amelynek főszereplője egy valódi ellenhős, Ondřej Štindl⁵⁸ illúziók elvesztését tematizáló regényét, továbbá Emil Hakl műveit, amelynek gerincét a személyes bosszú képezi. Mégis, sajátos módon, a kortárs társadalmi defektusok autentikus ábrázolásának problémáit a legérzékenyebb módon költők képesek megjeleníteni. Legújabban Petr Borkovec⁵⁹ prózái, illetve Daniel Hradecký prozaikus munkái⁶⁰ hívták fel magukra a figyelmet. Ivana Myšková prózai szövegei szintén a lírai kifejezés felé hajlanak, kötetei⁶¹ különös nyelvi parádicsomot építenek. Dora Kapralová prózai köteteire⁶² a forma és a nyelv iránt fölöttébb igényes próza jellemző, ugyanakkor a jelentésrétegek célszerű alkalmazásával teret és időt teremt a kortárs európai ember referenciahálózata számára is.

Másfelől azonban a nézőpont szubjektivizációja alapvetően az utóbbi idők női szerzőinek kortárs irodalmi fellépéséhez kapcsolható. A felmérések szerint az olvasók többségét immár nők alkotják,⁶³ a jelek szerint a női szerzők iránti olvasói érdeklődés a klasszikus szerző(nő)k új kiadásának és értelmezésének hullámát generálja. Megfigyelhető

55 „*Půjdu na maskární za lyrický subjekt/ půjdu za tobo, kdo něco prožívá!*” [Pató Attila fordítása], Jaroslava OVÁLSKÁ, *Za lyrický subjekt*, Druhé město, 2018.

56 *V souřadnicích mnohosti*, 814.

57 Jáchym TOPOL, *Citlivý člověk*, Torst, Praha, 2017.

58 Ondřej ŠTINDL, *Až se ti zatočí hlava*, Argo, Praha, 2020.

59 Petr BORKOVEC, *Lido di Dante*, Fra, Praha, 2017; Petr BORKOVEC, *Petrůček Sellier & Petrůček Bellot*, Fra, Praha, 2019; Petr BORKOVEC, *Sebrat klacek*, Fra, Praha, 2020.

60 Daniel HRADECKÝ, *Tři kapitoly*, Listen, Martin, 2020.

61 Ivana MYŠKOVÁ, *Bílá zvířata jsou velmi často hluchá*, Host, Brno, 2017.

62 Dora KAPRALOVÁ, *Zimní kniha o lásce (Téli könyv a szerelemről)*, 2014, magyarul *Egy férfi. Válasz Esterbázy Péternek*, 2016), *Berlínský zápisník* (Berlini napló, 2019), *Ostrovny* (Szigetek, 2019).

63 Stefan BOLLMANN, *Frauen und Bücher. Eine Leidenschaft mit Folgen* (csehül: Host, Brno, 2015, 15).

a 60-as évek kísérleti szövegeinek visszatérése (Věra Linhartová, Sylvie Richterová, Bohumila Grögerová, Zdena Salivarová, Viola Fischerová), vagy a klasszikusoknak új műfajokban tapasztalható megjelenése. Ezúttal csak Božena Němcová (1820–1862) levelezésének kiadására utalunk, amely a „női” olvasás jelentős mérföldkövévé vált. Ez a vonulat kitapintható a jelenkori magyar fordításirodalomban is. Amíg a korábbi évtizedekben a női szerzőket alapvetően a gyerekek és fiatalok számára írott művek körére korlátozták,⁶⁴ a posztmodern kifejezésének igénye felértékelte a szubjektivitás perspektíváját, az új érzékenységet, amelynek voltaképpen szóvivői lehetnek, és így korunk állapotának adekvát formáit nyújthatják. Ilyen értelemben sajátos például a planctus, a halott siratása.⁶⁵ A belső világok és a családi viszonyok deformálódását tematizálja Petra Soukupová legújabb regénye.⁶⁶ Klára Vlasáková műve⁶⁷ viszont az environmentalisztika témáját vezeti be az irodalomba, míg a bestseller író Alena Mornštajnová utolsó prózája⁶⁸ az alternatív történelemírással kísérletezik. Radka Denemarková prózáját⁶⁹ a publicisztika hiányosságainak pótlásaként is értelmezik. A kortárs női szerzők irodalmi értékelésének vitái során gyakran felmerül Petra Hůlová neve, akit első regényének rimbaud-i jellegzetességei okán generációjának legjelentősebb szerzőjével, Jáchym Topollal egy szinten emlegettek,⁷⁰ utóbbi műveinek⁷¹ több kritikus viszont kifogásolta a távolságtartás és a humor elégtelenségeit.⁷² Pavla Horáková díjazott prózája⁷³ viszont ironikus választ nyújt a férfiaknak a női szerzők iránt megfogalmazott előítéleteire és elvárásaira, amennyiben önironiával és humorral csempézi be

64 Bővebben lásd Marta PATÓ, *Případ genderové intertextuality ve středoevropském areálu, Dora Kaprálová, Ruxandra Cesereanu a Jedna žena Pétera Esterbázyho = Sedm statečných a spol.*, 78.

65 Bohumila GRÖGEROVÁ, *Rukopis (Kézirat)*, 2008, Daniela HODROVÁ *Ta blízkost*, 2019 köteteket említi e kapcsán Blanka ČINÁTLOVÁ, *Hádání s Marností – poetika pomíjivosti*, Czechlit.cz, <https://www.czechlit.cz/cz/feature/ceska-proza-po-roce-2000/hadani-s-marnosti-poetika-pomijivosti/>, [Utolsó hozzáférés: 2021. 03. 15.]

66 Petra SOUKUPOVÁ, *Věci, na které nastal čas*, Host, Brno, 2020.

67 Klára VLASÁKOVÁ, *Praskliny*, Listen, Martin, 2020.

68 Alena MORNŠTAJNOVÁ, *Listopád*, Host, Brno, 2021.

69 Radka DENEMARKOVÁ, *Hodiny z olova*, Host, Brno, 2018.

70 Ivo RÍHA, *Recepte tvorby Petry Hůlové v českém kritickém diskurzu = Sedm statečných a spol.*, 170.

71 Petra HŮLOVÁ, *Strážci občanského dobra*, Torst, Praha, 2010; Petra HŮLOVÁ, *Čechy, země zaslíbená*, Torst, Praha, 2012; Petra HŮLOVÁ, *Macocha*, Torst, Praha, 2014; Petra HŮLOVÁ, *Stručné dějiny hnutí*, Torst, Praha, 2018.

72 Petra Hůlová műveinek kritikai értékelése férfi kritikusok szemszögéből a cseh kritikai diskurzusra vonatkozóan lásd RÍHA, *I. m.*, 185.

73 Pavla HORÁKOVÁ, *A valóságértelmezés elmélete*, ford. JUHÁSZNÉ HAHN Zsuzsanna, Csírimojó, Budapest, 2021.

az emberi értékek közé az olyan jelenségeket, mint a gondoskodás, lassúság vagy a nemzedékek közötti párbeszéd.

Zárszó

Jelen tanulmányunkban mindössze figyelmeztetni tudunk a kortárs cseh próza bizonyos tendenciáira, ugyanis a megfelelő távlat hiányában nem lehet komplexebb képet adni. A tárgyalt irodalmi műveket a tematikai irányok szerint igyekeztünk csoportosítani. Kevésbé tárgyaljuk a kortárs irodalom műfaji újításainak kérdését, itt csupán utalunk az új műfajok megjelenésére. Érzékeltetni kívántuk, hogy a prózában megírt fontos társadalmi témák vizuális formában is megjelennek (képregény). Ennek ellensúlyaként a kortárs irodalomban a precíz prózai kifejezés feladatát egyre inkább a költők vállalják.

Pató Attila fordítása

Fancsali Róbert

MÁGIKUS REALIZMUS A KORTÁRS ROMÁN IRODALOMBAN

„Az élet nem az, amit az ember átélt, hanem az, amire visszaemlékszik, és *ahogy* visszaemlékszik rá, amikor el akarja mesélni.”

Gabriel García Márquez

A kortárs román próza magyar fordításai meglehetősen jól leképezik annak két fő vonulatát, a (kortárs filmművészet bőven díjazott remekeit is adó) újhullámos realizmust és a (sokszor csak „ideiglenes”) emigrációs irodalmat. Ezek viszonylagos magyarországi sikere cseppet sem meglepő, a magyar mellett számos más nyelvre lefordított és külföldön is díjazott romániai bestsellerekről van szó, amelyek élelátása és társadalmi érzékenysége, másrészt pedig (a művek egy jelentős részének) humora és a balkáni temperamentum időnként pontos, sokszor pedig szándékosan túlírt bemutatása idegenül, ezáltal valószínűleg izgalmasan és igencsak frissen hat – mind idehaza, mind pedig Európa nyugati felén. E sokat tárgyalt irányzat(ok) mellett jelen van azonban egy másik szövegcsoporthoz is, amely részben ugyanúgy a ’89 utáni kelet-európai (vagy balkáni) életérzést tematizálja, ám a hiperrealista megközelítést a fejtegetésére állítva a természetfeletti és a hétköznapi kettősségét jelöli ki a szövegek mozgatórugójaként. E csoportosítás kedvéért egy kalap alá vett regények a fantasztikumhoz való viszonyukat persze más és más módon alakítják ki. Mircea Cărtărescu, talán a legismertebb kortárs román író fő művét, a *Káprázat*-trilógiát vagy a *Lulut* a szürrealizmus egy aktualizált reprezentánsaként tartja számon a kritika, a magyarra még le nem fordított *Enciclopedia zmeilor* [A sárkányok enciklopédiája] pedig műmeseként kategorizálható. Răzvan Rădulescu első regényével (*Teodosie cel Mic* [Kis Theodosius]) a fantázia világába a fantasy zsánerén keresztül érkezik, Matei Vișniec prózáját és drámáját pedig a természetfeletti és a groteszk sajátos keveredése jellemzi. Már e néhány kiragadott példa is jól jelzi, hogy a tágabb értelemben vett fantasztikus irodalom a keleti szomszédunknál az idehaza megszokottnál sokkal nagyobb hangsúllyal van jelen.

Emellett azonban kimutatható egy fősodor, amelyhez számos olyan, az elmúlt húsz évben megjelent regény tartozik, amely többé vagy ke-

vésbé a mágikus realizmus jegyeit viseli magán. Bár az irányzat (stílus? műfaj? írásmód?) szakirodalma komoly hiányosságokat mutat Romániában (ahogy hazánkban) is, a román kritika a magyarral szemben bátran és jellemzően jó érzékkel nyúl a fogalomhoz, természetesen G. G. Márquez klasszikusait állítva az összehasonlítások középpontjába. Az elterjedtebb fogalomhasználatot magyarázhatja Ștefan Bănuțescu magyarul is olvasható, eredetileg 1977-ben megjelent *A Milliomos könyve*¹ (*Cartea Milionarului*)² című regénye, amely által a márquezi hang a román irodalomban igen korán megjelent.

A következőkben a teljesség igénye nélkül kívánom számba venni az ide sorolható kortárs román regényeket, ám előtte érdemes lehet nagyon röviden áttekinteni, hogy mit értünk ma mágikus realizmus alatt. A hazai szakirodalom első és eddigi legalaposabb művét Bényei Tamás jelentette meg *Apokrif iratok* címmel,³ és a mágikus realizmust írásmódnak tekinti. Romániában Rodica Grigore könyve tekinthető az első alapos, nagyobb terjedelmű munkának.⁴ A közmegegyezés szerinti leggyakoribb elbeszéléstechnikai eszközök közé tartozik a Hayden White-i történet szemléletből eredeztethető mellérendelő logika, amely egyrészt az ok-okozati összefüggésekre épülő értelmezést lehetetleníti el, másrészt a kronologikus időérzékelésből is kiszakítja az olvasót, ami a mágikus atmoszférateremtésnek is egy fontos prózapoétikai eljárása. Fontos a történetelemek – elbeszélés szintjén való – egyneműsítése. Ezekben az esetekben egy szereplő adott eseménye valamely egyetemes történéssel hozható párhuzamba, ezek által pedig a regényvilág bármely eleme kapcsolatba kerülhet az összes többivel, így válik jelentéssé. A mágikus realista írásmód egyik legjellemzőbb vonása a dramatizált történetmondás, így az önmagát folyton előtérben tartó narrátor, ami által a szöveg reflexív módon játssza ki az olvasónak a narratív megértésre és az elbeszélő funkcióra irányuló érdeklődését. A mágikus realista történetmondásnak fontos eleme a szóbeli elbeszélés illúziója. Ez természetesen tudatos írói stratégia, szimuláció, amellyel az emlékezet felidéző mechanizmusát követi le a narráció. A szóbeliség látszatán keresztül az elbeszélő egy krónikás szerepét ölti magára, ami magával von egy olvasási javaslatot is. A szöveg ráhagyatkozó, immerzív olvasásra

1 Ștefan BĂNUȚESCU, *A milliomos könyve*, ford. DEMÉNY Péter, Bookart, Budapest, 2011.

2 Ștefan BĂNUȚESCU, *Cartea Milionarului*, Editura Eminescu, București, 1977.

3 BÉNYEI Tamás, *Apokrif iratok. Mágikus realista regényekről*, Kossuth, Debrecen, 1997.

4 RODICA GRIGORE, *Realismul magic în proza latino-americană a secolului XX*. Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2015.

biztat, viszont időnként kizökkent, nem engedi az állapotot hosszabban fenntartani, ezzel pedig az olvasót állandó reflexióra kényszeríti.⁵ A krónikás szerepkörén keresztül a narrátor nemcsak e kizökkentő funkciót érvényesíti, hanem az egykori közösségi történetmondó képével is azonosul. E pozíciója mögött egy nosztalgikus társadalmi és kulturális állapot ismerhető fel, amikor a történetmondásnak őseredeti közösségteremtő és -formáló ereje lehet, amelytől egy nép létezése függhet.

Az eddigi szempontok alkalmasak voltak arra, hogy a mágikus realista szöveg nyelvi megalkotottságára irányítsák a figyelmet, ám fontos látni, hogy ezek tartalmi vonatkozásai legalább annyira meghatározzák a tárgyalt szövegeket. Igaz, ezek nehezebben konkretizálható, szövegszerű elemek, amelyek valamilyen módon a csodához kötődnek. Így például a különböző amulettek és talizmánok (talizmanikus tárgyak) nem csupán állandó leitmotivok, hanem valamilyen módon rítusokkal, szertartásokkal állnak összefüggésben. A talizmán elmondása vagy leírása közben az elbeszélés egy eleme mintegy behatol a történetbe, hogy ott hozzon létre valami változást. A tematikus elemek sorába tartozik a névmágia és a szerelemmágia, jövőbe látás, ráolvasás és sok más egyéb mágikus elem vagy tevékenység. Jellemző, hogy egyes karakterek mágikus tulajdonságokkal vagy képességekkel bírnak. Jellegzetesek a mágikus realista regények helyszínei is. Ezek távolról nézve általában természetes, valószerű, sőt gyakran valóságos, referencializálható területek, amelyekben belül egy szűkebb tér alkotja a mű közvetlen színterét. Ebben a szűkebb térben pedig úgy van lehetőség a csodás elemek megjelenésére, hogy habár a ki- és bejárás mindig szabad, maga a csoda nem hagyja el e szűk tér határait.

A román mágikus realizmus kapcsán fontos még megvizsgálni az ortodoxia szerepének jelentőségét, hiszen az a szentek kiemelt tiszteletével, a nyugatitól eltérő szertartásokkal vagy a kiterjedt hiedelemvilágával remek táptalajt biztosít a mágikus realista kontextushoz.⁶ Romániában ezzel egy időben hangsúlyosan jelen van az ortodoxia térnyerése előtti helyi hagyományrendszer, az ősi hit és babona, ami legalább ennyire alkalmas lehet egy kortárs regényben az újraértékelésre.

5 SZOLLÁTH Dávid, *A történet visszatérése és a latin-amerikai szál a kései Mészöly-prózában*, *Literatura* 2016/4., 321.

6 Dolgozatában Bányai Éva is kiemeli a román mágikus realizmusnak a vallásos világgéphez való viszonyát, a mágikus kapcsolatteremtést: BÁNYAI Éva, *Térképzetek, névtérképek, határidentitások. A Bodor-próza tér- és névpoétikája, valamint hatása néhány kortárs magyar elbeszélő műben*, Doktori disszertáció, Szeged, 2008 = http://doktori.bibl.u-szeged.hu/id/eprint/1310/3/Banyai_disszert%C3%A1ci%C3%B3.pdf (utoljára megnyitva: 2021. 04. 07.)

Az ország Nyugat felé való nyitása, az újabb generációk távolodása a helyi hagyományoktól mind nagyobb teret adnak az imént említett elemek sokszor könnyed, parodisztikus megjelenítésére. A modernizálódó román társadalomnak az ortodoxiához való viszonya szinte minden itt tárgyalt műnek fontos pillére. A vallás tematizálásával (misztikum, kolostorok, szerzetesek, szentek szerepeltetése, bibliai történetek parafrázisa) e szövegek megágyaznak a csodának, amely poétikai eszközként képes elbizonytalanítani, sőt módosítani álláspontokat, értelmezési stratégiákat is, ahogy a klasszikusnak tekintett mágikus realista regények esetében is tartani szokás.

Bogdan Suceavă első magyarra fordított könyvének, *A félhanggal emelt időből (Venea din timpul diez*⁷) magyar kiadásához írt előszavában azt állítja, hogy célja mindazon ideológiai természetű elfajulások és megbetegedések leírása és színre vitele volt, amelyeket a román társadalomban a berlini fal leomlása a felszínre lökött. A tárgyalt helyzethez mágikus légkört társít, amely olyan időkben alakulhat ki, amikor „olyan ember nyer szabadságot, akinek neveltetéséből kimaradt az a tudás, hogy miként kell megélni a szabadságot. A szabadság pedig egészen meglepő hatásokat kiváltó hallucinogén anyagnak bizonyul.”⁸ Suceavă állítása szerint egy társadalom képzeletvilágának bemutatása néha mélyebb összefüggéseket tárhat fel, mint a valóság szigorúan vett prezentálása. A szépirodalmi mű lényege az igazság, nem a tények rögzítése. Társadalmi metszetét az előszóban így mutatja be: a két évig alkotmány nélküli országban a legnevetesegebb, a végletek és túlzások embereinek némelyikéből képviselő lett, államtitkár, miniszter, nagykövet, esetleg vezérigazgató vagy magas rangú mandarin. Ebben az időben senki nem beszél normálisan, mindenki ordítózik, s ha valakinek nincs hajókürthöz hasonlatos hangereje, úgy tűnhet, hogy nincs is mondanivalója. Ezt az átmeneti időszakot Suceavă a kor képzeletvilágán keresztül próbálja megfogni, a szereplők szélsőséges megnyilvánulásai nem allegóriateremtő szándék termékei, hanem bizonyos félelmek, illúziók és ezekre épülő tettek feldolgozásai – állítja. „A komikum útján el lehet jutni olyan mély igazságokig, amelyek a látható valóság mögött rejtőznek, mint afféle logikus, változatlan és érinthetetlen állandói a létnek, melyek mulandó érzeteink világa fölött állnak, s igazabbak is náluk”.⁹ E couleur localt a Balkán kétezer éves világának képével azonosítja.

7 Bogdan SUCEAVĂ, *Venea din timpul diez*, Polirom, București, 2004.

8 Bogdan SUCEAVĂ, *A félhanggal emelt időből érkezett*, ford. ÉLTETŐ József, Noran, Budapest, 2009, 10.

9 *Uo.*, 11

Filip Florian első regénye, a *Kisujjak*¹⁰ 2005-ben jelent meg (*Degete mici*¹¹), és abban az évben el is nyerte a Román Írószövetség legjobb első könyvesnek járó díját. A könyv azóta is egyöntetű kritikai és közönségsikernek örvend, sokan – köztük jómagam is – a közép-európai mágikus realizmus egyik legkiválóbb műveként tartják számon. A cselekmény helyszíne egy déli-kárpátokbeli kisváros, amelynek határában egy római kori castrum feltárásával egy időben egy tömegsírra is rábukkannak. Az itt talált csontok a szereplők nagy részét két csoportra osztják a gyilkosságok gyanúsítottjait illetően. E szövegrészek szereplője és egyúttal énelbeszélője Petruș, a fiatal archeológus, a könyv második felét pedig Onufrie szerzetes élettörténete teszi ki. E történetyszál hordozza a szöveg szinte minden csodás elemét. A kezdetben Tarajos néven ismert figura évekig él egy erdőben bogyókon és gombákon, fenyőfakérgekre írva evangéliumát, mialatt igencsak közeli kapcsolatba kerül a Szűzanyával, aki háromszor is megjelenik neki élete során – ezekkel irányítgatva annak életét: „háromszor ereszkedett le Szűz Mária az égből, hogy Onufrie lássa az ő támaszát és bizalmát” –, így kerül legelőször közel a valláshoz, majd válik az Úr szolgájává. Látható, hogy Onufrién keresztül a csoda a valláshoz kötődik, ám az ironizált, igen gyakran elbagatellizált történetelemek és túlstilizálás a csodát mégis valami banális dologgá alacsonyítják, humorforrásként használják. Ezzel mintha első megközelítésben a szöveg a vallást taszítaná, és az ellen dolgozva működne. Azáltal viszont, hogy e motivikus hálót a színen tartja, sőt elsődleges háttérként kezeli, benn is tartja az értelmezési mezőben, sőt egyenesen épít rá, hisz az említett kliséket, helyi ismereteket használ fel retorikai funkcióként. Általános kritikai vélemény, hogy a szerzetes története a *Kisujjak*-ban a szentek életét rögzítő legendák mintájára konstruálódik. A legendásítással mint a mágikus realista írásmód alapvető technikájával kapcsolatban további tényezők is kimutathatók. Onufrie a már tárgyalt alászállást az elbeszélés tanúsága szerint gyakorta emlegeti, ezt pedig a szöveg maga igyekszik a narráció szintjén is prezentálni, mantraszerűen elő-előtűnik a szűzanyás idézet számos, kissé eltérő változata. Ennek szertartásszerűségét hangsúlyozza a narrátor: „hangja ugyanúgy szólt minden esetben, se vidámabban, se komorabban, nem sietett, nem nyújtotta el jobban” (244). A csodákhoz és legendaszerűséghez szorosan kapcsolódnak az állandó babonák, mint amelyet a fiatal Tarajos nevelőanyja annak búcsúzáskori visszafordulásakor tesz: ha

10 Filip FLORIAN, *Kisujjak*, ford. KARÁCSONYI Zsolt, Magvető, Budapest, 2008.

11 Filip FLORIAN, *Degete mici*, Polirom, București, 2005.

vissza kell fordulni, miután elindult valaki otthonról, hármat kell köpni a „mellye közé”. Csodás elemként feltétlenül megemlítendő a főhős négyóránként húsz centimétert növekvő hajtincse, mely egyesek szerint gyógyítja a reumát, hisz az nem a fejbőrből, hanem a koponyacsontból vagy egyenesen az agyvelőből nő ki. A tincs egy másik különös tulajdonsága, hogy ha nem vágják le időben, rövid idő elteltével tésztaszervé válik, megolvad és pokoli fájdalmat okoz viselőjének. A tematikus elemek közül itt utolsóként kiemelve, bár a tárgyalt kategóriába sorolt művek egyik legfontosabbjaként nem térhetünk ki a talizmánok és amulettek problémája elől. A *Kisujjak* már címével a mágikus realista alapművek egyik legfontosabb tematikus eleméhez kapcsolódik. A Spiru vezérezredes által mániákusan gyűjtött kisujjak a regény fő bonyodalmát képező tényezők. Ezt kiegészítendő, a szerzetes sérült ujjához kötődő rituális mozgássorozatról (a magasba emelve „mint száraz hal a szélben, néhány pillanatra megáll a levegőben, a halánték előtt, aztán megrándul, annyira határozottan, hogy a szalmakalap pereme is beleremeg”, 79) megtudható, hogy e gesztusnak „megtisztító, emlékeztető, megrovó, megjósoló, megbocsátó és számtalan más” jelentése van.

A legendásítás fontos eleme az argentin régészek bevonása a történetbe: akik estéről estére egyre tovább fűzik a véget nem érő mondajukat, ezzel megidézve a dél-amerikai mágikus realizmus nagyjait. Spiru ezredes, az öreg antikommunista rendőrfőnök alakja azonban mintha éppen az előbb említett gesztussal állna élesen szemben. A nyomozás végkimenetelét befolyásolni szándékozó háttérmunkája (és a régészek végleges álláspontjának negligálása is) éppen az elveszett történet rekonstruálását, ha akarjuk, a legenda megszületését akadályozza, és ezáltal a történetezés talán a töredezett, megbízhatatlan, az elbeszélhetőség határán mozgó kelet-európai narratívák sorához csatlakozik.

A dolgozat első, elemző részének logikáját követve, egyes tematikus elemek rövid bemutatása után fontos a stilisztikai és poétikai különbözőségek számbavétele, különös hangsúlyt fektetve a szűkebb narratológiai vizsgálatra, amely az elbeszéltség, a szóbeliség és a meseszerűség jelentőségére hívja fel a figyelmet. Az E/1 személyű, az első fejezetben is megszólaló személyes hang az archeológus Petrusé. A narrátor-szereplő számára kínzás Paulina néni, majd Eugenia Embury végtelenített meséit hallgatni, szenvedéseiben pedig mintha az olvasón keresztül igyekezne osztozni. Gyakoriak a munkájára – a castrum környékén történtek felderítésére – vonatkozó reflexiók, és saját véleményét gyakran ütközteti a túloldalon állókéval, magára az igazság ismerőjeként tekint.

Elbeszéléseit gyakorta zárójeles betoldással szakítja meg, és nem ritkán önellentmondásba keveredik – ezzel pedig elbizonytalanítja az igazságot bíró pozícióját. Az effajta elbeszélő nem tart számot feltétlen tekintélyre, ennek magatartása alkalmas a szöveg egészszelvőségét megkérdőjelezni, annak viláértelmezését elbizonytalanítani, és mindenképpen távolságot tart a miméziselvű nagyelbeszéléssel szemben. Mesélési kényszerére maga is reflektál a szövegben, amikor egy Jojóval töltött közös estéjüket így írja le utólag: „Útközben gyakran eszembe jutott, hogy hallgatni volna jobb, úgy tűnt, hogy untatom, de ő mindannyiszor így szólt: beszélj, beszélj!, és én beszéltem.”¹² A második fejezet elején egy rendkívül izgalmas metareflexív betéten keresztül megbizonyosodhatunk arról, hogy a narrátor tudatában van annak, hogy ő a saját elbeszélésének szereplője és egyben elbeszélője. Így nyilatkozik: „Miközben a keményre főtt tojást tisztogattam, arra gondoltam, nem ártana írni a regényírónak, nem azért, hogy felvilágosítsam vagy megóvjam a csendőrrel való szolidaritástól, csak azért, mert elmagyaráznom, mit gondolok én mint archeológus, miként is állnak a dolgok.”¹³

A további fejezeteket egymástól jól elkülöníthető, heterodiegetikus elbeszélők irányítják, folyamatosan változó a nézőpont és nyelvezet is. A narráció időnként egy forgatókönyv mintáit veszi át (27), a forgatókönyvi mintákhoz gyakran más filmes szakszavak és technikák is párosulnak, van, hogy a történéseket egy kamera mozgásának mintájára (30), máskor egy festmény leírásának megfelelően (57) követjük. Egy másik, a filmes szaknyelvihez hasonlatos szövegrész a IV. fejezet utolsó néhány oldala (155–169), amely három jelenetre van osztva, és ezek formai megjelenése a drámánál megszokottakat követi. Az első fejezet végén egy cikk ékelődik be a szövegbe, azt egy bevezető, majd egy magyarázó szövegrészlet is tarkítja (30–32). A regény utolsó fejezetében a két fő narratív szál a történet szintjén összeér, a szöveg maga pedig egy metareflexív betéttel felhívja a figyelmet arra, hogy a két elbeszélő hanggal is ez történik: „Legvégül az igeidők is közös hangra letek, az elbeszélők első és harmadik személye (utóbbi a maga számos változatos identitásával együtt) egyetleneggyé állt össze.”¹⁴ Az elbeszélői lehetőségek eddigiekben számba vett színes felsorakoztatásával egy ilyen szöveg célja nem egy történet megismertetése az olvasóval, lényege nem a tények visszaadásában jelölhető meg, hanem a tényekről, eseményekről

12 *Uo.*, 104.

13 *Uo.*, 38.

14 *Uo.*, 246.

való beszéd lehetőségeinek előtérbe helyezésében. Az elbeszélés önmagába befogadását teszi eseménnyé, ami elsősorban aktusként értékelhető – ez pedig, ahogy azt már sokan megfogalmazták, a mágikus realista szövegeknek az egyik legfőbb tulajdonsága lehet.

Filip Florian második könyvének, *A király napjainak*¹⁵ (*Zilele regelui*¹⁶) mágikus realista regényként való olvasása az eddig tárgyaltak szerint a fogalom kiterjesztését követeli meg. Nem egy önkényes kategorizálásról van azonban szó, ezzel a nemzetközi kritikának egy – idehaza is jól ismert és – elfogadott vonulatához csatlakozom, melynek középpontjában a Linda Hutcheon által megnevezett historiográfiai metafikció mint a posztmodern regény egyik típusa van jelen.¹⁷ A fogalomtól elválaszthatatlan a már említett white-i történelemszemlélet. Ezen keresztül elválasztható egymástól a zsidó-keresztény kultúrkör öröksége, a lineáris, kronológiai, kauzális, metonimikus sorba rendezett történetkezelés (mely a 19. századig szinte az egyetlen módja a nyugati elbeszéléseknek), illetve az antikvitáshoz visszatérő, a történet és a nyelv természetének megfelelően sztereotív történetmondás.¹⁸ Az előbbi ezen újabb szemlélet szerint valamiféle eltorzítása a történet természetének, erőszaktétel magán a nyelven is. Az utóbbi a nyelvi anyagát természet-szerűleg követi, maga után vonja a történetek szétraajzását, az elbeszélő csak lazán van hozzákötve a történetkonstrukcióhoz, és időbeli korlát sem köti (a történeteknek nincs elejük és nincs végük), a szereplők pedig mindig korlátozott nézőponttal bírnak az események felett. Márton László-elemzésében Balázs Eszter Anna így gyűjti össze az áltörténelmi regény jellegzetességeit:

A regények nagy része az új történelemelsajátítási, szubjektum-értelmezési és időszemléleti váltás mentén újragondolja az én és a nemzet történetét, azaz a kis és nagy elbeszélések narratív jellegét; illetve ironikusan kezeli a reális és az irreális, a tény és a fikció, az írás és a beszéd metafizikai oppozícióját. Emellett viszont essen- ciális szövegszervezővé válik számos, mágikus realista írásmódot alkalmazó korpuszra jellemző elem: a történetelvűség, a mágikusnak

15 Filip FLORIAN, *A király napjai*, ford. KARÁCSONYI Zsolt, Magvető, Budapest, 2009.

16 Filip FLORIAN, *Zilele regelui*, Polirom, București, 2008.

17 Linda HUTCHEON, *A Poetics of Postmodernism. History, Theory, Fiction*, Routledge, New York, 1988.

18 RÁCZ I. Péter, *A történelmi narratíva poétikai szerepe a mai magyar irodalomban. Márton László, Láng Zsolt, Háy János és Darvasi László regényei*, Prae.hu, <https://www.prae.hu/index.php?route=journal/journal/view&ajaid=93>

nevezhető figurativitás és kauzalitás, a kettős zsúfoltság vagy a nyelvhasználat ontológiai és pragmatikai helyzetének mágikussága.¹⁹

A király napjai harmadik személyű elbeszélője hasonlóan bőbeszédű, mint a *Kisujjak* esetén volt, és habár a metareflexivitás kevésbé hangsúlyos a szövegben, erőteljesen él a mesemondói szerepkörrel. Az állandó zárójeles betoldások jellemzően a mondottak kiigazítására szolgálnak, pontosítás vagy egy-egy hasonlat beékelésére adnak lehetőséget. A hasonlatok működésmódját is a szakirodalom által is bevett „mágikus kauzalitás” fogalma határozza meg. „Néha előfordul, hogy a 2-es jelenti a kezdetet, bár a számok formális sorrendjében ez az 1-es helye. Ilyen esetekben az 1-es csupán következmény, csak akkor van jelentése, ha a 2-es létezik. Ez a matematikai paradoxon (ami inkább misztikus megérzéseken alapult, és nem a kartéziánus logikán) volt az a szabály, mely szerint...” (171). A hétköznapi, ok-okozati összefüggésekre építő logikától eltérő, látszólag a véletlenre és izgalmas asszociációkra hagyatkozó gondolkodást a regényvilág mágikus atmoszférája valamiféle csodaszerű, természetfeletti eredetűnek érzékelteti, ami tovább erősíti a meseszerűséget (7, 51, 57). Jellemzőek a végtelenített leírások és felsorolások (szinte kivétel nélkül jelen vannak a királyi nevek esetén): „A gróf a kandalló melletti karosszékben melengette testét és keresztneveit, mind a nyolcat – Philippe, Eugène, Ferdinand, Marie, Clément, Baudouin, Léopold és George...” (7), vagy a címadó király neve: Karl Eitel Friedrich Zephyrinus Ludwig von Hohenzollern-Sigmaringen, de jellemző némely dolgoknak más nyelven való megnevezése is. Ahogy a *Kisujjak*-ban, az egyes szövegrészek itt is rendkívül változatosak stilisztikailag. Joseph esetén például a magánéletében közönséges (bordélyház), munkája során tudományos (anatómiai), Siegfried kandúr esetén a rendkívül cinikus, a patetikus, hősszerelmes, a királynál szinte mindig túlrészletező, helyenként archaizáló regiszterek jelennek meg, ezek keveredése pedig Florian humorának biztos alapját képezi. Siegfried kandúr „zsol-tárjai”, ezek a sokoldalú, túlstilizált betétek, amelyeket karmaival ír fotelek háttámlájára, jól szemléltetik a reális és irreális, tény és fikció ironikus értelmezését. Ahogy az első regény omnipotens elbeszélője, ez is hajlamos pillanatokra elveszteni mindentudását. Egészen részletező leírások közben előfordul, hogy elbizonytalanodik, az efféle részletekkel az élőbeszéd-szerűség hangsúlyozása folyamatos.

19 BALÁZS Eszter Anna, *Mágikusság és/vagy posztmodern?*, Café Babel 2003/43–44., 43.

Filip Florian két prototipikus regénye mellett több olyan másik mű is született az ezredforduló hajnalán, amelyek előszeretettel élnek a mágikus realizmus eddigiekben bemutatott tipikus elbeszéléstechnikai módszereivel, illetve tematikusan a csoda és a valószerű játékával. A már említett Suceavă-regényben a főhősről úgy tartják, kétszer született, – a legendák jegyében – a Kárpátok egyik szegletében, ahol korábban még fehér medvék is éltek, testi jegyeit tekintve pedig a mellén egy állandó változásban levő Bukarest-térkép van jelen. Emanuelt bizonyos Nagy-Románia eszméjéhez kapcsolódó varázsszavak (mint a December Elseje, az Egyesülésünk napja) könnyekre fakasztják, és sorozatos erekczióra készítetik. A Zairi Demokratikus Köztársaság ösztöndíjával Bukarestbe érkező Ougadou Li Gaba Wazaba Mimou varázsló egy totális daganatirtó varázstáncot jár el, ami valósággal önkívületbe kergeti a teljes hallgatóságot, ájulásokat és véraláfutásokat okozva a teremben.

Florin Lăzărescu első regénye ugyancsak 2005-ben jelenik meg *Trimisul nostru special*²⁰ címen (*Mennyből a küldött*²¹), amelyben a főhős találkozik Szent Péterrel, aki visszaküldi őt a Földre, egy másik karakter, Mohamed, a terrorista mindvégig Gábrriel arkangyallal társalog, Salman próféta különleges képessége, hogy a sivatagban elkőborolt tevéket nagy arányban képes megtalálni, Ioan szerzetes pedig egyszer csak tömjénszagot kezd árasztani magából, amivel embereket lesz képes gyógyítani. Az ortodoxiához szorosan kötődő motívumok mindvégig jelen vannak, és a klasszikus mágikus realista amulett, a kisujj ugyancsak fontos szerepet játszik a regényben. A csak érintőlegesen bemutatott természetfeletti képességekkel bíró karakterek és csodás elemek mellett közös jellemzője Florian, Suceavă és Lăzărescu említett szövegeinek a stilisztikai gazdagság, a stílusimitáció és -paródia, a pastiche. Alapvető a narráció nagyfokú dramatizálása, magára az elbeszélésre, annak lehetőségeire és nehézségeire való metareflexív utalásokkal. A *Kisujjak* „Mennyi mindent kell megmagyarázni!” (80) narrátori felkiáltásához hasonlóan Suceavă regényében is elhangzik egy hasonló kiszólás a narrátor részéről az első fejezet végén: „kissé bonyolult ezt elmagyarázni, de minden ezzel vette kezdetét”(31). A *Mennyből a küldött*ben pedig a második fejezet végén: „Feltehetőleg semmit sem értettél mindabból, amit eddig mondtam. Nincs is hogyan. Gyerünk, jobb lesz, ha elmesélem neked a világot”²² – szólítja meg Antonie a képzeletbeli olvasót.

20 Florin LĂZĂRESCU, *Trimisul nostru special*, Polirom, București, 2005.

21 Florin LĂZĂRESCU, *Mennyből a küldött*, ford. VINCZE FERENC, Geopen, Budapest, 2009.

22 *Uo.*, 17.

A mágikus realista szövegek ezen aspektusa szorosan kötődik a dokumentálás és megismerhetőség kérdésköréhez. Habár e szempontnak az áltörténelmi regények esetén van a legnagyobb jelentősége, az említett szövegeknél is érdemes ennek alaposabban utánajárni. *A félhanggal emelt idő* főhősének éppen a születésére vonatkozóan nincsenek biztos adatok, az nem volt rendszeren dokumentálva. Röntgenfelvételek nincsenek, az orvosi leletek megbízhatatlanok, így aztán az egyes szemtanúk feljegyzései, egyes hírlapok szövegei és a narrátor „csalóka saját emlékei” lesznek a legendaképzés és így az elbeszéltek alapjai. Lázárescunál a főhős, a fiatal felnőtt korban civilizálódott vadember, Antonie korai életéről nincsenek megbízható információk, az ugyanis énelbeszélés-ként olvasható, és mindvégig a saját, gyermeki szemszöveget használja. A háznál tartott kecskét ő egyszerűvúnak látja, apja a hunoktól állandó rettegésben élő király, bővebb környezetét pedig az alattvalóik képzik. E szövegekben a múlt- és történelemfeldolgozás sajátos módjával találkozunk az olvasó, a világ megismerése pedig könnyebben lehetséges – ahogyan Suceavă írja az előszóban – a képzelet által, mintsem a pusztai tények összegyűjtésén keresztül.

Radu Țuculescu – bár a legsikerültebb és idehaza is ismertebb regénye az *Öregmama történetei*, más regényei közül több, például a magyarra még nem fordított *Măcelăria Kennedy*²³ [A Kennedy mészárszék] tobzódnak a mágikus realizmusra jellemző furcsa figurákban, természetfeletti lényekben és történetekben (hang nélküli taps és angyalok a színházi nézőtéren, békaeső stb.), és a kolozsvári szerzőre általában is igaz, hogy valóságos stíluskavalkádban meséli el történeteit.

Bogdan Popescu ugyancsak az ezredforduló után színre lépő generációhoz tartozik, és bár már első két prózakötetével komoly kritikai sikereket ért el, a nagyközönség számára ismeretlen maradt. 2001-ben megjelent *Vremelnicia pierdută*²⁴ [Az elveszett átmenetiség] című könyve a román falu hétköznapi történeteit meséli el novella formában, ám a kötet utolsó darabja már nyit a fantázia világa felé: az emberek itt már repülni is tudnak, az egyik karakter pedig hallá változik, és ő lesz a „Lápok őrzője”. Első regényét (*Cine adoarme ultimul*²⁵ [Ki alszik el utoljára]) már a csodák túlsúlya jellemzi, több kritikus is a márquezi hangvételt emeli ki vele kapcsolatban. A Duna menti Szentekfalva (Satul cu Sfinți) egy varázslatos település ördögökkel, angyalszárnyas és a ha-

23 Radu ȚUCULESCU, *Măcelăria Kennedy*, Polirom, București, 2017.

24 Bogdan POPESCU, *Vremelnicia pierdută*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2001.

25 Bogdan POPESCU, *Cine adoarme ultimul*, Polirom, București, 2006.

lálból visszatért szereplőkkel, egy varázsló asszonnyal, mindezt valóban mágikus realista stílusjegyekkel és kiváló stílusérzéssel elmesélve.

Hiszem, hogy az eddigiekben számba vett példák mennyisége és minősége bizonyítja, hogy a kortárs román irodalomban komoly szereppel bír a mágikus realista regény, amelynek egyes képviselői egyenesen a fősodor részét képezik. Bízom benne, hogy a bemutatott szövegek meggyőzik a román irodalmat magyar fordításból részben ismerő vagy azzal ismerkedő olvasót, hogy keleti szomszédaink irodalma igen színes, és ezért érdemes a kortársak munkáival közelebbről is megismerkedni, ezzel együtt pedig meghozza az olvasó kedvét a mágikus realizmus (új-bóli) feltárásához.

Goda Regina

A KÖZÖTTISÉG GYAKORLATAI

*Kelet-Európa-reprezentációk
a német nyelvű irodalom perspektívájából*

Az utazás, amely az „1989 utáni kelet-közép-európai próza [...] nagy élménye”,¹ adja az alapját Verena Mermer *Autobus Ultima Speranza*² és Marko Dinić *Die guten Tage*³ című regényének is. Előbbi esetében egy mindentudó narrátor szemén keresztül ismerjük meg több, az osztrák fővárosból hazautazó vendégmunkás történetét, utóbbi középpontjában egy én-elbeszélő Bécsből Belgrádba tartó utazása áll. A határátlépés mint szövegszervező elv hangsúlyosan arra a kérdésre irányítja a figyelmet, hogy az utazás mentén hogyan rajzolódik ki a szövegekben a közép- és kelet-európai tér. Továbbá vizsgálódásom középpontjában az áll, hogy az „archetipikus indulás-utazás-hazaérkezés”⁴ kompozíció eredeti formájában vagy módosult szerkezetként jelenik-e meg, másféle utazásnarratívát eredményezve.

Az európai tér megosztottsága

A regényalakok mindkét mű esetében vendégmunkások, akik Ausztriából indulnak haza, Dinić regényében Szerbiába, Mermernél Romániába. Az utasok életkörülményeik javítása érdekében vállalt migrációja az európai teret Nyugat-Kelet kettősségében, különböző értékdimenziók hozzárendelése mentén teszi megragadhatóvá. Nyugat mint a jólét és a lehetőségek, Kelet mint a nélkülözés világa jelenik meg. A Romániából útnak induló vendégmunkás-áramlat különböző generációkat foglal magába. A fiatalabbak közé tartozik Petru, aki Angliában dolgozik, Silviu, aki Nürnberg és Dachau között találta meg számítását, Oana, aki Bécsben ápolónő. Az idősebb generáció tagjai között találjuk Elenát, aki egy hivatalos dokumentum beszerzése céljából utazik

- 1 NÉMETH Zoltán, *Az 1989-es fordulat prózába írása a kelet-közép-európai irodalmakban*, *Literatura* 2002/2., 239.
- 2 Verena MERMER, *Autobus Ultima Speranza*, Residenz, Wien, 2018.
- 3 Marko DINIĆ, *Die guten Tage*, Paul Zsolnay Verlag, Wien, 2019.
- 4 BALAJTHY Ágnes, „Egy eredendő Másból” *Az utazás művészete a közelmúlt magyar irodalmában*, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2019, 271.

Kolozsvárra, továbbá Istvánt, aki gyermekeinek eltartása és továbbtanulásuk biztosításának céljából vált külföldi munkavállalóvá. Ehhez hasonlóan a Nyugatról alkotott preconcepcióval indul útnak a *Die guten Tage* elbeszélője, Švabo is, hiszen szülőföldjén, Szerbiában a jobb életet a menekülés jelenti.

Európának sem a keleti, sem a nyugati régióját nem homogén nemzeti terek alkotják. Mermer regényében Románia mint interkulturális tér jelenik meg, ahol szászok, románok és magyarok élnek együtt. A Keletről Nyugatra vándorlók befogadó országba való beilleszkedése nem kerül megjelenítésre, a nyugati régió tereinek kulturális sokszínűségére, a nemzeti határok feloldódására magának a külföldi munkavállalásnak a beíródásával mutat rá a szöveg, az egyes emberi sorsokat egyesíti egy kollektív migrációs narratívában. Ezzel szemben Dinić regényében a hangsúly az elbeszélő, Švabo személyes történetén van, ugyanakkor ez egy tágabb kontextusba ágyazódik, amely a Balkánt elhagyókról, illetve a befogadó országban, az osztrák fővárosban létrejövő diaszpóráról szól. A főszereplő egyik utastársa Bécset a négy balkáni főváros egyikeként nevezi meg, amely város földrajzi szempontból nem a Balkánon található, de a diaszpórahullám következtében az a bécsi kerület például, ahol az elbeszélő is él, Nyugatba ágyazott Keletként úgy jelenik meg, mint „egy kicsi egykori Jugoszlávia a nyugat-európai nagyvárosba préselve”.⁵ Ez a térszerveződés a multikulturalizmus koncepciójára épül, amely a különböző kultúrákat egy társadalmon belül továbbra is szigetként képzelel el:⁶ „Schauen Sie sich nur mal die Viertel an, in denen wir im Grunde alles kriegten, vom bosnischen Borek bis zu serbischen Čevapčići, von kroatischem Bier bis hin zu montenegrinischen Weinen.”⁷ A kulturális heterogenitásra utal a lakások névtábláin látott sok -ić végű családnév, amely Švabo számára otthonosságérzetet ad ebben a környezetben. Az elbeszélő törekszik az új környezethez való alkalmazkodásra, idegenségérzetét a német nyelv elsajátítása által is igyekszik megszüntetni. Egy étteremben dolgozva találkozik a bécsi emberek Szerbiáról alkotott előítéleteivel, amelyek az országot mint „javíthatatlan tömeggyilkosok és muszlimgyűlölők”⁸ gyűjtőhelyét implicálják. A főszereplő, beilleszkedési kísérletei ellenére, egy bárban

5 DINIĆ, *I. m.*, 24.

6 Wolfgang WELSCH, *Transkulturalität. Realität – Geschichte – Aufgabe*, new academic press, Wien, 2017, 22.

7 DINIĆ, *I. m.*, 28. [Nézzén csak szét a negyedben, ahol alapvetően mindent megtalálunk, a bosnyák burektől a szerb csevapcsicsáig, a horvát sörtől a montenegrói borokig.] A német szövegeket saját fordításban adom közre – G. R.

8 *Uo.*, 160.

felszolgálóként dolgozva a befogadó társadalom bevándorlókkal szembeni elutasító magatartását tapasztalja meg: „Sie beegneten allem, das außerhalb ihrer eigenen Blase stattfand, mit tiefer Verachtung. [...] Gastarbeiter und Migranten mieden sie. Leute wie mich [...] gab es in ihrer Welt gar nicht.”⁹ A Bécsben megkezdett új élet impulzusai abból a szempontból bontják le a Nyugat mint a jólét világának prekoncepcióját, hogy bár az elbeszélő jobb életkörülmények között él, ugyanakkor soha nem válhat az új közösség tényleges tagjává. Ez tükröződik az egyik utastárs kijelentésében is: „schließlich sind wir *die Jugos*”.¹⁰

Ahogy Németh Zoltán is utal rá, a nyugat-európai régió sok esetben a vásárlás, a tárgyszervenvedély helyeként aposztrófálódik, amelynek egyik fontos helyszíne a szupermarket, amely „ott áll a kelet-közép-európai ember vágyainak centrumában”.¹¹ A tömegtermékek nagymértékű fogyasztásának példája Dinić regényében az a hazautazó, aki óriási élelmiszercsomagokat visz a „kiéhezett rokonságnak”.¹² Mermer regényében van, aki csak csomagot küld az otthonmaradottaknak. A nyugati fogyasztói társadalom tipikus alakja a magát a felvásárolt cikkekkel teli műanyag szatyrokkal körbebástyázó utazó: „seine Verwandten und Bekannten mit Konsumgütern aus Österreich beglücken will: Pralinen, Duschgel, Lego, Geschirr, Puppenkleidung”.¹³ A regények egy adott társadalmi csoportra, a vendégmunkások körére fókuszálnak, akiket az utazás kollektivizál. Mivel egy társadalmi közösséget érintő jelenség soha nem független az országban uralkodó gazdasági és társadalmi állapotoktól, így az utazóközönségnek a térváltása egyben a kiinduló országokban uralkodó körülményeket, illetve az erre adott reakciókat is magában foglalja. A Kelet több szempontból is a hiány tereként jelenik meg, azáltal válik megragadhatóvá, hogy a Nyugathoz képest ott mi nincs. Erre utal Švabo munkahiányra tett megjegyzése, illetve Mermer regényének zárómondatai: „Fährt fort, dass es genügend Bäume gebe in Rumänien... Das sei auch das Einzige... das Einzige, wovon genügend...”¹⁴

9 *Uo.*, 161. [Szembeszálltak mindennel, ami a saját körükön kívül történt, mély megvetéssel (...) a vendégmunkásokat és a migránsokat elkerülték. Olyan emberek, mint én (...) nem akadtak abban a világban.]

10 *Uo.*, 28. [végül is mi vagyunk a *jugók*]

11 NÉMETH, *I. m.*, 241.

12 DINIĆ, *I. m.*, 13.

13 MERMER, *I. m.*, 42. [rokonait és ismerőseit osztrák fogyasztási cikkekkel boldogította: pralinéval, tusfürdővel, legóval, edényekkel, babaruhával]

14 *Uo.*, 198. [folytatja, hogy Romániában elegendő fa van... Ez az egyetlen... az egyetlen, ami elegendő]

Az európai tér tehát a nyugati és keleti régiókhoz rendelt pozitív és negatív kategóriák mentén értelmezhető, ugyanakkor implicit jelentésrétegeiben Mermer regényében az európai tér másféle felosztása is kiolvasható. A határátlépés gyakorlatainak különbsége a múlt és a jelen perspektívájából jelenik meg, míg korábban a határon való túljutáshoz a félelem és a szorongás képzetei társultak, addig – ahogy az elbeszélő megjegyzi – „manapság [...] a határátkelés [...] jelentéktelen”.¹⁵ Az egyik utas történetének kapcsán a határok megnyitására adott reakció egyben azt az európai teret is megidézi, amelyben az utazás gyakorlata tiltott volt: „Europa [...] diesen Kontinent, der nach und nach auch seinen östlichsten Einwohnern Reisefreiheit zugestand”.¹⁶ Ezzel az utazás az európai kontinens egészét érintő történelmi eseményre, a rendszerváltásra és az addig tartó megosztottságára való folyamatos visszautalásként is értelmezhető. Ezt a jelenséget tematizálja Szirák Péter is útirajzokat elemző kötetében, amikor úgy fogalmaz, hogy az utazás reprezentációja „a 20. század második felében – vélhetően – leginkább politikai, s ennek révén mentalitástörténeti okokból enyészett el. Európa kettéosztottsága – Máraival szólva: Európa végzetes hanyatlása –, az utazás, a szólás és a vélemény szabadságának kelet-európai felszámolása nyomán még az alig használatos közönséges útikönyveket is cenzúrázták, s ez enyhén szólva sem kedvezett az utazási irodalomnak, mint a hiteles tanúságtéves műfajának.”¹⁷

Az utazás hármas kompozíciója

Az utazás, Michel Onfray gondolataiból kiindulva, a „közötliség [...] különleges geográfiá[já]t hoz[za] létre”,¹⁸ amelyben „nem vagyunk sem itt, sem ott”.¹⁹ Ez a közötliség a *Die guten Tage* elbeszélője esetében nem pusztán a kezdőponttól a cél felé tartó elmozdulásból fakad, hanem abból a viszonyrendszerből is, amelyet a közlekedési eszköz mint nem-hely²⁰ teremt a kiindulópont és a célország között. Az a busz, amelyen

15 *Uo.*, 9.

16 *Uo.*, 164. [Európát (...) ezt a kontinenst, ami idővel legkeletibb lakóinak is biztosította az utazás szabadságát]

17 SZIRÁK Péter, *Ki említ megérkezés? A régi és a két világháború közötti magyar irodalmi útirajzról*, Ráció, Budapest, 2016, 125.

18 Michel ONFRAY, *Az utazás elmélete. A földrajz poétikája*, Orpheusz, Budapest, 2011, 31.

19 *Uo.*

20 Marc AUGÉ, *Nem-helyek. Bevezetés a szürmodernitás antropológiájába*, Műcsarnok, Budapest, 2012, 55.

az elbeszélő utazik, egy Gastarbeiterexpress, vagyis vendégmunkásokat szállító jármű. Az elbeszélő a „Wir fuhren”²¹ [Utaztunk.] többes szám első személyű kifejezéssel kollektivizálja a buszon utazókat, és magát is ebben a többesben pozicionálja. „A [busz, tehát a] nem-hely tere nem hoz létre sem egyedi identitásokat, sem viszonyokat, csak magányt és hasonlóságot”,²² ebben az esetben ez utóbbi abban ragadható meg, hogy a busz a vendégmunkások gyűjtőhelye. Az utazás oly mértékben írja felül az identitásokat, bármiféle nemzethez vagy nemzetiséghez való tartozást, hogy még a személyes dokumentumokban szereplő személyes adatok jelentősége is semlegessé válik: „Staatsbürgerschaften und Pässe zählen in dieser eingeschworenen Gemeinschaft wenig”.²³

Az elbeszélő, Švabo Belgrádba való hazatérése kényszerűség eredménye, ez pedig egyben az emlékezés kényszerűségét is magában hordozza, ugyanakkor a busz köztes tere teszi lehetővé a visszatekintést, az utazás hívja elő belgrádi emlékeit. A felidézett eseményekből kiviláglik egyrészt egy általánosabb kép a belgrádi mindennapokról, amelyben a bombázások, a háborús traumák nagy szerepet kapnak. A városi élet mellett egy szűkebb makroközösségben szerzett élményeit is felidézi az elbeszélő: az iskolai órák helyetti kocsmázást, drogvásárlást, a történelemórák eseményeit. Megjelennek továbbá az elbeszélő személyiségfejlődését leginkább gátló, családi mikroközösségében szerzett tapasztalatai, amelyek közül legfontosabb az apjával való konfliktusokkal teli viszonya. Belgrádból való távozása a lehetőségek felkutatásán túl egyben az apja elől való menekülés is, aki feldolgozatlan háborús traumái miatt a fiú számára elviselhetetlenné teszi a szülői házban való létezését. Így hazatérése egyben az apjával való szembenézés, az ebből fakadó saját traumáinak feldolgozására irányuló kísérlet is válik.

Az utazásnak nemcsak az indulás, hanem az érkezés is fontos eleme, de vajon Švabo esetében beszélhetünk-e tényleges megérkezésről? Bár a cselekmény szempontjából a busz befut Szerbiába, az elbeszélő pedig elmegy gyerekkorának helyszínére, ugyanakkor ez a térváltás nem oldja fel azt az idegenségtapasztalatot, amely a gyermekkor traumatikus eseményeiből, illetve a migráció okozta elszakadásból fakad. A szülői házba való megérkezést követően a családtagok, tehát a Mások hozzá való viszonyán keresztül teremődik meg benne a kívüliség érzése: „Feiste

21 DINIĆ, *I. m.*, 9.

22 AUGÉ, *I. m.*, 60.

23 DINIĆ, *I. m.*, 12. [az állampolgárságok és az útlevelek alig számítottak ebben az összezárt közösségben]

Gesichter startten uns an – alle rochen die Gelegenheit auf Genugtuung für die Schmach, die ich meinem Vater damals zugefügt hatte [...] Zehn Jahre, in denen sie keine Kriege führen, in denen sie ihren Hass nicht nach außen tragen durften: Hier und jetzt bündelte sich alles.”²⁴ Az idegenségérzet analóg a Bécsben átéltekkel: egy bárban dolgozik,²⁵ ahol a vendégek tekintik idegennek, ez tükröződik megfogalmazott kérdéseikben is, amelyek közül a leggyakoribb, hogy a horvátokat, bosnyákokat vagy az albánokat gyűlöli-e jobban. A két országban szerzett tapasztalatok különbsége abban áll, hogy az osztrákok között ő a szerb, a balkáni, a szerbek között pedig a bécsi, vagy ahogyan az egyik ismerőse által az öltözékére tett megjegyzéséből kiderül, a nyugati: „schaust wie ein echter Westler aus in diesen fancy Klamotten”.²⁶

Švabo Bécsbe való emigrálásával elhagyta azt a földrajzi teret, amely otthonául szolgált, ezzel pedig „[el]vesz[tette] természetes fizikai kötődés[ét].”²⁷ Ennek következtében a „területi lokalizáltság [...] hiányában”²⁸ hazátlanná válik. Hiányzik az életéből az identitást alapjaiban formáló nemzethez, családhoz, társadalmi csoporthoz való tartozás, illetve azok a rögzített életterek is, amelyek az állandóságot, a bensőségeséget jelentő otthonnak felelnének meg. Bár az identitás alapjának van egy időn átívelő egysége,²⁹ az elbeszélő esetében ez a kényszerű helyváltoztatás következtében megtörik. Az útlevelében található tartózkodási engedéllyel csupán egy mindig időszakos, „kölcsonzótt identitást”³⁰ tudhat magáénak. Az indulás-utazás-hazatérés hármaskompozíciójának utolsó eleme Švabo számára nem lehetséges. Szobája, ahonnan tíz évvel korábban elindult, az évek alatt sem változott, ezzel a változatlanossággal pedig egyben az örökös indulás helyévé is válik. Ágyában fekvé a Bécsbe való visszautazáson töpreng, amely újra az utazóközönség részévé válást is jelenti, amelyet ő az örök jelzővel lát el. Ez az örök a kör-

24 *Uo.*, 183–184. [elhízott arcok bámultak bennünket – mindannyian azon szégyennel szembeni elégtételtől büzlöttek, amit annak idején apámnak tulajdonítottam (...) Tíz év, ami alatt nem vezettek háborút, nem mutathatták kifele a gyűlöletet: itt és most ez mind összekapcsolódott.]

25 A Švabo által végzett munka és annak tere hasonló módon jelöli ki az elbeszélő idegenségét, kívülállóságát, mint a Melinda Nadj Abonji *Galambok röppennek föl* című regényében szereplő Kocsis család esetében.

26 DINIĆ, *I. m.*, 228. [ezekben a divatos cuccokban úgy nézel ki, mint egy igazi nyugati]

27 GYÁNI Gábor, *A tér nemzetiesítése: elsajátítás és kisajátítás* = *Uő.*, *Az elveszített múlt*, Nyitott Könyvműhely, Budapest, 2010, 244.

28 *Uo.*, 240.

29 Christian KLEIN, *Erzählen und personale Identität = Handbuch Erzäblliteratur*, szerk. Matias MARTINEZ, J. B. Metzler, Stuttgart, 2011, 83.

30 DINIĆ, *I. m.*, 120.

körösséget, a folyamatos úton levést jelenti, hiszen a migráns „bár helyet vált[oztat]”, de sose tér haza.³¹ A hazatérés Švabo esetében nem valósulhat meg, kölcsönzött identitásának következtében számára csak a gyermekkor helyszínére való visszatérés lehetséges, ez pedig felülírja az utazás korábban már idézett hármaskompozícióját, és a megváltozott mintázatban a hazaérkezést a visszatérés váltja fel.

Švabo szülőföldre való visszatérése a múltba való út is, szembenézés, amelynek lezárását a múlt traumáinak feldolgozása jelentené. Švabo múltbeli sérülései az apjával való konfliktusból származnak, aki a háború miatt átélte szenvedéseit vetíti ki családjára. Švabo és az apja konfliktusán keresztül egy tágabb kontextus, egy generációkon átívelő történelmi trauma rajzolódik ki, az apák háborús bűne: „den Krieg mit nach Hause gebracht und das persönliche Trauma zu einem kollektivem gemacht hatten”.³² Bár az édesapa a nagymama temetését követően megpróbál beszélgetést kezdeményezni az elbeszélővel, azonban ez az apa monológja lesz, Švabo ugyanis nem kíván aktív résztvevőjévé válni a diskurzusnak. Édesapja egy történetet mesél el abból az időből, amikor a toborzóirodában dolgozott, történetét így zárja: „Das war ein guter Tag, und von denen gab es nicht viele.”³³ Az apa távozását követően az elbeszélő által tett megjegyzésben azonban az tükröződik, hogy nem tud apjának megbocsátani: „Was gingen mich seine guten Tage an?”³⁴ Švabo számára nemcsak vendégmunkácsi pozíciójából kiindulva hiúsul meg az érkezés, hanem a múlt végleges hátrahagyása és a jelenbe való megérkezése is, hiszen a múltfeldolgozás lehetetlensége miatt az emlékezés és felejtés által meghatározott közöttiségbe kerül: „Ein Teil von mir versuchte krampfhaft, mein bisheriges Leben in Serbien zu vergessen, während ein anderer Teil ununterbrochen daran erinnert wurde.”³⁵

Mermer regénye egy Bécsből Kolozsvár felé vezető buszutat visz színre. Az utazást közvetlen megelőző praxisok terei itt is megjelennek: a pályaudvar, amely az „utasok közös identitását”³⁶ már az utazás megkezdése előtt létrehozza, univerzális funkciójú az indulás értelmében, hiszen mindig a fixált kiindulási pontot jelöli, magába foglalva ugyan-

31 FARAGÓ Kornélia, *Az út-jellegű értésformák. A térváltás poétikája és a kulturális narráció = Uő., Kultúrák és narratívák. Az idegenség alakzatai*, Forum, Újvidék, 2005, 20.

32 DINIĆ, I. m., 25. [a háborút hazavitték és a személyes traumát közösségivé tették.]

33 Uő., 235. [Ez egy jó nap volt, amiből nem akadt túl sok.]

34 Uő., 237. [miért támadnak rám ezek a jó napok?]

35 Uő., 93. [Egy részem görcsösen próbálta elfelejteni szerbiai életem, míg egy másik részem folyamatosan arra emlékezett.]

36 AUGÉ, I. m., 59.

akkor a különböző választható úti célokat, tehát a megérkezés helyszínének sokféleségét. A pályaudvar tipikus eleme a váróterem, amely – öszszegyűjtve az utazókat – tulajdonképpen már azt a közötliséget készíti elő, amely az utazást is jellemzi, hiszen „már nem vagyunk a régi helyünkön, de még nem jutottunk el az óhajtott helyre”.³⁷ „Valójában mikor kezdődik az utazás?”³⁸ – teszi fel a kérdést Michel Onfray. Nem pusztán abban a közötliségben, amelyet a váróteremben való időzés implikál, hanem azokkal az induláshoz szorosan hozzá tartozó tevékenységekkel is kezdődik, amelyek az utazás előírt gyakorlataiként működnek. Ehhez tartozik a csomagok bepakolása, a jegyellenőrzés, illetve az egyik sofőr, Ioan szerint az ottmaradottaktól való búcsúzás aktusa is, amely cselekvések egyben az utazást megelőző rituálévá válnak, és ez egyúttal az utas beavatási szertartása is, amellyel az aktuális út közötliségének tagjává válik. A beszállás során nyitva levő buszajtó még a külvilághoz való tartozást szimbolizálja, ám az utolsó utast követően a záródó ajtó egyben a külvilágtól való elszakadást és ezzel együtt az éppen aktuális utazótársadalmat fogja egybe. A buszra felszállók tehát egy, csupán az utazás idejére létrejövő időleges közösség részévé válnak, amelynek úti célja Románia: „Jede Reisegesellschaft ist eine Konstellation, die nur eine Nacht lang besteht.”³⁹

Marc Augé gondolatmenetét szem előtt tartva a közlekedési eszközök mind olyan nem-terek, amelyek eltörölnek minden egyediséget és különbséget.⁴⁰ Paradox módon az utazás kirajzolja a Bécsből induló jármű utasainak személyes történetét, azonban a busz tere felülírja ezt az individualitást, és a történetekben rejlő hasonlóságot emeli ki. A *Die guten Tage* vendégmunkásexpresszéhez hasonlóan a közös úti célon túl az utasokat az köti össze, tehát az lesz a hasonlóság alapja, hogy mindannyian a jobb lehetőségek reményében döntöttek a külföldi munkavállalás mellett, ezzel pedig a vendégmunkás, az ingázó szerepkörét veszik magukra, amely merőben ellentétes azzal az utazóéval, aki magáért az úton levés öröméért vált helyet: „Freude am Reisen? Verspüren die wenigsten. Die meisten pendeln seit Jahren zwischen Familie und Lohnarbeit.”⁴¹

Folyamatos mozgásuk a valahová tartozás állapotát a gyökértelenség válással írja felül, ezzel párhuzamosan pedig személyes élményeik is

37 ONFRAY, I. m., 27.

38 *Uo.*, 27.

39 MERMER, I. m., 87.

40 AUGÉ, I. m., 60.

41 MERMER, I. m., 26. [Örömet az utazásban? A legkevésbé éreztek ilyet. A legtöbbjük évek óta ingázik a család és bérmunka között.]

egy univerzális, konkrétumokhoz nem kötődő történetté állnak össze, amelyben a szereplők is felcserélhetőek. Ennek az univerzalitásnak a megtestesítője az utazás állandó alakja, a sofőr, aki legtöbbször néma tanúja a látottaknak és hallottaknak: „Für Ioan sind Gesichter sowieso ersetzbar; wie Geschichten, die unterwegs an ihn (...) herangetragen werden.”⁴² Az utasok, akiknek egy része kényszerűségből lemond családjáról, anyagi motivációtól vezérelve vállal külföldi munkát, így azonban az ingázó és a vendégmunkás pozíciójába helyezkedve az indulás-utazás-érkezés koncepciója is felülíródik, hiszen ahogyan a Dinić-regény alakjainak, úgy ezeknek az utasoknak a számára sincs lehetőség a tényleges megérkezésre. Ők is a folyamatos változásnak alávetett identitásokkal rendelkeznek,⁴³ rendszeressé vált utazásaik egyben a különböző identitások közötti mozgást is magukban foglalják: „Pendelt zwischen zwei Identitäten.”⁴⁴ Bár a buszról való leszállással a cselekmény szempontjából mindenki megérkezik a vágyott célországba, és ezzel együtt az utasok különféle irányba való távozása feloszlítja azt az utazótársadalmat, amely az induláskor jött létre, azonban az utasok jelentős része már a megtervezett visszautazás gondolatával kelt útra, így lényegében az érkezés csak egy forduló, egy átmenet, amely a visszaindulás irányába koordinálja az utasokat, így azonban a hármas kompozíció az indulás-utazás-indulás elemeivel írható le.

A vizsgált szövegekben ábrázolt utazások, amelyek „eseményszerűség[ükben] vál[nak] megragadhatóvá”,⁴⁵ körvonalazzák a közép- és kelet-európai régiót, ugyanakkor az indulás és érkezés tereihez tartozó érték kategóriák mentén, a Nyugat-Kelet dichotómiáján keresztül írják felül. A kelet-európai régió a hiány tereként jelenik meg, így a Nyugat mint a jobb élet felé tartó migráció kényszerűség eredménye.⁴⁶ Az úton

42 *Uo.*, 13. [Ioan számára az arcok ugyanúgy behelyettesíthetőek; mint a történetek, melyek útközben (...) rátapadtak.]

43 Iain CHAMBERS, *Vándorlás, kultúra, identitás*, Helikon 2002/4., 437.

44 MERMER, *I. m.*, 124. [Két identitás között ingáznak.]

45 VINCZE Ferenc, *Az idegen tekintet mint Kelet-Európa színrevitele. A transznacionális irodalomértés perspektívái*, Irodalmi Szemle 2019/3., 37.

46 Közép- és Kelet-Európa természetességének Nyugat-Kelet kettősségén keresztül felülírása a kortárs német nyelvű próza egyik meghatározó témája. A szövegekben a vágyott világ, a Nyugat legtöbbször Ausztriát és Németországot jelenti. Így van ez Radek Knapp *Der Gipfeldieb*, illetve *Der Mann, der Luft zum Frühstück aß* című alkotásaiban is, amelyek középpontjában egy Lengyelországból az osztrák fővárosba áttelepülő migráns áll. Knapp textusaiban Kelet-Európa nem pusztán a hiány tereként, hanem a bűnözés szinonimájaként is aposztrófálódik. Az Akos Doma *Der Weg der Wünsche* című regényének középpontjában álló Kállay család szemében szintén a nyugat-európai régió analóg a szabadság, a jólét és a gazdagság fogalmaival. A hetvenes évek első felében disszidálnak Magyarországról, utazásuk az európai teret a vasfüggöny általi megosztottságában ábrázolja,

levés gyakorlatának ezen típusa teremti meg a migráns és a vendégmunkás utazói alakváltozatait, akik nem pusztán két tér között, hanem identitásukat tekintve is állandó ingázásnak vannak kitéve. Ez az utazási forma a hagyományos hármass koncepciót egyrészt úgy írja felül, hogy a szükségszerű térváltás következtében a kiindulópont az örökös indulás helyévé változik, illetve a szülőföldtől való elszakadás eredményeképp az ellentétes irányba, vagyis a visszafelé mozdulás a hazatérés helyett pusztán ideiglenes visszatérésként értelmezhető.⁴⁷

a nyugati individualizmussal a keleti régió mint kommunista hatalmi tér áll szemben, amelyben csak az engedelmessé válás útján lehet boldogulni. Hasonló módon Artur Becker *Das Herz von Chopin* című alkotása is a Nyugat–Kelet-felosztásra épül, a főszereplő Lengyelországot maga mögött hagyva érkezik meg Németországba, hogy használatotó-kereskedőként gazdagodjon meg.

47 A szülőföldjét elhagyó, majd évekkel később hazalátogató utazó a kortárs német és magyar nyelvű prózának is jellegzetes alakja. A maga mögött hagyott országba való visszatérés az emlékezést és a teret a jelen perspektívájából szervezi, ez egészül ki a múlt reflektálásával, megteremtve ezzel egy sajátos visszatérés-narratívát. Ez adja a szövegszervező erejét többek között Papp Sándor *Zsigmond Gyűlölet*, Tompa Andrea *Haza*, Richard Wagner *Ingóságok* és Johann Lippert *Ajtó a hátsó konyhához* című regényének.

LISZKA, ZEMPLÉN VÁRMEGYE, 1914

SVATA MARIA, MATKA BÓZSE...

A GASPAKINÉ
MEG A SIBRIK MÁRTA MEGINT
ÖSSZEAKASZKODTAK.

MERT A GASPAK FIÚK
MEGLOTTÁK A MARCSA
TYÚKJÁT.

KÉT CSALÁD
EGY KONYHÁN
-MIT CSODÁLKOZTOK?

NEM FALU
AZ ILYEN GAZDÁTLAN FALU!

JÖHETNE MÁR
EGY ÚJ URASÁG, BEFOLTOZTATNÁ
A TEMPLOMOT.

EGY URASÁG,
AKI RENDET TART!

A SIBRIK MACSKÁI
MEGRÁGTÁK AZ OLDALAST
A GÁSPARIK POLCÁN.

A GÁSPARIK FIA VISZONT
BELEPISÁLT A MARCSA
TEJESKONDERJÁBA.

A SIBRIKNÉ PEDIG MEGLÁTTA,
HOGY A GÁSPARIKNÉ FARÁT FOGJA
A MOLNÁR.

SOKAN LAKNAK EGY KUNYHÓBAN,
MINDIG MARJÁK EGYMÁST.

NEM JUT ITT HELY A SZEGÉNYNEK,
AHOL ÉLJEN....

...MERT AZ URAK
HÁROMSZOR EBÉDELNEK!

KEVÉS A FÖLD,
KEVÉS A KRUMPLI...

DE NÉZD AZ ÁMERIKÁSOK
UTCÁJÁT!

KÉMÉNYES HÁZAK,
NYITHATÓ AZ ABLAKUK!

KÜLDIK NEKIK A PÉNZT
SZAKAJTÓVAL.

EH! AZ ESKÜVŐ UTÁN MINDJÁRT
ÉVEKIG TARTÓ ÖZVEGYSÉGRE JUTNAK...
MENNEK EL MIND A FÉRFIAK.

MARJOCSKA IS NÉGY ÉVE
VÁRJA AZ URÁT
A ZABIGYEREKÉVEL.

HAJAJ! ÁMERIKÁ!
ODA KÉNE MENNI,
OTT MINDENKI ÚR!

AMERIKA

ÓH, TÚL AZ ÓPERENCIÁN!

ÁMERIKÁBAN SÖPRÜZIK
KINT AZ ARANYAT AZ ÚDVARON,
DE KÖNNYŰ IS OTT MEGHALNI.

VAS HÁZAKBAN LAKNAK,
FÖLD ALATT DOLGOZNAK!

GÉPEKEL CSÉPELNEK,
MINT A SÁTÁNOK!

ÉRTIK NAGYON A MASINÁKAT!
FÜSTÖT FÚJNAK,
MAGUKTÓL MENNEK!

SVATA MARIA,
MATKA BOZSE!

BÁR TÁMADNA MÉG EGY
AKKORA ÚR, MINT A NAPÓLEON!

VAGY JÖNNE EL ÉRTÜNK
AZ OROSZOK CÁRJA!
AZ NAGYOBB ÚR, MINT
A MI FERENC JÓSKÁNK.

AZ OROSZ ÚGY BESZÉL,
MINT MINK,
NEM KELL TANULNI,
MINT A MAGYART.

MOST MAGYAROK VAGYUNK,
DE MAJD HA HÁBORÚ LESZ,
HAJAJ!
MAJD MEGLÁTOD!

KOMISZKODNAK MÁR A CUCLISTÁK,
ÉS A RUDI KIRÁLYFIT
IS MEGGYILKOLTÁK.

CSAK JÖNNE MÁR
AZ ÚR!

LENNE A KASTÉLYBAN
VAGY SZÁZ CSELÉDJE...

...LENNE A CSELÉDNEK MIND
LAKÁSA, TÜZELŐJE.

FELFOGADNA VAGY SZÁZ BÉREST
AZ ÖKREI MELLÉ.

ÉN LENNÉK A PARÁDÉS KOCSISA,
A NAGYAPÁM IS AZ VOLT!

JÓ LENNE A TERMÉS,
KIADNÁ A RÉSZÜNK.

EH! MÉG AZ URASÁG SEM TUD NAPOT,
VAGY HOLDAT CSINÁLNI!

NEM-E? TREBÁNBAN
AZ URAK ELVITTEK A FOLYÓT
A SZOMSZÉD HATÁRBA,
AMIKOR OTT KELLETT NEKIK!

DE NEM ÁM A TE UDVARODRA
FOGJA VINNI!
MAGÁNAK RENDELI A FOLYÓT,
MERT Ő AZ ÚR!

EGY DLUHAI EMBER JÖN
A SZATÓCSTÓL, VAJON MIT VETT
A RINGYÓJÁNAK?

Lakatos Botond
A gazdátlan falu

Lesznai Anna
„Kezdetben volt a kert”
regénye alapján

2021

Aljaž Krivec

A SZLOVÉN IRODALOM ÖNISMERETE

Dr. Tomo Virk szlovén irodalomtudós legújabb, *Prešeren feje alatt* című írásában kísérletet tesz a szlovén irodalom létrejöttének eszmetörténeti szempontú feltárására. A középkori kezdetek, a reformáció és az ellenreformáció, a barokk irodalom művei (bár ezek még részletesebb feltárára várnak) után a felvilágosodás következett, később pedig a romantika korában megjelent a szlovén irodalom fogalma. Itt lép be Virk értelmezése, aki első komoly eszmetörténeti értelmezési keretként az ún. prešereni struktúrát adja meg. E jelenség, amelyet a szlovén költészet meghatározó személyiségéről nevezett el (irodalmi, történelmi és eszmetörténeti szerepének magyarországi párhuzama Petőfi Sándorban fedezhető fel) önmagában is jelzi az irodalom (elsősorban a költészet) meghatározó szerepét a (szlovén) nemzeti kérdés megválaszolásában. Másként fogalmazva: az időszak nagy szlovén költői mindenekelőtt nagy nemzeti alakok voltak, akiknek meg kellett halniuk ahhoz, hogy a Parnasszusra emelkedhessenek. Ez az ideológiai keret határozta meg a szlovén irodalmi teret (természetesen mindig volt néhány mű, amely nem tartozott bele) egészen 1941-ig, amikor is a megszállók érkezésével és a kommunista forradalommal lassan kiszorították mások (de a háttérben mindig is jelen volt). A zsdanovi doktrína bevezetésének első próbálkozásai után, amely nem volt képes meghonosodni nálunk, és így végül a hatalom is lemondott róla, a szlovén irodalom lassanként a hatalom elleni lázadássá vált, amit gyakran szimbólumok, allegóriák segítségével fejezett ki... Paradox módon akkoriban az irodalom (a rendszerellenes is) jelentős állami pénzügyi támogatásban részesült, és természetesen még mindig hatalmas kulturális tőkét jelentett.

Irodalom kerestetik az önálló államban

Az 1991-es szlovén függetlenséggel az irodalom játéktere némileg ismét megváltozott. Az első években sokaknak nyílt lehetőségük arra, hogy az addig tiltott témákat feldolgozó könyvekkel jelentkezzenek, és ez sikeres is volt. Érezhető volt a folytonosság a szlovén posztmodernnel (ez ugyan nem volt túl jelentős, de a csúcspontján, a nyolcvanas években, meglehetősen érdekes művek születtek), később a minimalizmus is megjelent, például Andrej Blatnik rövidprózájában (*a Menjave kož* [Bőrcserek]) és a *Biografija brezimnih* [A névtelenek életrajzai] című novelláskötetei, aki a szlovén posztmodern számára is utat tört (*Plamenice in solze* [Fáklyák és könnyek] című könyvével) Polona Glavannal együtt (*Gverilci* [Gerillák]). Az új gazdasági rendszer egyes műfajok újjászületését is magával hozta, például a bűnügyi regényét, amelynek jelenleg olyan, sok tekintetben posztmodern kontextusban alkotó, kiemelkedő képviselői vannak, mint Maja Novak (például a *Cimre* [Lakótársak] című regénye) és Branko Gradišnik (*Nekdo drug* [Valaki más]). A krimi irodalom a 2008-as pénzügyi válság kezdetével kapott jókora lendületet, Avgust Demšar első kötetének megjelenésekor (a klasszikus detektív műfajban született első bűnügyi regényei utáni művei – mindnek Martin Vrenko nyomozó a főszereplője – a politikai bűnözés, a noir területére is eljutottak...), nyolc esztendővel később Tadej Golob csatlakozott hozzá Taras Birsa felügyelőről szóló, skandináv hangulatú krimisorozatával. Egy idő után Mojca Širok, egykori római tudósító is társult a bűnügyi műfaj szerzőihez, az olaszországi szervezett bűnözésről írt kifinomult és komor regényével (*Pogodba* [A szerződés]). Demšar, Golob és Širok látványos piaci sikert értek el (Golob és Demšar műveit meg is filmesítették), Meti Osredkarnak viszont a bűnügyi irodalom magas irodalmi értékét is sikerült visszaszereznie (*Umor v Šmihelski vasi* [Gyilkosság Šmihelska faluban] és *Zločin v Stari Fužini* [Büntény Stara Fužinában]) az átgondolt cselekmény jó néhány helyi kulturális elemet is tartalmaz, Mirt Komel Twin Peaks-szerű *Medsojje* című regényéhez hasonlóan.

A krimi kivételével a zsánérirodalom azonban Szlovéniában valószínűleg nem jött létre, nem fejlődik. Szerelmes, erotikus regény, thriller stb. létezik, de nem kimagaslók, minőségük általában megkérdőjelezhető. Változásra a műfaji szinkretizmus területén került sor, amelyre az írásom végén még visszatérek, mivel a szlovén irodalom legutóbbi álló-

mását képviseli, hasonlóan a kortárs drámához, amelyre bár a független államiság első éveiben nagy szükség lett volna, de akkoriban még nem jelentkezett.

Az autopoétika születése

Kissé más folyamatok játszódtak le a költészetben. Bár ezt (és úgy általában az irodalmat) az évi mintegy 400 új mű megjelenése okán elég nehéz összességében értékelni, mégis néhány, a múlt század hatvanas éveiben gyökerező közös alapjellemzőt azért felfedezhetünk. Akkoriban a szlovén költészet jelentős nevei közé Tomaž Šalamun és Dane Zajc tartozott. Šalamun experimentális megközelítéssel használta a költészet egészen addig formalista nyelvezetét, Zajc pedig, akinek költészetét gyakran hasonlítják Ted Hughes-éhoz, mágiikusan, különös hangzásával, sötét szemléletével képviselte a háború utáni költészet másik pólusát. Bár Dane Zajc nem talált túl sok követőre, szellemiségével némileg mégis befolyásolta szinte az összes újabb költőgenerációt. Šalamun hatását könnyebb vizsgálni. A függetlenné válást követően az ő vonalát követte például a Literatura elnevezésű irodalmi és művészeti társaság köré tömörült költők nemzedéke, akikre hatással volt az amerikai és a lengyel költészet, de félig-meddig urbánus költészetükben a popkultúrát is feldolgozták.

Uroš Zupant tartozik közéjük (*Sutre* [Szútrák]), aki jelenleg a szlovén költészet egyik legfontosabb képviselője, illetve a kissé líraibb Primož Čučnik (*Dve zimi* [Két tél]), a keserűbb hangvételű Tone Škrjanec (*Koza* [Bőr]) és a némileg experimentálisabb Gregor Podlogar (*Preselitve* [Áthelyezések]). A leginkább figyelemre méltó talán az *Oda na manhatnski aveniji* [Óda a Manhattan Avenue-höz]) című közös verseskötetük (Čučnik, Podlogar és Žiga Kariž).

Lassú generációváltással ez az irodalmi (költői) áramlat fiatalabb költőket is felvonultatott, akik e keretek között nevelkedtek, de távolodni kezdtek tőle: autopoétikát fejleszteni, finomítani és tökéletesíteni a nyelvet. E vonatkozásban említhetjük Andrej Hočevar (*Privajanje na svetlobo* [Hozzászokás a fényhez]), Ana Pepelnik (*tebno* [Techno]), Veronika Dintinjana (*Rumeno gori grm forzicij* [Sárgán ég az aranyfa]) vagy Jure Jakob (*Lakota* [Éhség]) nevét.

Ugyanakkor a költészet túlnyomó többsége természetesen egyszerűen nem szorítható egyetlen keretbe sem. Nemcsak az ifjabb generáció önálló, egyéni hangú tagjairól van itt szó, mint amilyen teszem azt

néhány, egyértelműen a feminista látásmódhoz kötődő intimebb költő, Maja Vidmar (*Sobe* [Szobák]) és Barbara Korun (*Ostrina miline* [A kegyelem éle]), hanem mondjuk az experimentálisabb és helyenként hermetikus Miklavž Komelj (*Liebestod* [Szerelemhalál]), a szellemi-egyházias színezetű Gorazd Kocijančič (*Od Taleša do tebe* [Thalestől neked]). Megemlíthetjük még a perfekcionista minimalista Kristina Hočevart (*Naval* [Hajsza]), (hasonló jelzővel illethetnénk Borut Gombačot is, például a *S konico konice jezika* [A nyelv hegyének hegyével] című verseskötetében), illetve az urbánus, kifinomult és nehezen besorolható Petra Kolmančičot (*P(l)ast za p(l)astjo* [Réteg réteg után, csapda csapda után]) és Kaja Teržant (*Krog* [Kör]) vagy például Anja Golobot (*Vesa v vzgibi, Didaskalije k dihanju* [Húzódkodás, Didaskália a légzéshez]), aki minden bizonnyal a legolvasottabb a függetlenséggé válást követően jelentkező költők közül. Természetesen vannak korábbi alkotók is, akik karrierje mintegy fél évszázada vagy annál is előbb indult, mint a rendkívül népszerű, ám kissé ellentmondásos Svetlana Makarovič (a népi irodalom formáinak visszhangjával), a kifejezetten hermetikus Andrej Medved (gyakori filozófiai utalásokkal), az individuális Erika Vouk (*Ta dan: balade* [Ez a nap: balladák]) és a filozofikus töltetű Milan Dekleva (*Izganjalci smisla* [A jelentés ördögűzői]). Valószínűleg külön fejezetet képvisel a verstanall foglalkozó elismert irodalmár, az antik verselés kutatója és alkotója, Boris A. Novak, a háromkötetes első szlovén eposz (*Vrata nepovrata* [A vissza nem térés ajtaja]) szerzője – hogy csak néhányukat említsem.

Az elmúlt egy-két évtized szlovén költészetének fontos része az ellenállás hangja is (általában a *mainstream*, a kapitalizmus, az uralkodó kultúra és esztétika, az idegengyűlölet ellen). A szlovén költészet ezen irányának kulcsszereplői közé tartozik az IDIOT című irodalmi folyóirat, ahonnan sok alkotó (elsősorban költő) került ki, akik később, ha ki is vonultak a folyóiratot jellemző esztétikából, mégis hasonló világlátást képviseltek. Legfontosabb képviselőik a folyóirat egyik szellemi vezetője Tibor Hrs Pandur (*Enerđimašina* [Energiagép]), Uroš Prah (*Tišima*), Monika Vrečar (*Šovinistka* [Soviniszta]), Katja Plut (*Kresničke* [Szentjánosbogár]), Karlo Hmeljak (*Krčrk*) és Katja Perat, aki első verseskötetével (*Najboljši so padli* [A legjobbak elestek]) a nagyközönség érdeklődését is felkeltette az ifjabb generáció költésze iránt. A nemekkel és a nemiséggel kapcsolatos kérdések szintén gyakran felmerülnek ezeknél az alkotóknál, a női szerzőknél a feminizmus prizmáján keresztül, az LMBT-szerzőknél a meleg vonatkozásában. E ponton érdemes

megemlíteni Dejan Kobant (például a *Razporeditve* [Elrendezések] című verseskötetét), aki sokrétű irodalmi aktivitásával (felolvasások szervezése, online felolvasások stb.) a kortárs szlovén költészet egyik referenciapontját képviseli, legalábbis azok közül, akik a média figyelmét is felkeltették.

Létezik egy másik, kevésbé közismert, mégis kifejezetten fontos irányzat, amelynek eredete a múlt század hetvenes, nyolcvanas éveiben keresendő, és elsősorban a költő és esszéista Jure Detela (1951–1992) körül csoportosult. Ez az irányzat világirodalmi szempontból is különleges egyediséget képviselt. A költő, aki megpróbálta eltörölni a metaforát (amelyet jelentésének korlátai és a benne mutatkozó töredezettség miatt eredendően erőszakoltnak értelmezett), a radikális baloldali áramlatokkal kacérkodott, és a metafizika területére is átnyúlt, egyúttal az állatok jogaiért folytatott modern mozgalom előfutára (ami költészetben és mindennapi életében is kifejeződött) és az úgynevezett *mainstream* ökológia kritikusa is volt. A költő, akinek munkáit Miklavž Komelj nemrégiben két kötetbe gyűjtötte egybe (*Zbrane pesmi, 1. in 2. del* [Összegyűjtött versek, 1. és 2. rész]) a „kulturális feudalizmusról” alkotott tézisével is (alapvetően arról az elképzelésről van szó, miszerint a kulturális tér a feudalizmus elvei szerint épül fel) kitérőhöz nem nyomot hagyott egyes szerzőknél. Akik között, a már említettekén kívül, Miklavž Komelj és Iztok Osojnikot (vers: *Hamlet*, utópiaregény: *Svinje letijo v nebo* [Disznók repülnek az égen]), Taja Krambergert (*Žametni indigo* [Bársony indigó]), Alenka Jovanovskit (*Tisoč osemdeset stopinj* [Ezernyolcvan fok]) találhatjuk. A Detela iránti mai érdeklődés visszhangját fedezhetjük fel például Vesna Liponik *roko razje* [lerágja a kezét] című verseskötetében, amely az ember és az állatok kapcsolatának kérdésére összpontosít, ami kifejezetten, a prózában is jelen lévő, modern áramlatokhoz tartozik. Hasonló tematikát dolgoz fel Jana Putrle Srdić *Oko očesu vrana* [A szem szeme varjú] című kötete, bár más fogalmi keretben.

Az újabb kiadások, összegyűjtött költemények stb. egyébként jelentős elemet képviselnek a kortárs szlovén irodalmi térben. Nemcsak Jure Deteláról van szó, hanem például Srečko Kosovel *Vsem naj bom neznan* [Legyek mindenki számára ismeretlen] címmel összegyűjtött írásairól is (ő az az avantgárd művész, akinek a neve a szlovén határokon túl is ismert lehet), vagy Ivanka Hergold a percepcionizmus irányzatához tartozó *Nož in jabolko* [Kés és alma] című modern regényének újrakiadásáról, és nem utolsósorban az egyéni hangú, atipikus posztmodernista

Vojko Gorjan *Planetarium* [Planetárium] című regényének újramegjelenéséről. Mindegyikükre jellemző azonban, hogy újraolvasásuk hozzájárul teljesebb megértésükhöz.

A kortárs irodalom legkiemelkedőbb költeményeinek alapos áttekintését adja a Matevž Kos szerkesztette, a kilencvenes évek elsősorban szlovén költészetét bemutató *Mi se vrnemo zvečer* [Este jövünk vissza] című antológia. Újabb, 2013-as kiadása az Urban Vovk és Uroš Zupan szerkesztette, *75 pesmi od Dekleve do Peratove* [75 vers Deklevától Peratovig] című antológia, amelynek legkorábbi versei a múlt század hetvenes éveiből származnak, s mely lefedi a modern költészet jelentős részét.

A kispróza sokfélesége

A próza területén sajnos hiányoznak az olyan antológiák, amelyek átfogó képet nyújthatnának a kortárs irodalomról, így az irodalmi díjakat, mindenekelőtt az elsőkönyvesek díját tekinthetjük itt irányadónak. Ezek azonban nem korlátozódnak a (kis)prózára, a Prešeren-díj, a leg-rangosabb állami díj például minden irodalmi műfajt felölel.

Más a helyzet a Kresnik-díjjal, ezt „az előző év legjobb regényéért” adományozza az egyik országos szlovén napilap, a Delo. E díj kevésbé rangos, újabb párjaként említhetjük a hasonló irányú Novo mesto-díjat (ezt a Novo mesto-i Goga Kiadó adományozza), azzal, hogy ezt rövidpróza gyűjteményeknek ítélik oda.

A díjazott szövegek gyors áttekintése sokat elárul a szlovén irodalomról. A Novo mesto-díjat az első évben Suzana Tratnik kapta (*Noben glas* [Nincs hang]), aki Brane Mozetič (a *Pasijon* [Passió] című kispróza gyűjteményét kell megemlíteni) és Nataša Sukič (a *Molji živijo v prahu* [Lepkék élnek a porban] című disztópiája) mellett a szlovén próza egyik fontos képviselője. Tratnik műveiben – többek között – az LMBTQA + kérdésekre összpontosít. Két évvel később ezt a díjat Vesna Lemaic (*Dobrodošli* [Isten hozta] című kisprózagyűjteménye a menekültkérdést boncolgatja) kapta, aki időnként szintén hasonló témákkal foglalkozik, és egy disztópikus, egyértelmű feminista hatást tükröző sci-fit is jegyez, *Odlagališče* [Szemétlerakó] címmel. Tratnik és Lemaic mellett megemlíthető még Eva Markun kissé Gogol-szerű és poétikus hangulatot sugárzó, díjazott regénye (*Menazerija* [Menaszéria]), amely a természet, a nők és az idegen kulturális háttérrel rendelkezők kérdését veszi górcső alá. Elsősorban a nőkérdéssel kapcsolatos fantázia szempontjából

illeszkedik a kortárs szlovén kispróza mikromegjelenésébe Tine Vrščaj *Plašč* [Kabát] című és Zarja Vršič *Kozjeglavka* [Kecskefej] című gyűjteménye.

A szlovén kisprózával kapcsolatban több jelenségre is fel kell hívni a figyelmet. Ilyen például a novella műfaja, amelynek Andrej Blatnik (*Saj razumeš?* [Megérted?]) talán az egyik fő képviselője, az a szerző, aki hosszú éveken át dolgozott mentorként kisprózai műhelyekben, és a novella klasszikus felépítésének elméletével, illetve a rövid novella formájának meghonosításával sok íróra volt jelentős hatással. Megjelentek a kifejezetten verisztikus, helyenként esszéisztikus novellák is (például Urban Vovk *Garáže* [Garázsok] című műve, vagy Jure Jakob *Hiša* [Ház] című novellája és a *Visoko poletje na provincialnih bazenih* [Nyárközép a provinciális medencéken] Uroš Zupantól), illetve a remélt-nél rövidebb életű, kifejezetten társadalmi realista novella (és regény), amelyek azonban nem értek el esztétikai áttöréseket. Érdekes ugyanakkor, hogy új prózaversekkel a szlovén irodalomban nem jelentkeztek, kétségkívül Andrej Brvar (1945) maradt az irodalom e válfajának legnagyobb tekintélye, aki a szlovén prózaversek antológiáját is szerkesztette (*Brez verzov, brez rim* [Versek nélkül, rímek nélkül]), bár néhány érdekes kísérlet található Andrej Hočevár *Seznam* [Lista] című gyűjteményében is.

A regény a mainstream és az alternatív között

Összehasonlíthatatlanul élénkebb folyamatok játszódtak le a regény területén. Ismét a díjakhoz fordulhatunk segítségért, például a már említett Kresnikhez. Elsőre talán meglephet minket, hogy a díjazottak névsorában nem sok női szerzővel találkozhatunk (2003 és 2018 között egy sem szerepel a díjazottak között, a női szerzők által írt megannyi jó és látványos regény ellenére), és az is, hogy ritkán, sőt alig találunk korábbi, egyébként rangos és sokat fordított *klasszikust*, amilyen például Florjan Lipuš vagy a már elhunyt Alojz Rebula vagy Boris Pahor, akik pedig figyelemre méltó, külföldön is elismert szerzők.

A Kresnik-díj odaítélése körüli viták gyakran elég élesek, sokszor (és megalapozottan) jelenik meg bennük a piaci promóció vádja, a fővárosi, középkorú, férfi szerzők sorozatos elismerése és favorizálása. Így például a legtöbb Kresnik-díjjal Drago Jančar, a külföldön legismertebb szlovén író büszkélkedhet (első regényét, a *Galjot* [A gályarab]

című történelmi regényt említeném), utána Goran Vojnović és Andrej E. Skubic következnek, majd Lojze Kovačič és Feri Lainšček. Vojnović műveiben gyakran foglalkozik az egykori Jugoszlávia köztársaságaiból érkezett bevándorlók kérdésével (leginkább a *Čefurji raus!* [Čefurok,¹ kifelé!], ami a szlovén bestsellerek sorába tartozik), Skubicot a társadalmi kérdések érdeklik, Kovačičot a modern klasszikusok közé sorolják, aki a huszadik század mechanizmusát és a benne élő emberek sorsát mutatja be, Lainšček pedig az egyik legnépszerűbb szlovén szerző, több megfilmesített regénnyel, témái között a szeretet, a személyes kapcsolatok és a szociális helyzet kérdéseit találjuk (elsősorban a roma közösségek vonatkozásában). 2019-ben kitüntetett figyelmet kapott Bronje Žakelj a rákkal való tragikus küzdelemről szóló, *Belo se pere na devetdeset* [A fehéret kilencvenkilencen mossák] című, Kresnik-díjas regénye, amely bekerült a legeladhatóbb szlovén regények közé. Egy évvel később Veronika Simonita kapott díjat (*Ivana pod morjem* [Ivana a tenger alatt], egy család történetéről a huszadik század tragédiái során). De térjünk vissza a kiindulópontunkhoz, a művészi érték díjazásához. Ez persze többször is előfordult a díj történetében. Ide tartozik például Katarina Marinčič *Prikrita harmonija* [Rejtett harmónia] című műve, az első világháború alatti és utáni történekekről, Davorina Lenka első romaneszkje, a *Telesa v temi* [Testek a sötétben], amely a szexualitás és a posztmodern irodalmi eszközök felhasználásának játékát mutatja be.

A kétezres évek elejétől a következő művek játszanak fontos szerepet a szlovén irodalomban: Katarina Marinčič másik, az életrajz műfajával kísérletező regénye biztosan (*Po njihovih besedah* [Szavaik szerint]), Jasmin B. Frelih David Foster Wallace művészetéhez kötődő *Na/pol* [Fél/be] című regénye, Anja Radaljac humoros Bovaryné-átdolgozása, a *Polko s peščenih bankin* [Polka a homokpartról], és egy műfajában megfoghatatlan kötet Dijana Matković *V imenu očeta* [Apám nevében] című, regénynek, novelláskötetnek és versgyűjteménynek is nevezhető munkája. Lehetetlen lenne kihagyni még Matej Krajncet, aki rendkívül termékeny költő, író, műfordító és zenész, több száz, az experimentalizmus és a szélsőséges metafikció jellemezte művével.

Úgy tűnik, hogy csak epizód volt a szlovén irodalomban az az időszak, amely végleg szakítani kívánt a posztmodern hullámával. Mivel ez lehetetlen volt, így sikerült egyfajta poszt-posztmodern lángolást lét-

1 A Čefur az egykori Jugoszlávia területeiről származó bevándorlók valószínűleg török eredetű gúnyneve Szlovéniában.

rehozni, amely új esztétikájú új művek születését inspirálta. Világosan felismerhető mindez például Andrej Tomažin munkáiban, aki a népmese műfajával való játék után (amely azonban túlesztétizált és – tegyük hozzá – „túlintellektualizált” volt) a *Stramorjevi koraki* [Stramor lépte] és a *Črvi* [Férgék] című kötetekben (ez utóbbi valamiféle theory-fiction) már kifejezetten elmerült a hermetikus esztétikában, majd a poszthumanizmus hullámát helyezte transzhumanista megjelenítésbe az *Anonimna tehnologija* [Anonim technológia] című novelláskötetében. A poszthumanizmus szólal meg Jernej Županičnál is, a *Mamuti* [Mamutok] című, munkakörülményekről, kolonializmusról, a specializációról és sok másról lamentáló, valamiféle antropomorfizált jelenkori mamutokról szóló regényben. Ugyanez mondható még el Anja Radaljac *Puščavo, klet, katakombe* [Sivatag, pince, katakombák] című esszéisztikus, experimentális narratív stratégiákat használó regényéről, amely a pénzügyi spekulációval, a politikai rendszerrel és cselekvéssel, az etikával, az ökológiával kapcsolatos kérdéseket vet fel. A mű műfaji szinkretizmust diktál, hasonlóan ahhoz, ahogy az Muanis Sinanović *Anastrofa* [Anastrofa] című művében is történik (a szerző eredendően költő, például a *Dvovid* című verseskötet szerzője), amelyet balkanofuturisztikus regényként jellemeztek. A disztópia jelei is megtalálhatók benne, illetve más, különféle műfajoké, a theory-fictioné és nem utolsósorban a politikaelméleté.

Korunk égető témái természetesen olykor hagyományosabb módon jelennek meg az irodalmi művekben, ilyen például az ökológiai kérdések tárgyalása Nataša Kramberger *Primerljivi hektarji* [Összehasonlítható hektárok] című művében, vagy az ingatlanpiaci politika kritikája Ivana Djilas *Hiša* [Ház] című regényében. Ugyanez mondható el Ana Schnabl művészetéről, aki első novelláskötetében, a *Razvezani* [Elváltak] címűben a modern személyes kapcsolatok természetéről ír, vagy későbbi, *Mojstrovina* [Mestermű] regényében a Jugoszlávia szétesése előtti időszak újrafelfedezésére tesz kísérletet (ami szlovén kontextusban a szellemi diszkontinuitást is jelenti a függetlenedési küzdelemmel, ami a jelent is tükrözi).

Néhány kivételtől eltekintve a fenti művekre az is érvényes, hogy a regény műfaján belül nem jelenítenek meg túlságosan széles spektrumot. Alig van közöttük történelmi regény, teljességre irányuló, szerteágazó történet, néhány ilyen azonban mégis született. Ezek önálló említést is érdemelnek. Az egyik például a *Sonce Petovione* [Petoviona napja] Branko Cestniktől Ptuj városának történetéről (amely az an-

titik Róma idején fontos központ volt) a korai kereszténység korából. Hasonló Mojca Kumerdej *Kronosovo žetev* [Kronosz aratása] című regénye, amely a reformáció és az ellenreformáció időszakáról ad közelképet. Ez az élénk stílusú tudományos regény jelentős visszhangot kapott. Zdenek Kodrič regényei is ilyen jellegűek, például a *Pet ljubezni* [Öt szerelem] (a maribori zsidó közösség gazdag történetéről) vagy a *Nebesa cadillac* [Cadillac mennyország] (a teozófus és spiritiszta Vay Adelmáról, aki a mai Szlovénia területén élt). Hasonlóan széles spektrumban mozog, de időnként megszakítja azt, és egy intimebb szférába jut Gabriela Babnik *Sušna doba* [Aszály] című regényében, a női lét általános kérdéseit és a feketék reprezentációját tárgyalva (a posztkolonializmus elméletének hatása alatt).

A dráma (újra)felfedezése

Mélyebb folyamatokat figyelhetünk meg a dráma területén is, amely régóta kereste igazi hangját a jelenkor gyors posztdramái színházi fejlődésében. A drámai szövegek alkotása és színházi bemutatásuk azonban továbbra sem zavartalan folyamat, a drámák kiadásának lehetősége meg lehetőségen korlátozott. Bár a dráma legfőbb nevei továbbra is elsősorban a megkérdőjelezhetetlen klasszikusok (mint Ivan Cankar, akit a közvélemény még mindig a legnagyobb szlovén írónak, drámaírónak tart) és a második világháború idején született generációk képviselői, de azért az újabb szerzők lehetőségei is egyre bővülnek. Például Vinko Möderndorfer (*Limonada slovenica* [Szlovén limonádé]) és Matjaž Zupančič (*Vladimir*), illetve a Rok Vilčnik (*Ljudski demokratični cirkus Sakešvili* [Sakeshvili Népi Demokratikus Cirkusz] körüli egyre elismertebbé váló drámaírók kerültek előtérbe, például Dragica Potočnjak (*Alisa, Alisa*) és Žanina Mirčevska (*Žrelo* [Nyelőcső]), majd a fiatalabb generáció szerzői, köztük Simona Hamer, Maja Šorli, Tjaša Mislej és mások.

A kortárs szlovén dráma vitathatatlanul legfontosabb személyisége Simona Semenič (például a *5fantkov.si, jerebika, štrudelj, ples pa še kaj* [5fiú.si, madárberkenye, rétes, tánc és még sok minden más]), illetve a *Medtem ko skoraj rečem še ali prilika o vladarju in modrosti* [Miközben szinte többet mondom, avagy példázat az uralkodóról és a bölcsességről], művei, eltávolodva a dráma hagyományos fogalmától, egyidejűleg kapcsolják össze az előadást és az írást. Nyelvi és esztétikai szempontból tökéletes műveinek kritikus éle, önkritikus árnyalatokkal kiegészülve,

általában a patriarchális rendszer, a kortárs kapitalizmus, a nacionalizmus, az egyház szerepe stb. ellen irányul.

A kortárs szlovén irodalom ezen áttekintése természetesen csak egy a lehetséges változatok közül, egy 1991-ben született irodalomkritikus sajtós nézeti jellemzik. Az értő olvasó, legalábbis bizonyos mértékben, valószínűleg azonosulni tud vele, bár ez a szélesebb olvasói körre feltehetően nem vonatkozik. A költészet például (néhány kivételtől eltekintve) egy szűk kör ügye, ami valószínűleg a novellisztikára és talán még inkább a drámairodalomra is igaz. A nagyközönség inkább a regényirodalmat ismeri (még egyszer: nem mindenki), még többeket inkább a híres szlovének életrajzai érdekelnek, illetve a fordításirodalom. Azon könyvek iránt érdeklődnek, amelyek a népszerű esszé műfajába helyezhetők (ilyenek a párkapcsolatok történetét és a szexualitást bemutató vallomások, bestsellersorozatban, például Milena Miklavčič *Ogenj, rit in kače niso za igrače* [A tűz, a fenék és a kígyók nem játékszerek] című kötete), természetesen a hagyományos esszéirodalom is csak egy szűk kört érdekel.

Azt mindenesetre leszögezhetjük, hogy a függetlenség utáni szlovén irodalomnak van egyfajta esztétikai és tartalmi íve, amely a felszabadulás kifejeződésétől kiindulva (ami az autopoétikát, e műfaj megjelenését eredményezte...) a tágabb esztétikai és tematikus áramlatok megjelenéséhez vezetett, bár itt már ismét olyan irodalomról van szó, amely egy szűkebb olvasói csoportot érint. Miközben a teljes szlovén irodalmi termés gerincét főleg a bűnügyi műfaj slágerei adják, illetve néhány *élő klasszikus* és rengeteg olyan kötet, amelyek általános társadalmi kérdéseket és személyes kapcsolatokat feszegetnek, gyakran sajnos nem túl meggyőző irodalmi eszközökkel. Feltételezhető tehát, hogy a szlovén irodalom akkor kínálja a legtöbbet a külföldi olvasó számára, amikor speciálisan helyi kérdéseket tárgyal (amelyek a fordításoknak köszönhetően egy idegen kulturális tér kuriózumaivá válnak), illetve amikor a kortárs áramlatokhoz kapcsolódik.

Mészáros Andor fordítása

Saša Ćirić

ELMÚLT-E AZ ÁZOTT OROSZLÁNOK KORA?

A kortárs szerb irodalmi színtér szemléje

Magyarországról nézve a kortárs szerb irodalom a kevésbé ismert és alig fordított, európai „kis irodalmak”, illetve alig európai irodalmak közé tartozik. Felmerül azonban a kérdés, hogy vajon hány kutatónak van meg a nyelvtudása és a szaktudása ahhoz, hogy összehasonlítsa több európai irodalmat? Az a nagy helyzet, hogy a balkáni szerzőket kevésbé fordítják, akkor is többnyire állami támogatással, és inkább a klasszikusokat vagy valamely hangzatos díjjal kitüntetett írókat.

Jugoszlávia szétesésével több, nagyon hasonló nyelvű irodalmi színtér alakult ki, és ezek az osztódással keletkezett kulturális közegek önálló fejlődésnek indultak. Azonban az utóbbi harminc évben nem kis számban éltek – nemritkán emigrációban – olyan releváns írók, akik nem passzoltak bele az új nemzeti színterekbe, hanem inkább a mi közös íróinkként fogadjuk el őket. Ez a helyzet a nemrég elhunyt Mirko Kovačcsal és Daša Drndićtyel, illetve a jelenleg is alkotó Dubravka Ugrešićtyel és Bora Ćosićtyal, de idesorolhatnám mondjuk Drago Jančar szlovén író is, a bosznia-hercegovinai Dževad Karahasant vagy Aleksandar Hemont, aki Nabokovhoz hasonlóan Amerikában angol nyelven ír, és műveit ott számon is tartják.

Megítélésem szerint a legjobb hazai írók Szerbiában David Albahari, Svetislav Basara és Dragan Velikić – mindhárman megkapták a legjelentősebb szerb irodalmi díjakat, számos világnyelvre és kisebb nyelvekre is fordították őket. Velikić eléggé ismert, mivel közép-európai, izriai és német környezetben játszódó regényeit sok nyelvre lefordították, és neve van David Albaharinak is, mivel ő a holokauszt jelenségét öltötte elbeszélésekbe, például a *Gec i Majer* [Götz és Meyer, 1998] című, legtöbbet fordított regényében. Albahari a múlt század hetvenes éveitől kezdve a posztmodernitás úttörője a szerb irodalomban, és olyan szerzők fordítója, mint Thomas Pynchon és David Grossman. Tematikusan Svetislav Basara, a posztmodern „ludista” és történelmi-politikai groteszkek írója a „legszerbebb”; az utóbbi két évtizedben jó részt Thomas Bernhard nyomdokain jár. Melléjük társítanám Radoslav

Petkovićot, aki kitűnő esszéista és olyan történelmi regények szerzője, mint a *Sudbina i komentari*,¹ melyet az 1990-es évek legjobb szerb regényének tituláltak, vagy a 2008-ban megjelent *Savršeno sećanje na smrt*² Konstantinápoly elestéről és Bizánc bukásáról.

Törékeny és magányos hagyományok

Nem tudtam eldönteni, hogy a domináns poétikai profilokkal vagy a kiemelkedő regényekkel kezdjem-e ezt a szemlét, s végül úgy határoztam, hogy mindenekelőtt két érettebb írónőt említek, Mirjana Đorđevićet és Svetlana Slapšakot, akik Belgrádban születtek, és egy olyan színteret, mely nem belgrádi, mivel a szerb irodalomban is az a helyzet, mint más kis kultúrákban: a dolgok java része egyetlen központban zajlik, rendszerint a fővárosban, az ország legsűrűbben lakott helyén és legdinamikusabb művészeti színterén.

Mirjana Đorđević azzal érdemelte ki a mainstream figyelmét, hogy egy krimiparódia-sorozatot írt Harriet detektívvel a főszerepben. A parodikus-szatirikus vonalat ún. történelmi metafikciókkal is gazdagította. Ezek a metafikciós történelmi regények a két háború közötti Belgrádban játszódnak; a *Kaja, Beograd i dobri Amerikanac* [Kaja, Belgrád és a jó amerikai, 2009] címűben például a Jugoszláv Királyság székvárosában élő kalmük közösséggel foglalkozik, akik felépítették az első buddhista szentélyt Európa e részében.

Svetlana Slapšak több műfajban otthonos: a klasszikus nyelvek kutatója, kritikus és a feminizmus egyik meghonosítója, aki az irodalmi színtéren hibrid-edukatív esszéivel és két regényével tűnt fel: *Ravnoteža* [Egyensúly, 2016] és *Priručnik za delikatne ljubavnike* [Kifinomult szeretők kézikönyve, 2018]. Az előbbi a posztmodern satíra meg a pastiche szelleméről áruklodik és az 1990-es évek krónikáját nyújtja, az utóbbi pedig az ismeretterjesztő meg a szerelmi regény keveréke, és Görögországban játszódik az 1970-es évek közepén, a katonai diktatúra idején.

Az újvidéki színteret szeretném megemlíteni, mely nem a belgrádi kiegészítése. A vajdasági főváros autonóm mező, mely a neoavantgárd áramlatok terén jeleskedett a költészetben és az atipikus prózában. Ez a színtér mindig is multietnikus volt, amelyben az írók – kiváltképp

1 Radoslav PETKOVIĆ, *Sors és körvonal*, ford. CSORDÁS GÁBOR, Jelenkor, Budapest, 2003.

2 Radoslav PETKOVIĆ, *A halál tökéletes emlékezete*, ford. CSORDÁS GÁBOR, Jelenkor, Budapest, 2017.

a magyarok – az anyanyelvükön alkottak és fejlődtek, az 1990-es években azonban a legtöbb vajdasági magyar író emigrált. Az antológiákból ma is elmaradhatatlan Judita Šalgo és Ladik Katalin, Tolnai Ottó könyveit sokan ismerjük és olvassuk, és emlegetni szoktuk az Új Symposion folyóiratot is; a legjobb újvidéki magyar író, Végel László pedig megérdemelten kap sok figyelmet Szerbiában. Nem maradnak visszhang nélkül Orcsik Roland lírai és prózai művei vagy Lovas Ildikó regényei és novellái sem, különösen a *Spanyol menyasszony*.

Újvidéken él és dolgozik az egyik legjobb szerb konceptuális költő, a színház és a vizuális művészetek elméleteinek kiváló ismerője, aki immár regényíróként is jelentkezett: Vladimir Kopicl, valamint a szerb irodalom egyik nagy különce, Slobodan Tišma, akinek *Bernardijeva soba*³ című regénye 2011-ben NIN-díjat⁴ kapott. 2004-ben ezt a díjat Vladimir Tasić *Kiša i hartija* [Eső és papiros] című regénye érdemelte ki, aki úgyszintén újvidéki író, egyetemi matematikaprofesszor, és már évtizedek óta Kanadában dolgozik; poétikáját Thomas Pynchon és Don deLillo amerikai írók poétikájával hozzák összefüggésbe. Slobodan Tišma nem rokona Aleksander Tišmának, a háború utáni klasszikusnak, aki a holokauszt jelenségét tematizálta, ellenben zenész, aki két újvidéki újhullámos együttes vezéregyénisége volt az 1980-as években; bizarr prózái a posztmodern önirónia szellemében szólnak. Az újvidéki szintéren alkot Laslo Blašković is a lírai ludizmus jegyében, az utóbbi időben pedig posztdokumentarista prózával próbálkozik, valamint Siniša Tucić költő, akinek a lírája az újvidéki neoavantgárd tradíciót folytatja.

Innováció és játék, narráció és kritika

Kritikusként mindig is a poétikailag innovatív és kontextuálisan provokatív könyveket részesítettem előnyben, valamint azokat, amelyeknek a szerkezete a szöveg immanens logikájának lekerekített realizációját képviseli. Önmagában nem minden innováció és nem minden provokáció érték, ellenben az immanens logika következetes végigvezetése az, de ez sem az egyetlen szempont a mű minőségének felbecslésében.

Az új évezred experimentalizmusának legjelentősebb képviselője számomra két író. Barbi Marković évek óta Bécsben él. *Izlaženje*

3 Slobodan TIŠMA, *Bernardi szobája*, Fiatal Írók Szövetsége – Jelenkor, Budapest, 2017.

4 Szerbiában az év legjobb regényéért járó elismerés.

[Kimenetel] című novellájával 2006-ban egyfajta irodalmi ready made-et, avagy overwriting írást prezentált. A választott minta vagy alapszöveg Thomas Bernhard *Járása*, ennek részleteit Marković szóról szóra átveszi, megváltoztatja, vagy Bernhard mondatainak mintájára és az ő stílusában ír. Átveszi Bernhardtól a mondatismétlés eljárását is, amivel olyan zenei hatást ér el, mint a techno zene iterációi. A forrásszöveget, Bernhardét, a belgrádi urbánus, lógós életre alkalmazza, kihangsúlyozván annak banalitását, korlátoltságát és repetitívitasát. Jóval érettebb a *Superherojke* [Szuperhősnők] című 2017-es szövege, melynek legnagyobb része németül van írva. Ez egy kortárs mese, mely mögül előbukkan a gazdasági menekültek szomorú tapasztalata; három barát nő három egymásba fonódó hangjának, illetve három nézőpontnak a szintakszisa és elliptikus egységei, illetve a reklámok diskurzusa keveredik benne. A másik író nő Ana Vučković, akinek az *Epoha lipsa juče* [A kor tegnap döglük ki] című regénye 2003-ban jelent meg, és az introspektív-asszociatív írásmód iskolapéldája.

Az experimentális próza sikeres darabja még Slobodan Bubnjević *Strah od promaje* [Félelem a huzattól, 2013] című novelláskötete és Srđan Srdić regényírása. Bubnjević novellája, a *Jevanđele grešnog Gligorija* [A bűnös Gligorije evangéliuma] stílusát és különösen a szövegszervezését tekintve a bibliai szöveg pastiche-a. A mondatok számozott kijelentések, a helyenként archaikus szókincs érdekesen oltja be a bibliai elbeszélést a jelenkorba. Az ilyen technika többnyire parodikus vagy restauráló szándékra vall, ami feszültséget teremt a satirikus intenció és a zsánerirodalom felé hajló „semleges” pastiche között. Ebben a novellában ez a zsáner a politikai thriller, más novellákban pedig a családi melodráma, a rendszerváltozás témája, a kivándorlás nemzedéki narratívája, avagy a provinciától való menekvés lehetetlensége.

Srdić *Satori* [Satori, 2013] című regénye bizonyos fajta *road* regény. A narrátor éjszakai rádiós műsorvezető, aki elindul egy elhagyatott kaszárnya felé, ahol valaha sorkatonai szolgálatot teljesített. Útja bizarrul szokványos helyekre vezet és bizarrul festői alakokkal találkozik. A toponímiák törlése és egyáltalán a kontextus redukciója az univerzális és a specifikus sajátos keverékét hozta létre. A narrátor menekülése a családjától, a civil élettől meg a civilizációtól, önkéntes visszatérése a kaszárnyába szimbolikus erejű, és nincs rá magyarázat. Az elhagyatott kaszárnyában a legjobb barátjával együtt megismétli azokat a műveleteket, amelyek rányomták bélyegüket katonai szolgálatára. *Ljubavna pesma* [Szerelmes vers, 2020] című regényében a megöregedett elbeszélő

nem fogja megismerni a nála jóval öregebb jegyesét, mert a nő nem fog megjelenni a meghirdetett lakodalmon az egyiptomi üdülőben. Egy abszurd románc, amelynek megvannak a maga intertextuális, zenei, filmes, képzőművészeti és mitológiai rétegei (a narrátor neve Kastor), amelyek összekeverednek a narrátor gyakori benső örvényléseivel. A regényben „az eljárások retorikája” a főszereplő, hiszen a narráció gyorsan lelepleződik, akár a csábítás stratégiája; a szarkasztikus kommentárok sorozata pedig, mint fékezett cselekmény, melyeknek referenciái Bertolucci *Az utolsó tangó Párizsban* című filmje, Colin V. Blake brit popénekes és Camille Grisel házassága, valamint Erik Satie, a zeneszerző és író. Az köti őket össze, hogy néhány hónap után mindkettejüket elhagyta a feleségük.

Kritikai és lírai realizmus

A történelmi regény mint privilegizált zsáner mellett – különösen ha a nemzeti történelmet a tragédia tereként ábrázolja, ahol a szerb nemzet áldozat vagy a nagyhatalmak közti konfliktusok kárvallottja –, a realista poétikák tág spektruma képviseli a másik domináns vonulatot a kortárs szerb prózában. A realizmus az intim introspekciótól a történelmi szintézisig terjed. A szerb irodalmi színtér utóbbi két évtizedét két történelmi regény fémjelezte, mindkettő elnyerte a rangos NIN-díjat: a Nikola Tesláról szóló életrajzi regénytrilógia, a *Tesla, portret među maskama*⁵ Vladimir Pištalo-tól (2008) és a *Veliki rat*⁶ Aleksandar Gatalicától, amely az első világháborút hívja életre egymásba fonódó egyéni sorsok mozaikjának formájában. Mindkét regény biztosra ment: a jubileumokat és a kodifikált történelmi nagyságok kultuszát zsákmányolta ki. Pištalo a maga lírai-szürrealisztikus poétikájával a külön tudós intim portréját rajzolta meg, tudományos-technikai felfedezéseit mellőzve.

Kiemelném Enes Halilovićot, mindenekelőtt *Potomci odbijenih prosaca* [Az elutasított kérők utódai, 2004] című novelláskötetét, mely egyesíti a folklorisztikus hagyományt, a helyi legendákat és hiedelmeket a Novi Pazar-i, a szandzsáki emberek személyes sorsával – eközben

5 Vladimir PIŠTALO, *Tesla, avagy arckép álarok közt*, ford. RADICS Viktória, Kalligram, Pozsony, 2012.

6 Aleksandar GATALIĆ, *A Nagy Háború*, ford. BOGNÁR Antal – VIRÁG BOGNÁR Ágota, Napkút, Budapest, 2017.

a narrátor pozíciója a gyűjtőé, a kompilátoré és metatextuális közreadóé, aki exponálja a szájhagyomány és a novellaszöveg értelmének kérdését. Halilović az ún. valóságirodalom hagyományára támaszkodik, ezen belül a szóbeli elbeszélésre fókuszál, pontosabban az irodalmi figurák tájnyelvi vagy zsargon beszédjére. *Ljudi bez grobova* [Emberek sírok nélkül, 2020] című új regényének első része „esettanulmányokból” áll. Egy 1982-es bűnügyet vesz elő, amikor is egy férfi hajduknak állt és meggyilkolt néhány embert; ezt az eseményt a narrátor kiszélesíti az apa és a családtagok életrajzaira. A regény második része az elbeszélő felnövekedésének története, ami részben „ifjúkori önarckép”.

Ebbe a csoportba tartoznak a hatvanas években született írók, mint például Vule Žurić és Igor Marojević. Mindketten elsősorban regényírók, akiknek a műveiben kereszteződik több régió geokulturális tapasztalata; Žurićnál ez Szarajevó, Belgrád és a montenegrói tengermelék, Marojevićnél pedig a Vajdaság, Zimony és Barcelona. Mindketten előszeretettel fordulnak a történelmi narratívákhoz. A különbség köztük az, hogy Marojević poétikailag homogénabb és tematikusan provokatívabb, Žurić viszont több fázison ment keresztül. A külvárosi valóság-irodalomtól (*U krevetu s Madonom* [Madonnával az ágyban, 1998] című novelláskötete) a szürrealisztikus prózán át (mint amilyen a *Mrtve brave* [Holt lakatok, 2008] és a *Crne ćurke* [Fekete pulykák, 2006]), illetve a parodisztikus pastiche-okon keresztül (ilyen a *Republika Ćopić* [Ćopić köztársaság, 2016], ami sokak szerint a legjobb regénye), a történelmi prózáig érkezett. Utolsó regénye, a *Pomor i strah* [Dögvész és félelem], mely 2018-ban jelent meg, tematikusan az 1795-ös iregi pestis elleni harcra fókuszál.

Marojević mellőzött témákat választ, és ebben jókora adag társadalmi provokáció van. Az öngyilkosság jelensége az ő prózájának vörös fonala, az *Obmana boga* [Az isten becsapása, 1997] című novellától a *Tuđine* [Idegen országok, 2018] című regényig. A *Prave Beogradanke* [Igazi belgrádi csajok, 2017] dokumentumfikció, akárcsak a *Roman a pijanstvima* [Regény a részegeskedésekről, 2019], amelyben a szerző a saját írói imázsával, az alkoholizmusba, promiszkuitásba és verekedésekbe belezüllött író arcélével játszadozik. Történelmi regényeiben tabusított témákhoz nyúlt: a *Šnit* [Vágás, 2007] című regényében ez a tabu Zimony pozíciója a Független Horvát Államban, a *Majčina ruka* [Az anyai kéz, 2011] és legújabb regénye, a 2020-ban megjelent *Ostaci sveta* [A világ maradványai] két népirtást tematizál, a jasenovaci genocídiumot a második világháború idejéről, illetve a srebrenicait az

1990-es évekből. Mégis, Marojević konceptuális novellák írójaként a legjobb, ilyenek a 2006-ban megjelent *Mediteran* [Mediterrán] és a *Beogradanke*⁷ című kötetben olvashatók.

Az irodalom mint szubverzio

A hetvenes években született írókat 2000-ben a *Pseći vek* [Ebadta század] című antológia harangozta be, melyből több figyelemre méltó író nőtte ki magát: Uglješa Šajtinac drámaíró és naplószerző-dokumentarista regények szerzője, mint amilyen a 2007-ben megjelent *Vok on* [Woke on], Nenad Jovanović, aki formaközpontú szerző és az emigráció tapasztalatának írója, vagy Mihajlo Spasojević, aki az amerikai emigrációt írta meg két novelláskötetében és Terry Gilliamot evokáló kafkaesque regényében, melynek címe *Čovek koji nije imao pojma* [Az ember, akinek fogalma sem volt, 2014].

Srdan V. Tešin ifjonti éveinek posztmodern fikcióját 2000 után valóságirodalommal és az önéletrajzi anyag kiaknázásával váltotta fel. Kiemelném *Ispod crte* [A vonal alatt] című novelláskötetét 2010-ből. Ezt a novellaciklust az irodalmi figurák és a helyszín kötik össze, ami egy lakóépület egy Mars nevezetű, fiktív kikindai külvárosban. A novellák a kisvárosi rendszerváltozás következményeivel foglalkoznak, s az alakok közül kiemelkedik egy középkorú házaspár, Miki és Milka. A nő újságíró, riportok és rövidtörténetek szerzője, büszke, makacs asszony, aki ráadásul testileg is erős, dzsúdózik. Vele szemben Miki törekeny testalkatú és alacsony, zene- és hittantanár a gimnáziumban, régebben rockzenész volt, aki hajlamos női ruhákba öltözni, és vonzza a transzszexualitás.

Nemzedékének legelhivatottabb tagja Saša Ilić, akinek a regényei rétegzett és politikailag provokatív olvasmányok. A *Berlinsko okno* [Berlini ablak] című, 2005-ös regénye (közép)-európai narrációs horizontot épít fel, az egyesült Németország fővárosa köré az emigráns történetek hagyományát fonja, azaz Jugoszlávia szétesésének történelmi diskurzusát helyezi mellé. A *Pad Kolumbije* [Kolumbia bukása, 2010]) című regénye két történelmi eseményt keresztez: a Slobodan Miloševićet támogató tömeggyűlést 1988-ból Belgrádban a Duna és a Száva torkolatánál, és az első demokratikus miniszterelnök, Zoran Đinđić elleni

7 Igor MAROJEVIĆ, *Belgrádi csajok*, ford. GLAVINIĆ VÉKÁS ÉVA, Forum, Újvidék, 2018.

merényletet, melyre 2003 márciusában került sor. Ilić regényének első vonalában Vladimir Berat a főhős, aki az olvasói leveleket és a *visszhang* rovatot szerkesztette a Politika napilapban. Az alaptörténet mellett, mely a titkosszolgálatok esernyője alatti médiamanipulációkat és a gyilkosságok mechanizmusát hozza felszínre, ez a regény a harmadik világ polgárainak nyugati emigráns létével és a szexuális identitás problematizálásával is foglalkozik.

Ilić legújabb, 2019-es regénye, a *Pas i kontrabas* [A kutya és a nagybőgő] NIN-díjat kapott. A fabula két narratív egységen alapszik. Filip Isaković, a volt tengerészkatonája és dzsesszenész az első elbeszélő, Julius doktor, a volt pszichiáter és páciens a második. Filip Isaković a dzsesszenekaráról mesél, az F-kvartetről, tönkrement házasságáról, soha el nem felejtett és soha meg nem kapott szerelméről, Enáról, a katonaságban elszenvedett traumáiról. Ebben a regényben olyan traumákról szó, amelyek hatására az egyszerű emberekből a kovini elmeógyógyintézet páciensei lettek. A legmegrázóbb epizódok a harctéren történnek, illetve a Jugoszláv Néphadsereg hadihajóján, és ezek felszínre hozzák a szerb fél palástolt háborús bűntetteit.

Megemlíteném Vladimir Tabašević regényeit is, amelyek közül az egyik, az első, színpadi feldolgozásra került a Belgrádi Drámai Színházban. 2017-ben megjelent első regényének címe – *Pa kao* – lefordíthatatlan, hiszen szójáték, a szerb szleng szavajárását és a „pokol” (pakao) szavakat keresztezi. Ezt követte a *Zabluda Svetog Sebastijana* [Szent Sebestyén tévedése, 2018], amiért Tabašević NIN-díjat kapott. Ez a szerző a lírai stílusával, meglepő hasonlataival és képeivel, szójátékaival és nyelvi ötleteivel hódít. A regény kétharmada túlnyomórészt gyermeki nézőpontból formálja a szöveget, koherensen, mint *Bildungs*-narratívát, melyben a főhős, Karlo Savić mostari kora gyermekkorát követhetjük nyomon. Miután anyja elválik, ketten Belgrádba költöznek a háború hajnalán. A könyv utolsó harmadában a menekültrauma és a „korai bánatok” evokálása hirtelen átvált a belgrádi művészvilág narratívájába, melyben egy sor vázaltszerűen, felületesen fölrajzolt alak vonul fel.

Nőírók

Ennek a szemlének a címe Jelena Lengold 1994-ben megjelent *Pokisli lavovi* [Ázott oroszlánok] novelláskötetének a címére utal. Az oroszlánok szimbolikája itt nem fontos, csupán az újdonság vitális erejét

jelöli, inkább annak van jelentősége, hogy a középnemzedék legsikeresebb szerb prózaírónjére asszociálunk róla. Jelena Lengold belgrádi író, akinek a bibliográfiája a múlt század végi, mindkét nembeli szerb szerzők tipikus pályaképét nyújtja. Tudniillik jó részük költőként kezdte, majd a 90-es években prózaíróként folytatta pályafutását. A *Vasarski mađioničar*⁸ című könyvéért (2008) Lengold több díjat kapott, köztük az Európai Unió Irodalmi Díját.

A női szerzők prózája Szerbiában hagyományosan vagy attól szenved, hogy alá van rendelve az olyan „férfi” műfajoknak, mint a történelmi regény, a közösségi életrajzok vagy a közösség sorsának narrativizációja (a női írók közül Grozdana Olujić és Gordana Ćirjanić műveli ezt), vagy az intimitás, az intertextualitás és a populáris műfajok túltengésében lel menedékre (Ljubica Arsić). Az idősebb szerzők közül kiemelném Ljiljana Đurić novelláskötetét, a *Silva Jugoslovenkát* [Silva, a jugoszláv nő, 2016], ami egy fanyar neorealista próza. A középnemzedék három szerzőjét is megemlíteném, akik reprezentatív költészetet írnak, ők: Ana Ristović, Milena Marković (aki nemcsak költő, hanem ismert drámaíró is) és Dragana Mladenović.

A posztjugoszláv „ozmózisnak” köszönhetően az olyan szerzők, mint Tanja Stupar Trifunović és Lana Bastašić egyszerre két ország, Szerbia és Bosznia-Hercegovina irodalmába is beletartoznak. Tanja Stupar Trifunović *Satovi u majčinj sobi* [Órák anyám szobájában, 2014] című regényével hívta fel magára a figyelmet, és a következő, 2019-ben napvilágot látott regényével, melynek címe *Otkako sam kupila labuda* [Amióta vettem egy hattyút] megerősítette státuszát. Stupar Trifunović az intim introspekció írója, aki a transzgenerációs női tapasztalatokat vizsgálja, első regényében az anya-lánya vonalon, a másodikban egy leszbikus szerelmespár esetén. Az egyik nő idősebb, a másik fiatalabb, és az idősebb elbeszélőn önkritikusabb, tudatában van rigolyás keserűségének, szeretője hűtlenségét pedig megkönnyebbülésként és az önismeret gyakorlására felszólító tapasztalatként éli meg.

Lana Bastašić 2018-ban az *Uhvati zeca* [Fogd meg a nyulat] című regényének érettségével tűnt ki – ez a regény igazságtalanul maradt a nevezetes NIN-díj nélkül. A mű Elena Ferrante hasonló témájú regényeinek mintájára két gyerekkori barátnő kapcsolatát ábrázolja komplex módon. A regény kompozíciója úgy tagolja a cselekményt, hogy az részben a jelenkorban játszódik, részben a múlt század nyolcvanas

8 Jelena LENGOLD, *Vasári mutatványos*, ford. OROVEC Krisztina, Forum–Magvető, Újvidék–Budapest, 2018.

éveiben és a kilencvenes évek elején. A cselekmény helyszíne változó, Dublintól Bécsig mozog Mostaron, Jajcén és Banja Lukán keresztül – a regény ebből a szempontól *road trip*. Bastašić a dominánsan szerb közegben lejátszódó háborús események következményeit ábrázolja, a nem szerb lakossággal szembeni intolerancia fokozódását. Az elbeszélő barátnője, a muzulmán Lejla és családja ennek a sovinizmusnak a közvetlen áldozatai. Lejla Lelára változtatja az utónevét, a vezetéknevét pedig Begićről Berićre, hogy ne szúrjon szemet a muzulmán neve, a testvéréből, Arminből pedig Marko lesz, a háború alatt azonban így is eltűnik.

Végül felhívnam a figyelmet egy kisregényre (2019), melynek a címe: *Yugoslav*, ami egyszerre férfinév, és „jugoszláv”-ot is jelent. Ana Vučković Denčić könyve esszégyűjteményként is felfogható, melynek darabjai egy-egy hétköznapi tárgyról szólnak (banán, szekrény, cipő, függöny...), a központi narratív szimbólum és téma, ami kioldja az asszociációk meglepő gazdagságát, az apa elvesztése, ami feldolgozatlan trauma a műben. A *Yugoslav* emlékezésregény vagy emlékkönyv az apáról, mely más hangokat is bevon az elbeszélésbe, így szerény nemzedéki tablóvá válik, és egyúttal olyan imagológiai keretté, amelybe retroaktívan beírhatók a néhai közös állam fogalmának jelentései. Abban a közös országban az író csupán a gyerekkorát töltötte, addig, amíg be nem írátták az általános iskolába, ahol viszont őt már nem avatták pionírrá.

Radics Viktória fordítása

Iva Pekárková
Ide a pénzt

Fordította Forgács Ildikó
Napkút Kiadó
Budapest, 2021

Anna Cima
Tokióban ébredek

Fordította Kolláth Anna Laura
Metropolis Media
Budapest, 2020

Hanzelik Gábor

A KORTÁRS CSEH PRÓZA KALANDOZÁSAI NEW YORKTÓL TOKIÓIG

A kortárs cseh irodalomban másfél-két évtizeddel ezelőtt kezdtek megjelenni azok a prózai művek, amelyek külföldi környezetben játszódnak, és sokszor a szereplők is külföldiek. Az egyik legemlékezetesebb példája ennek Petra Hůlová magyarul is olvasható *Nagyanyám emlékezete* című, Mongóliában játszódó regénye. Az ebbe a csoportba sorolható szövegeknek általában három könnyen felismerhető közös pontja van. Egyrészt nem elégednek meg azzal, hogy a cselekményt Csehország határain kívülre helyezik, hanem általában egzotikus tájakon játszódnak ezek a történetek – minél jobban eltér a közeg a hagyományos európai körülményektől, annál jobb. Közös bennük az is, hogy költői képekben ragadják meg a hétköznapiak nem ritkán mocskos valóságát, harmadrészt pedig az íróik általában nők, és a történetek középpontjában is női szereplők állnak. Abból, hogy ezek az egzotikus környezetben játszódó könyvek az utóbbi másfél évtizedben szinte elárasztották a cseh könyvesboltokat, egyéb következtetéseket is levonhatunk, például azt, hogy Csehországban népszerűek. Ez persze további kérdéseket

ébreszt, amelyek közül talán az a legégetőbb, hogy miért vágnak a csehek ennyire otthon lenni Mongóliában, a Bánságban, Amazónia őserdeiben vagy Japánban? Tegyük fel ugyanis, hogy egy regény otthonossá teszi az olvasó számára azt a közeget, amely cselekménye helyszínéül szolgál. Közös pont lehet még a szóban forgó könyvek között az is, hogy íróik sokszor széles körű tapasztalatokkal rendelkeznek az adott országot illetően. A már említett Petra Hülová például ösztöndíjjal töltött néhány hónapot Mongóliában, Anna Cima Japánban él, Iva Pekárková pedig valóban volt taxis New Yorkban, tehát nemcsak a fantáziájukra és helyrajzi térképekre, fényképekre hagyatkozhatnak, amikor olyanokat írnak, hogy „Manhattan sziluettje, bár emberi kéz és emberi technológia építette, egy idő után elnyerte a hegyvonulatok, hatalmas kanyonok vagy végtelen sivatagok megváltoztathatatlanságát...” (*Ide a pénzt*, 280), hanem saját ismereteikre, olyanokra, amelyeket úgy szereztek, hogy a bőrüket vitték vásárra. Ez pedig szintén közös jellemvonás: ahogy egy tisztességes regénynek illik, úgy ezek a könyvek is mindig tartalmazznak valami kalandot, még ha csak egzisztenciális kalandot is, amely még a közeg egzotikumához képest is rendkívüli, sőt, sokszor a szöveg éppen ezen keresztül nyeri el létjogosultságát cseh közegekben.

Ha ezeket a kalandokat vizsgáljuk, de már csak Pekárkovánál és Cimánál, felfigyelhetünk a különbségekre is. Az egyik legszembevetőbb, életrajzi különbség, hogy Pekárková szövege nagyjából akkor játszódik és keletkezik, amikor Anna Cima születik. Ezt a generációkon átívelő „motívumtapadást” különösen érdekesnek tarthatjuk a két könyv összehasonlításakor. Itt meg kell jegyeznem, hogy Iva Pekárková 1963-ban született, 1981 és 1985 között a Károly Egyetemen hallgatott mikrobiológiát, míg 1985-ben Ausztrián keresztül az Egyesült Államokba nem távozott, ahol taxisofőrként kezdte keresni a kenyerét.

Pekárková New York-i éveire reflektál az *Ide a pénzt* is. A kilencvenes években járunk, a keleti parti metropolisz még lubickol abban a szabadságban, amely a nyolcvanas évek végén benne lehetett Csehszlovákia levegőjében is, és ebből a szempontból éppen csak súrolja a művészi provokáció határát, hogy egy cseh lány New Yorkban taxisként dolgozik, miközben úgy váltogatja – általában fekete – szeretőit, mint más az alsóneműt. Ezért aztán Pekárková szövege, amely eredetileg 1996-ban jelent meg, és a tény, hogy a könyv most vált magyarul hozzáférhetővé, könnyen hathat úgy, mintha nem korunk olvasójára lenne méretezve, hanem közel három évtizeddel korábbra. Erről eszembe

jutott, hogy Umberto Eco a Coca-Cola reklámszlogenje, pontosabban az amerikai reklámokban közkedvelt „more” kifejezés kapcsán megjegyezte: korunk embere eddig nem látott sebességgel fogyasztja az időt maga körül, lényegében a harminc évvel ezelőtre vonatkozó nosztalgia is lerágott csont már. És tegyük hozzá, hogy New York mára legfeljebb az utóbbi másfél év tükrében tűnhet egzotikusnak, elérhetetlennek, de a pandémia miatt nem sokkal jobban, mint Prágából nézve Pozsony vagy Budapest. Ugyanakkor a kilencvenes évekkel szemben Pekárková szövege ma már nem azért mondható bátornak, mert egy nőről szól, aki taxizik, és egy saját neméhez vonzódó festőnővel él együtt, hanem mondjuk amiatt, mert fehér nőként túl sokat foglalkozik az amerikai és az Amerikában élő nem amerikai feketékkel. Sőt, napjainkban nem kis merészségről tanúbizonyságot téve az N betűs szót is használja, igaz, hatalmas körültekintéssel, nem kevés magyarázattal. Természetesen, ha belegondolunk, egyiknek sem kellene botrányosnak lennie, de úgy látszik, az időkhöz mindig kötődnek erkölcsök is.

Pekárková szabad légkörben mozog, és nem is erre az egy lapra tesz föl mindent. Bár az *Ide a pénzt*-re is jellemző, hogy számos írói eszközzel próbálkozik – így idegen nyelvű szövegrészek tetszőleges használatával teremt meg az idegenség érzetét, a költői leírások és az ordenáré káromkodások közötti ingázással a hétköznapi líraiságát próbálja visszaadni, itt-ott ötletszerűen előbukkannak nála véletlenszerű találkozások, kalandok, illetve a kortárs képzőművészetre (vagy legalábbis a nyolcvanas, kilencvenes évek képzőművészetére) is reflektál –, amely elemek azt a hatást erősítik, hogy minden életrajziség ellenére egy irodalmi művet olvasunk. A szerzőnő ugyan valószínűleg a saját kalandjait színezi ki előttünk, azonban a színkezelése a megörökített eseményeknél fontosabb, hisz ezek a kalandok egy útleíráshoz túl tarkák, ezért a legalkalmasabb eszköz a lejegyzésükhöz az irodalom. Ennek ellenére nehéz eldönteni, hogy a sok kísérletezés tükrében mi akar lenni ez a szöveg. Pekárková ugyanis nem igazán tart igényt arra, hogy a Jindriska nevű főhősnőre koncentráljon, annak ellenére, hogy ezt a sokféleséget végső soron az ő alakja tartja egyben. Sőt, Jindriskáról nem tudunk meg szinte semmit, annál többet viszont azokról a figurákról, akik taxisként körbeveszik: afrikai bevándorlókról, akik a megkeresett pénzt a családjuknak küldik haza, orosz maffiózókról, közel-keleti bevándorlókról, azaz szinte mindenkiről, aki máshonnan érkezett. Kevés kivételtől eltekintve az amerikaiak Pekárková számára mintha nem lennének elég érdekesek. New Yorkra is mintha csak azért lenne szüksége, hogy a világ bármely

tájáról jött emberek egyformán idegennek érezhessék magukat, egyformán kívül álljanak, dacára annak, hogy a munkájuk miatt nap mint nap érintkeznek a helyiekkel, sőt – mint a szövegből kiderül –, a várost talán jobban is ismerik, mint a bennszülött New York-iak. Pekárková tehát egy furcsa fejlődésregényt ír, amelynek ismeretlen hátterű főhősnője eleinte csak ürügy, hogy az olvasó bepillantást nyerjen New York bevándorlóinak életébe. Ebből a kavalkádból Jindriska végül kiemelkedik, és amikor az olvasói figyelem rá összpontosul, éri el az akkor még nem is olyan régóta vágyott szerelmet. Nagyon nehéz máshogy összefoglalni ezt a szöveget, és nagyon nehéz elképzelni, hogy erről az embernek ne az jutna eszébe, hogy egy nőnek szóló naiv kis love storyról beszélünk. Pekárková kötetét azonban éppen *love story* jellege menti meg attól, hogy túlságosan naturalista, mocsokban élvezettel dagonyázó lektűrnek tartjuk, szerelmi történetként ugyanis olyan, mintha szirup helyett hamisítatlan New York-i csatornaléval, vérrel és testnedvekkel öntötték volna le. Az ilyen helyzetek biztosította kontrasztok hangsúlyozása tapasztalatom szerint szintén szakállas trükkje az egzotikus környezetben játszódó kötetek íróinak.

Anna Cima regénye – az egzotikus környezet és téma ellenére is – valamivel konvencionálisabb keretek között mozog. A szerzőnő életútja is máshogy néz ki, mint Iva Pekárkováé: 1991-ben született és a Károly Egyetemen tanult japanológiát. Szintén szakmabéli férjével Japánban élnek, és japán szerzőket fordítanak csehre. Mivel a *Tokióban ébrednek* is életrajzi ihletésű, meg sem kell lepődnünk, hogy főhősnőjét, Janát, rabul ejti a szigetország kultúrája, Kurosawa és Murakami, és innen kiindulva jutunk el a regény valódi cselekményéig. A szerzőnő azonban nem elégszik meg azzal, hogy egy egyszerű, egy szálon futó cselekményt vázoljon fel, ugyanis azonnal három különböző síkon találja magát az olvasó. Ezek egyike a már említett Jana története, aki 17 évesen eljut néhány hétre Japánba, és miután visszatér, megkezdte japán tanulmányait Prágában. Énjének egy darabja azonban Tokió Sibuja negyedében ragad, ahonnan nem tud kiszabadulni, és megfigyelőként egy fiatal japán férfi történetének részévé válik. Ez a történetyszál egy adott ponton, Prágában találkozik a hús-vér Jana történetével, ám eközben a lány fordítói munkáin keresztül megismerkedhetünk egy mindkét cselekményszáltól független, ám a motívumok által rájuk erősen ható történettel, amit a két háború közötti japán irodalom fontos alakja, Kavasita mesél el, aki első ránézésre olyannak tűnhet, mint egy japán Bruno Schulz. A három szál a regény utolsó harmadában ér össze, amikor Janának

sikerül visszaszereznie énjének Sibujában maradt részét, valamint Kavasita özvegyével is találkozik, és megszerzi tőle az író eddig elvesztettnek hitt műveit. A *Tokióban ébredek* az egzotikum megismerésén keresztül történő énkeresést tárgyalja új szinteken, ez a megközelítés pedig 2019-ben három rangos cseh irodalmi díjat is jelentett a szerzőnek. Cima újdonsága az, hogy szövegében egyformán fontos szerepet játszanak egy fiatal, pályakezdő műfordító kalandjai, és a műfordítói szakma mögött meghúzódó ember felnőtté válása is. Cima újszerűen kezeli azt a szintén ismert műfaji eszközt, ami a távolít közelivé teszi. A *Tokióban ébredek* esetében Japán kultúrája, irodalma kerül közép-európai kontextusba, és szerzője nagy természetességgel használja a fabuláció idegennek ható elemeit, amelyeket inkább a japán irodalomból ismerhetünk. Ennek ékes bizonyítéka, hogy Jana a cselekmény jelentős mozzanataiban közvetlenül a szerepeltetett Kavasitától tanul, és ezt büszkén vállalja is a könyvön belül. Ha helyben keresnénk elődöket, talán Kafkát tudnánk említeni, de csak nagyon bátortalanul, mert túl sok egyéb, kafkainak tartott elem hiányzik az egyértelmű párhuzamhoz.

Ennyiből is kiderülhet, hogy ez nem egy lineárisan kibontott regény. Anna Cima sikeresen tart a kezében három, látszólag különböző irányba futó történetszálát, aztán mindhármat elegánsan egy mederbe tereli. A korábban vázolt normához képest érdekes eltérés, hogy a fiatal szerzőnő nem tart igényt arra, hogy a perifériák költői megéneklésével hozzon létre kontrasztokat. Számára Japán már nem is az eredeti értelemben vett egzotikum. Inkább hőse, a fiatal japanológus vehemenciájával próbálja megvilágítani a cseh olvasó számára a japán hétköznapi jelenségeit, és nem hagyja magyarázat nélkül a távol-keleti kultúrából a szövegbe csempészett kifejezéseket. Míg másoknál – például a már tárgyalt Iva Pekárkovánál is – a közeg idegenségét hangsúlyozó, jól működő eszköz, ha a szövegben itt-ott minden további nélkül jelennek meg helyi kifejezések, Cima szövegén keresztül az idegenség más módon kerül hozzánk közel. Nem pusztá hangulatfestés a szerepe, hanem a megismerésben megélt kaland, és bár ez része Pekárková regényének is, itt mással van azért dolgunk. Anna Cima számára ugyanis az írás és műfordítás folyamata válik artikulált kalanddá, a tény, hogy regényt ír, vagy prózai művet fordít, nem hagyja reflektálatlanul. Ide tartozik például, hogy a főszereplő édesapja, aki kreatív írást oktat, ironikusan figyelmezteti is az akkor már három szálon futó szöveg főhősét, hogy mennyire nehéz több cselekményszálát mozgatni egy történetben, de számtalan más példát is hozhatnánk erre. Amiben talán a legfeltűnőbb-

ben látszik a Pekárková könyvének megírása óta eltelt két és fél évtized, hogy míg ő még megelégedett a külföld egzotikumának felmutatásával, az újabb regényeknek már valami újat is kell mutatniuk. Anna Cima kötete esetében ilyen az esetlennek tűnő, de valójában nagyon profi reflexió, amely az alkotás folyamatára és a felnőtté válásra irányul – ez utóbbit jobban fogjuk érezni a Kavásitának tulajdonított, fordított részleteken.

Az, hogy Iva Pekárková az *Ide a pénzt*-ben nem hangsúlyozza túl az alkotásra irányuló reflexiót, amiatt is lehet, hogy neki ez a harmadik megjelent regénye, ebben az esetben az ilyesmi már nem is mutatna olyan jól, Anna Cimának azonban a *Tokióban ébredek* a bemutatkozó kötete. Így a reflexió hiánya vagy a kezdő író reflexiója egyik esetben sem csorbít a két szöveg értékén. Azt ugyanis nehéz lenne elvitatni, hogy ezeknek a szövegeknek van értéke. Egyrészt az összehasonlításuk során szépen kirajzolódik az a fejlődési ív, amit a külföldi fordításra, megjelentetésre érdemes kortárs cseh próza az elmúlt közel harminc évben leírt. Másrészt a kortárs cseh próza nevű halmazon belül is két kifejezetten egyedülálló munkával van dolgunk, még akkor is, ha Iva Pekárková munkájának egyediségét elfedheti előttünk az eredeti megjelenése óta eltelt idő, Anna Cima könyve pedig olyan, mintha a japán kultúra iránt intenzíven érdeklődő kis csoportnyi embernek írta volna.

A szöveg elején feltettem a kérdést, hogy vajon miért lehet ekkora divatja Csehországban az egzotikus vidékeken játszódó történeteknek. Nos, erre sajnos nem adhatok általánosan elfogadott választ. Magyar szemmel két dolog juthat eszünkbe: egyrészt a cseh középosztálynak, akiknek ezek a könyvek szólnak, nem annyira idegen az utazás élménye, hogy ne tudjon kapcsolódási pontot találni hozzá az irodalomban. Másrészt a csehekre, főképp a középosztályra, jellemzőbb a vállalkozó szellem, sőt, az odüsszeusi ügyeskedés is, és ez már a homéroszi kezdetekkor is együtt járt az utazás tematizálásával. Bevallom, nekem az utóbbi magyarázat meggyőzőbb, mert egyszersmind rámutat arra is, hogy mennyit segíthet az irodalom önmagunk és mások megértésében, otthon és külföldön egyaránt.

Így aztán okvetlenül időszerűvé teszi a szóban forgó köteteket, hogy mint a jó próza általában, a maga módján mindkét szöveg általános emberi tapasztalatokról mesél, amelyekhez a fentebb felvázolt nehézségek ellenére is lehetséges olvasóként kapcsolódni. Még ha olyan ismeretlen vidékeken játszódnak is, mint Harlem vagy Sibuja.

Ivana Dobrakovová
Anyák és kamionsofőrök

Fordította György Norbert

Typotex Kiadó
 Budapest, 2020

Nagyová Lenka

HATÁRON LENNI

Ivana Dobrakovová (1982) a kortárs szlovák próza egyik legerősebb hangja. A pozsonyi Comenius Egyetemen végzett angol és francia szakon, íróként és műfordítóként is aktív, francia és olasz nyelvről fordít szlovákra – mások mellett Elena Ferrante vagy Simone de Beauvoir műveit. Eddig négy saját könyve jelent meg, melyek közül a magyar olvasók a *Halál a családban* című elbeszéléskötettel, a *Toxo* című novelláskötettel, legutóbb pedig az *Anyák és kamionsofőrök* című novelláskötettel találkozhattak. Az *Anyák és kamionsofőrök*ért Dobrakovová 2019-ben elnyerte az Európai Unió Irodalmi Díját, a könyv azóta már közel egy tucat nyelven megjelent. Magyarul György Norbert fordításában olvasható, csakúgy, mint Dobrakovová előző kötete, a *Toxo*. A könyvet 2020 őszén mutatták be a Margó Irodalmi Fesztiválon, ahol Gács Anna beszélgetett a szerzővel, valamint Szabó T. Anna íróval. Dobrakovová és Szabó T. Anna – vagy Szvoren Edina – között akár párhuzamot is lehetne vonni, hiszen erős írásaikkal, markáns női főszereplőkkel és az általuk megírt mély témákkal hasonló helyet foglalnak el hazájuk irodalmi színterén.

Dobrakovóvának szokatlan helye van a szlovák irodalomban: noha huszonhárom éves korától Olaszországban él, mégis nélkülözhetetlen szerepet tölt be hazája irodalmi életében, hiszen az eddig megjelent könyvei közül mindegyik felkerült a nívós szlovákiai irodalmi díj, az

Anasoft litera top 10-es listájára. Annak ellenére, hogy külföldön él, hű maradt anyanyelvéhez, továbbra is szlovákul ír, azonban Olaszország is gyakran megjelenik a műveiben. Leghangsúlyosabban éppen az *Anyák és kamionsofőrök*ben; legyen szó akár az egyik főhősről, aki olasz, vagy egy másik szereplőről, aki az anyjával Szlovákiából költözött a mediterrán országba. A kötet elbeszéléseiben találkozhatunk olasz városok leírásával, olasz kifejezésekkel, szereplőkkel, mégsem a nemzetiség vagy a helyszín a lényeg. Sőt, az sem fontos, hogy pontosan mikor játszódnak a történetek. Végso soron másodlagos, hogy a novelláknak egy lovarda vagy egy otthon, Olaszország vagy Pozsony a helyszíne, a lényeg mindig az, ami a szereplők fejében végbemegy. Dobrakovová novelláiból betekintést kapunk a (lelki)világukba, a gondolkodásukba.

A könyvben utolsó mondatként szerepel, én mégis még az elején emelném ki a következőt: „(...) uralkodik magán, elszántan veszi elő a mobilt a táskából, a kijelzőre pillant, a határon vagyok, hangosan megismétli, a határon vagyok” (194). A kötet domináns motívuma a határ. Határon lenni, túlmenni a határon, meghúzni a határt, szélesíteni a határainkat, vagy akár a test és az elfogadás határai. Az olvasó és az elbeszélő között azonban nem képez határt semmilyen tabu, Dobrakovová nem marad a háló zárt ajtaja előtt, a legintimebb pillanatokot is részletesen leírja, ennek ellenére sem érezzük azt, hogy ez már valami gusztustalan lenne, és nem is hatásvadász. Szinte tűpontosan jeleníti meg mindazt, amire néha még gondolni sem merünk.

Az olvasó figyelme rögtön a címen megakad, amely azonban nem utalás a kamionsok és kurvák témájú halloweeni bulikra, ráadásul nem is kamionsokról és anyákról szól a könyv, hanem lányokról, nőkről; és az ő kapcsolatukról az anyjukkal vagy kamionsofőrökkel. Utóbbi sokszor csak azokra a férfiakra vonatkozó metafora, akik kevésbé vagy szinte egyáltalán nincsenek jelen a főszereplők életében; olyannyira, hogy néha név helyett csak egy betűvel hivatkozik rájuk a szöveg. Ezek a kapcsolatok olykor túlon túl valóságosak, néha viszont csak az elbeszélő fejében léteznek. Némelyik esetben az anya túlságosan is részese a lánya életének, rajta keresztül próbál élni, esetleg képtelen elengedni őt, és elfogadni, hogy már felnőtt, önálló nő. Sokaknak lehet tapasztalata a túlzott anyai törődésről, de vajon mennyire normális, ha egy anya a harmincas éveiben járó lányát még mindig úgy kezeli, mintha az tizenhat lenne? Milyen mély nyomokat hagyhat egy nőben, ha kicsi kora óta azt hallgatja az anyjától, hogy nem normális, mégis mindent megadna azért, hogy még egyszer hallhassa ezeket a szavakat? Az *Anyák és*

kamionsofőrök azokról a nőkről szól, akik annyira el vannak hallgatva, hogy még a címbe se kerültek bele.

A könyveket nem szabad a borítójuk alapján megítélni, én most mégis arra irányítanám a figyelmet, mert tökéletesen illusztrálja, hogy gázolnak hatalmas, vörös kamionként a nők lelkébe és testük legintimebb területeire is a férfiak. Nem csak a testiségre igaz, hogy a kamionsofőrök (és anyák) által okozott sebek sokszor túlmennek a gyógyíthatóság határán.

Dobrakovová nem fél a hosszú, többszörösen összetett mondatoktól, amelyek akár fél oldalra is elnyúlnak, ezáltal viszont sokkal hitelesebbek a szereplők gondolatai. Így nem külső szemlélőként értesülünk a történetekről, hanem mi is átéljük, mi is szembesülünk a gyerekkor első szerelmeivel, csalódásaival, az élet igazságtalanságával, próbáljuk megérteni a szülők viselkedését. Minket is hatalmába kerít a rettegés, a bizonytalanság, mi lesz velünk, ha lassan negyvenévesen, egy válás után már nem találunk értelmes kapcsolatot, és egyedül maradunk: „(...) már annak is örülnie kell, hogy a férfi – legyen bármilyen is – kielégíti őt, kicsit elszórakoztatja, betömi benne a lyukat és a család, a gyerek és az életcél hiányában keletkező ürességet” (114). A szerző bátran használja a szlenget is, a szereplők káromkodnak, ugyanakkor az olvasó nem érzi erőltetettnek, létszerűtlennek ezeket a részeket, minden egyes kifejezés hiteles. Vajon az író képes látni a jövőt? Dobrakovová a kötet egyik elbeszélésében szinte prófétafényben írja le, mennyire fontos szerepet tölt be az életünkben a kézmosás. Igaz, a szóban forgó szereplő maszkot nem visel, de a bacilusoktól és lényegében bármilyen érintkezéstől való rettegés határozza meg a mindennapjait. Együttal érezzük, mennyire megvet másokat, akik képesek ellazulni, ugyanakkor irigy is rájuk, amiért olykor önfeledten élnek az életüket.

Közös vonás az elbeszélésekben, hogy többször is felbukkan bennük Pasolini neve. Nem kell ahhoz Pasolini-szakértőnek lennünk, hogy felfogjuk a lényegét: „persze, hogy D-re gondolok, és arra, ahogy bánt velem, helyenként már-már átlépte az erőszak határát, kevés hiányzott, hogy sérüljön a testi integritásom, pont azon a határon lavírozott, hogy nem lehetett eldönteni, a fájdalom inkább gyönyör vagy szenvedés, igen, csak ott, Bordigherában értettem meg, hogy mennyire jó teljesen alárendelni magam egy férfinak, egy igazi férfinak, a szex, mint a fizikai integritás szisztematikus leépítése, talán ezért szerettem mindig Pasolinit” (163). Pier Paolo Pasolini (1922–1975) olasz író, költő és filmrendező volt, provokatív alkotásaival és a magánéletével (nyíltan vál-

lalt homoszexualitása, kalandozásai prostituáltakkal) gyakran megbotránkoztatja a nagyközönséget is, örökös viták és támadások fűződnek a nevéhez. Dobrakovová bevallotta, hogy a könyv írásakor pasolinis időszaka volt, így nem véletlen, hogy az olasz művész testhez való viszonya a kötetben is felbukkan néhány helyen.

Egy másik alkalommal az elbeszélőtől – aki, amint láthattuk az iménti idézetben, nagy Pasolini-rajongó – a következőket olvashatjuk: „tizenöt évesen nem tudtam elképzelni, hogy a fájdalom is az átélés egyik változata, méghozzá igen erőteljes” (142). Hova meneküljön a nő, aki a férjétől már nem kér semmit, és már nem is számít rá? Mi maradt neki, mi adhat még számára olyan érzést, hogy (mentálisan) uralja a világot? Az *Anyák és kamionosok* főszereplői a testiség, az erőszak, az engedelmesség, de olykor a lázadás határán lavíroznak.

Öt lánnyal ismerkedünk meg a könyv lapjain, akik lehetnének a testvéreink, a barátaink, vagy akár lehetnénk mi magunk is. Ki tudja, kinek mi játszódik le a fejében? Vajon hol a határ a szenvedély és a megszállottság között? Meghúznánk a vészharangot egy „élvezem a fájdalmat” gondolatnál? Hol húzzuk meg a határt, mit tekintünk még normálisnak? Egyáltalán mi a normalitás? „És hirtelen megértem: nincs semmiféle betegség. Egyedül én vagyok. Az összes bennem lévő rossz dologgal együtt” (74). Mi választ el egy mentális betegséget egy rossz naptól? Ami valakinél már az elfogadhatóság határát súrolja, másnál még bőven belefér. Mindegyik betegségénél más a gyógyulási idő, ez sok esetben emberfüggő is. Vannak azonban gyógyíthatatlan betegségek, amelyek esetében a legtöbb, amit tehetünk, hogy megpróbáljuk elfogadni és együtt élni vele. Élni, méghozzá minél normálisabb életet, olyat, amelyet mások is; a normális emberek életét. Az egyik elbeszélés főszereplőjének évekbe tellett, mire a gyógyszerei, a terápiája és a mentális gyakorlatok törékeny egyensúlyt kölcsönöztek neki, amikor egy apróság miatt kis híján millió darabra hullott szét. „Közben tudom, mennyire törékeny ez az egyensúly, mennyire labilis és sebezhető, s hogy elég volna megböknöni az ujjammal, elég volna ráfűjni, hogy rögtön megrogyggyanjon, visszaessen, visszazuhanjon a földre, akárcsak én” (76). Mindenkinél mást jelent az egyensúly, a normalitás, az elfogadás, a határ.

Az életünket egyre jobban meghatározó közösségi média is teret kap a kötet elbeszéléseiben. Hol az anya túlzó jelenlétét ábrázolja, aki felnőtt lányának minden posztjához hozzászól annak közzététele után pár másodpercen belül, hol egy nemzetközi chatszobában mosódnak el

a gátlások határai. A főszereplő különböző férfiaktól kap jobb esetben szerelmi vallomást, rosszabb esetben a nemi szervükről készült fotót. Hogyan észleljük a valóságot a virtuális térben? Az egyik novellaalak is ezen töpreng, amikor azt kérdezi: „tizenöt szomorú szmájli elég egy ekkora bánat kifejezésére?” (180) A fordítónak nem volt könnyű dolga, György Norbert azonban kitűnően oldotta meg a feladatot. Úgy tűnhet, hogy ez a könyv nőkről szól nőknek, de ez egyáltalán nem igaz. Az *Anyák és kamionsofőrök* olyan témákat boncolgat, amelyek mindenki életében kulcsszerepet játszanak. Valószínűleg akad olyan olvasó, akit nem érdekel, hogyan lehet tönkretenni a gyerekünk életét, ha magunkkal hurcoljuk a szeretőnkhez, de miről szólna az élet, ha nem a komfortzónából való kilépésről, az új dolgokkal való megismerkedésről, legfőképpen pedig határaink bővítéséről?

Doron Rabinovici

A földönkívüliek

Fordította Nádori Lidia

Magvető Kiadó
Budapest, 2021

Mikoly Zoltán

AZ EMBEREVŐKRŐL

„Éjszaka jöttek. Mélyen aludtunk, szorosan összefonódva. [...] Semmit nem lehetett hallani, sem zajokat, sem kiáltásokat, sem lövéseket. Sem gépek morajlását. [...] A mai napig szorongató érzés, hogy megszálltak minket, és mi ebből nem vettünk észre semmit. Mire felébredtünk, döntöttek rólunk” (7). Így kezdődik Doron Rabinovici *A földönkí-*

vüliek című disztópiája, melynek címéből az olvasó probléma nélkül következtethet a „megszálltak minket” szerkezet alanyára. A felütés lendületét olyan újabb és újabb cselekményelemek gördítik tovább, melyek óhatatlanul is a szöveg univerzum határának átlépésére kényszerítik az olvasót – ezzel is elkerülhetetlenné téve azt az értelmezői stratégiát, hogy a befogadó az elbeszél világban történeteket a maga jelenére, még pontosabban az elmúlt bő egy évre vonatkoztassa. Ennek pedig még az az abszurd narratíva sem vet gátat, hogy a földönkívüliek étlapján első helyen a *Homo sapiens* szerepel.

Nem tudni, hogy csupán véletlen egybeesés vagy tudatos kiadói stratégia áll mögötte, de a Magyarországon eddig még nem ismert osztrák szerző regénye nem is jelenhetett volna meg „jobbkor”, mint a világjárvány kellős közepén. Nem azért, mert a szerző akár a legkisebb mértékben is közelébe merészkedne a pandémia tematikájának vagy bármiféle betegség-narratívának (ha a kiadó ezt tartotta volna szem előtt, akkor minden bizonnyal Juli Zeh *Corpus Delicti*jére esett volna a választás), hanem mert olyan, a hétköznapiakat már eddig is alattomosan átszövő, toxikus probléma képezi e gúnyos hangvételű szatíra tárgyát, mely sokak számára igazán csak a koronavírus-járvány következtében vált érzékelhető realitássá. Úgy tűnik, az olvasóhoz hasonlóan a regény szereplőit sem kíméli a képcsövek és folyadékkristályok pixeliből áradó mediamanipuláció: a szenzációhajhász műsorok, a klikk vadász szalagcímek, az álhírek és az összeesküvés-elméletek. A tévé-műsorok nézői, az internetes hírek, a Facebook- és Twitter-posztok olvasói csakis a tudatos, kritikai gondolkodás praxisát követve lehetnek felvértezve ellene – elméletben. E stratégia gyakorlati kivitelezése már másik kérdés: a fogyasztó ugyanis szinte védetlen a média őt látenszen befolyásoló tényezőivel szemben, ahogy a hírek, képek kiváltotta pre-koncepciók is igen mélyre ássák magukat az ember tudatában. Nincs ez másként a regény olvasójával sem. A szöveg paratextusai – a félreértelmezhetetlen cím, a rikító színekben úszó borító, rajta egy, a tekintetet könnyedén megragadó zöld színű, nagy szemű földönkívülivel – határozott kontúrokat kölcsönöznek az előzetes olvasói elvárásoknak. Határozott, de valahol mégis hamis kontúrokat. Ezek az elvárások ugyanis – a szöveget olvasva – csak részben teljesülnek.

A történet szerint egy éjszaka földönkívüliek szállják meg a világot – legalábbis erről számol be a média. „Pánikra semmi ok, mondta a tudósító, senki nem sérült meg, és természetesen nem is öltek meg senkit. Aztán rendkívüli adás következett” (8). Az adást az egyes szám első

személyű narrátor, Sol és barátja, Astrid is hallgatják. A lány kurátor-ként dolgozik egy galériában, míg Sol szerkesztő-újságíró a *smack.com* nevű „gasztrózófiai-gasztronómiai” magazinnál, mely többek között étel- és étteremkritikákat közöl. A regény a disztópiák csaknem teljes eszköztárát felvonultatja: a hír bejelentését követően a város utcáin – a cselekmény tere és ideje természetesen más disztópiákhoz hasonlóan itt is referencia nélküli – kitör a káosz, armageddoni állapotok alakulnak ki. Az emberek vagy otthonaikba húzódnak, vagy pedig még azt sem találják biztonságosnak, így megpróbálnak vidékre menekülni. Többen fegyvert szereznek, az utcákon portyázó bandák kirakatokat törnek be. Egy időre megszűnik a világ áramellátása, a zavargások közepette pedig mindenki az idegeneket okolja a történekeért – a felbőszült tömeg még egy tűzoltót is agyonver egy kigyulladt gyógyszergyár előtt, mert egy földönkívülit vél felfedezni annak védőruhás alakjában. Aztán a hírek arról számolnak be, hogy emberi kéz eredményezte az elektromos hálózat összeomlását, a földönkívüliek pedig inkább az emberiség megmentőjének tekinthetők. A megmentők ezek alapján szelídek: a háború és a betegségek megszűnését remélik tőlük az emberek. Intergalaktikus egyeztetések folynak céljaikról, végre jobban beindulhat a termelés is – a felvevőpiac ezúttal már a Földön kívül keresendő. Még egy „csillagmenetet” is tartanak, egy világegyetem méretű békedemonstrációt sztárfellépőkkel, akik együtt éneklnek az erre az alkalomra írt *We are all aliens* című dalt. A demonstráción végre – ez egy alkalommal – megmutatják magukat az idegenek is. És kiderül, hogy annyira nem is idegenek: a külsejük legalábbis nem különbözik az emberekéttől. Annyi különbség azért mégis akad, hogy étrendjük fő összetevőjét az ember képezi, aki így máris csak dehumanizált *Körper*ként, vagyis objektív testként jelenik meg a regény világában – talán erre is találni példát a disztópiailrodalomban, elegendő *A szolgálólány meséjére* gondolni. A földönkívüliek azonban nem erőszak útján kívánnak húsrá szert tenni, hanem azt várják, hogy lesznek olyanok, akik önként és dalolva, a szó szoros és átvitt értelmében tálcán kínálják fel magukat. Ehhez egy nyilvánosan közvetített, többfordulós bajnokság szolgáltatja a keretet, melynek győztese óriási, extraterresztrikus nyereményre tehet szert, a többi kiesettnek pedig a „Szigeten” működtetett vágóhíd és a tudat a jussa, hogy a közösségért halnak meg. A levágottak rokonait természetesen busásan kárpótolják.

A disztópiailrodalom darabjainál kardinális kérdés, hogy a gya-korta klisészerűen ismétlődő narratív elemek – úgymint világgégés,

éhínség, új világorialom kialakulása, globális megfigyelés – mellett milyen társadalmi praxis kerül a szatirikus világképzés keresztútjébe. Vagyis mi az a többlet, ami kiemel egy ilyen szöveget a többi közül? Rabinovici regényében e többlet kétségkívül az ezen írás elején is említett médiakritikai attitűd. A regénybeli *smack.com* kapja meg a jogokat a viadalok televíziós közvetítésére. Ez és egyáltalán a földönkívüliek ittléte egy sor jogi, etikai, teológiai és filozófiai kérdést vet fel, melyek megvitatásának az ugyancsak a *smack.com* által működtetett *Forráspont* című műsor ad teret.

A regény főszereplői között a hatalom egyetlen emberével sem találkozunk, csakis médiamunkásokkal. Például Sollal, aki sokak nemtetszését kiváltva a viadalokat ellenzők táboráról forgat dokumentumfilmet; a magazin főszerkesztőjével, Juppall; a *Forráspontot* vezető Alberttel és a viadalok műsorvezetőjével, Leilával. A *Forráspont* igazi szenzációhajhász műsorként újabb és újabb témákat dolgoz fel a megszállással és a bajnokságokkal kapcsolatban, üres lözungokat hirdet az intergalaktikus békéről, és nem áttal hasznot húzni a kamera előtt magukat elsíró, elesett emberekből sem. Így válik a regényben a televíziózás olyan, ideológiával átszőtt gyakorlattá, melytől már Adorno is óva intett a maga korában. Ismerős élmény lehet ez a magyar médiaelit álszentségét ismerő olvasó számára! A regény implicit olyan problémakörökre mutat rá, mint az összeesküvés-elméletek ragályos volta, a fősodratú média nyilvános képekkel való visszaélése, a közösségi média posztjainak és a híreknek a szavahihetősége vagy a nyilvánosság kizárásának veszélyei. A *Forráspont* egyik szakértő vendége szerint például a viadalok mindaddig élvezik a társadalom támogatását, amíg a nézők nem látnak a Szigeten, a vágóhídon készült felvételeket – erre azonban nincs lehetőség. Senki sem tudja, hol van a Sziget és pontosan mi történik ott – úgy tűnik, be kell érni a médiaipar teremtette szimulákrummal.

A regény elbeszélte világában a tevékeny főszereplők közül csaknem mindenki támogatója, vagy legalábbis haszonélvezője a valóságot konstruáló médiaiparnak. Még maga Sol is, aki hiába ellenzi elvben a rendszert és forgat dokumentumfilmet az ellenállókról, közben a *Forráspont* főszerkesztői feladatait látja el, és be kell látnia, hogy a kialakult helyzetből anyagi előnyökre tesz szert. Karrierjét tehát töretlenül építi – egészen élettársa hirtelen eltűnéséig. Vele ellentétben az utópiakiállítást rendező Astrid a viadalokat és a földönkívüliek érkezését éles kritikával illeti, álláspontja már a regény elején világos: „ez nem lehet igaz, nyilván ez is amolyan tréfa, amit az újságírók űznek néha a közönséggel.

Vicc” (8). A regényt olvasva feltűnő, hogy Rabinovici elbeszélői stratégiája *Forráspont* vendégein és a Sol által forgatott dokumentumfilm interjúalanyain keresztül polifon módon több rendszerkritikus hangot is megszólaltat, ami egyértelmű érdeme a szövegnek. Ez ugyanakkor nem tudja kompenzálni azt a kihasználatlanul maradt kritikai potenciált, melyet a túlzottan háttérbe szorított, kurátor-művész foglalkozású Astrid karaktere rejt.

E hiányról ugyanakkor eltereli az olvasó figyelmét az új világrenid közepette megváltozott nyelvi percepciós folyamatok ábrázolása. Ahogy egyházi kontextusban a „mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma”, valamint a kenyér és a bor (mint Jézus teste és vére) felajánlásának aktusa, úgy a gyakorta használt „úgy imádom, majd megzabolom” kifejezés is más megvilágításba kerül egy emberevővel körülvett világban. Ezen túlmenően a „földönkívüli” sem tartozik már a politikailag korrekt megnevezések közé. Hovatovább a nyelv a televízió és a hírek szövegén keresztül olyan, a valóságot konstruáló erőként jelenik meg a regényben, ami az olvasó számára is csupán a zárlatot követően válik nyilvánvalóvá. Ugyanis se a könyv szereplői, se az olvasó nem találkoznak az idegenekkel – a már említett egy esetet leszámítva –, érkezésükről, valamint a regény végén bekövetkező távozásukról mindenki csupán a média nyelvén és így egyszersmind a nyelv médiumán keresztül értesül. Még az olvasó is, hisz az kizárólagosan annak a Solnak a hangján és perspektíváján keresztül férhet hozzá az elbeszéltekhez, aki maga is (re)produkálja és gyakorlója az imént említett nyelvnek.

A földönkívüliek ittlétének megkérdőjelezése azonban korántsem evidens. A bajnokságokra sor kerül, sőt, Sol – hogy kiszabadítsa a vélhetően vágóhídra szánt Astridot – a Szigetre is eljut, ahol az emberi vágóhíd közvetlen szomszédságában egy munkatábor üzemel. A foglyotábor és az egykori náci haláltáborok közötti párhuzam félreismerhetetlen a szövegben. Erre utal a foglyok megérkezésekor játszott vidám zene (ezúttal Bob Marley egyik dala), az orvosi vizsgálatot követő selektálás munkaképesekre és munkaképtelenekre, a bőröndök rakodása, a mindennapos appel vagy az élelemért való küzdelem. Ha korábban elképzelhetetlen volt, hogy zsidók és más rendszerellenesek százezreit deportálják marhavagonokban, úgy Rabinovici e történelmi tényt még tovább viszi. Azt mutatja meg, milyen, amikor a fogoly chipet kap a fülcimpájába, amikor pedig már nem tud tovább dolgozni, sokkolóval elkábítják és levágják. Érthető e történetvezetés, hisz Rabinovici zsidó származású történészként (édesanyja maga is túlélő), kutatóként szak-

értője a zsidókkal szembeni visszaéléseknek a második világháború excesszusában. Hogy vajon megérte-e a szövegbe illesztenie e párhuzamot, arról már nem vagyok teljesen meggyőződve, ugyanis az erős koncentrációstábor-utalások nélkül is tökéletesen megállta volna a helyét a regény – talán még némi didaktikus túlsúlytól is mentesült volna. Ugyanakkor ez és az Astrid figuráját illető, pszichológiai mélységet nélkülöző karakterábrázolás mit sem vesz el a fordulatokban gazdag, egyáltalán nem untató, lendületes olvasmányélményből. Mindez természetesen nemcsak az író, hanem a fordító, Nádori Lidia érdeme is.

És ha már német nyelvű disztópiailrodalom, Nádori Lidia és műfordítás, a közeljövőben remélhetőleg a már fentebb említett Juli Zeh is megszólal majd magyarul...

Aleksandar Bečanović

Arcueil – Illuzórikus almanach

Fordította Rajsli Emese

Gondolat Kiadó
Budapest, 2021

Ferencz-Fehér Dorottya

SADE MÁRKI, AZ ÉLVEZET MÉRNÖKE

Arcueil címmel az idei évben jelent meg a montenegrói irodalom középnemzedékéhez tartozó Aleksandar Bečanović regénye a Gondolat Kiadó kortárs európai szerzőket felvonultató fordításainak sorozatában. Bečanović író, filmkritikus, forgatókönyvíró, aki többkötetnyi vers és kispróza után 2015-ben jelentkezett első regényével, amely két évvel később elnyerte az Európai Unió Irodalmi Díját is. A kisregény nem

mindennapi címválasztása, és nem kevésbé sejtelmes műfajmegjelölése (*Illuzórikus almanach*) aligha árulkodik szerzőjének nagyszabású vállalkozásáról, amelynek célja emléket állítani az alakja köré szövött devianciamítosztól szabadulni nem tudó Donatien Alphonse François marquis de Sade-nak. Pontosabban rekonstruálni a mentalitását.

A *Szodoma százhusz napja* vagy a *Justine* tükrében a montenegrói szerző szövege első hallásra merész kísérletnek is tűnhet. Kiváltképp, ha emlékezetünkbe idézzük a világirodalom libertinus szellemiséget meg- és továbbörökítő klasszikusait: Guillaume Apollinaire *Tizenegyezer vesszőjét*, Anne Desclos Pauline Réage álnéven közreadott *O története* című regényét, vagy éppen Peter Weiss 1963-ban írt és azóta is nagy sikerrel játszott drámáját, a *Marat/Sade*-ot, egyúttal figyelmen kívül hagyjuk az erotikus ponyvairodalom aligha maradandó értéket képviselő számtalan darabját. A ténylegesen létező, Párizs központjától mindössze néhány kilométerre fekvő, faluból magát mára a metropolisz külvárosává kinövő Arcueil nevének – piaci szempontból talán enyhén kockázatos – címbe foglalása Aleksandar Bečanović részéről ugyanakkor tökéletes választásnak bizonyult, hiszen e topográfiai vonatkozás beiktatása maradéktalanul illeszkedik azoknak a kifejtést érdemlő dichotómiáknak a sorába, amelyek révén a regény szövegterében újra meg újra paradox átjárhatóság képződik a privát és a nyilvános, a szent és a profán, az etikus és az amorális kategóriái között.

Adott tehát egy „rettenetes ember, de zseniális regényhős” (101), akinek az *Illuzórikus almanach* tanúsága szerint, akárcsak a fikciós szövegei, a biografikus énje is képes „az egészséges és normális” (66) életvitelű olvasók indulatait felkorbácsolni. Bečanović pedig a nyelvi és intertextuális eszközök átgondolt ötvözésével a pusztá voyeurkodésnél sokkalta izgalmasabb bepillantást kínál olvasóinak nem csupán Sade kalandjainak helyszínére, az arcueil-i házba, de hőse legféltettebb titkainak rejtekébe, az elméjébe is. Az ifjú márki mindössze egyetlen napjának történéseit a többszörösen ismétlődő narratívák révén aprólékosan ecsetelő központi cselekmény „a nem túl nagyszabású libertinus szeáns[ot]” (128) követő mozzanattal, a bebörtönzött Sade látomásával indul. Nevelője és nagybátyja könyvének, a *Mémoires pour la vie de François Pétrarque*-nak az olvasása közben jelenés alakjában érkezik hozzá távoli felmenője. Laura asszony fantomjának rövid monológja ébreszti rá a márkit, hogy éppen ő az, aki képtelen elviselni a „szenvvedés bizonyosságát” (14) (kiemelés az eredetiben), és ez az epizód az epilógusban lejegyzett, Miolans börtönéből való 1774-es szökését követő

események leírásával együtt képezi meg a regényszöveg keretes szerkezetét is. A tartalmi ízelítőből is egyértelművé válhat, hogy Bečanović a tetteivel és filozófiájával a felvilágosodás korának francia, hovatovább a modern kor erkölceit is kíméletlenül aláaknázó Sade márki – referencialitásukat tekintve pontos és közismert – életrajzi tényeihez igyekszik igazítani könyve cselekményét, és ezt a Rose Kellerrel megesett afférről szóló történetvariációk közé ékelte, fiktív dokumentumok is hitelesíteni hivatottak.

Az *Arcueil* iróniában és narrátori kiszólásokban bővelkedő szövegterének koherenciáját a regény mottójával választott levélidézet alapozza meg: „*Ne haragudjon, kérem, drága barátom, / de magának oly egyedülálló képessége van / ahhoz, hogy fölboncolja a mondataimat, / hogy már föl se ismerem az ideát, / amelyet bennük / meg akartam fogalmazni*” (5). E, 1777-ben papírra vetett gondolatok írója René-Pélagie de Montreuil de Sade, azaz a márkiné, aki regényhősként igen csekély jelentőségre tesz szert, idézett sorai azonban hangsúlyosan összecsengenek a kötet narrátori szólamainak alapállásával, mely szerint a dolgok teljes megismerése nem lehetséges, és ezáltal az igazság – látszólag egyneműként és szilárdként elgondolt – kategóriája csak egy alaptermészeténél fogva képlékeny nyelvi szubsztanciaként ragadható meg. „Az igazságot sokkal több módon lehet elrejtteni, mint ahányféleképpen eltorzítható a hazugság [...] De talán akkor a legveszélyesebb, amikor féligazságokkal álcázzák, amikor az információ nagymértékben pontos, a legfontosabb rész azonban mégis háttérbe szorul vagy teljesen elvész. Azért, hogy a magasabb fokú igazságot eltüntesse, az ember hajlamos fölszabadítani az alacsonyabb rendű igazságot, és a hatás ugyanaz, mint amikor szégyentelenül hazudunk, mivel eltöröltük az igazságot, de nem áldoztuk be a szavahihetőséget” (93). Az *Illuzórikus almanach* a nézőpontváltások alkalmazásával mégsem egy történet hitelességét kísérel meg alátámasztani vagy megcáfolni – ehelyett jobbra ironikusan, máskor pedig explicit módon kifejezett cinizmusig fokozva rajzolja meg az egymással olykor éles ellentétben álló narratívák és etikai alapállások deformitásainak anatómiáját, így mutatva rá a különféle nézőpontok érvényességének esetlegességére.

Rose Keller, a napjait koldulással tengető munkanélküli szövőnő és/vagy prostituált, aki egy, a márki életében minden bizonnyal a névtelenség homályába vesző alkalmi partner is maradhatott volna, egyszerűen kulcsfigurává lép elő. 1768 húsvétjának reggelén, egy áprilisi napon a Place de Victoires-on ülve várja az ünnepkor jótékonykodni

szándékozó nemesek alamizsnáját, ehelyett a következő áldozatára „ragadozó madárként, komor sasként” (68) vadászó Sade márkihoz össze a sors. Hogy a találkozásukat követően pontosan mi is történik velük, illetve köztük, arra az összesen ötféjezetnyi (I–V.), jobbára a márki nézőpontjait tükröző narratívavariáns, valamint a számos, közjük illesztett dokumentum – Rose Keller bíró jelenlétében tett tanúvallomása; a Gazette d’Utrechtben névtelenül közölt, a szóban forgó események után nem sokkal megjelenő, oknyomozó riportnak is beillő újságcikk; a korabeli angol elit képviselője, Horace Walpole Du Deffand a márkinénak írott rendkívüli részletességű levele; majd Sade egy másik, jóval későbbi börtönbüntetése alkalmával a feleségének címzett vallomása – szolgál különféle válaszokkal. Csupán abban lehet biztos az olvasó, hogy az almanach műfaji tágasságának, ezáltal egyedülálló kompozíciójának köszönhetően a libertinizmus mérnöki precizitással kidolgozott elmélete és gyakorlata egyforma súllyal esik latba ebben a történetben: *„A test ügyeit mindig fűszerezni kell némi elmélettel, az lehet a hab a tortán, a bimbó, amelyben kiteljesedik a bűn szépsége. Ismételni, ismételni és újra csak ismételni, ez az alapja a szexnek is és a tudománynak is”* (71) (kiemelés az eredetiben). A márki a művész-polihisztor arche-típusaként lép tehát elénk: egy személyben írója és rendezője a Rose Keller és önnönmaga főszereplésével színre vitt darabnak, de festő is, aki az arany metszés szabályai szerint komponálja meg a háttérként szolgáló díszletek arányait, végezetül és legfőképpen filozófus és rétor, aki olykor barokkosan burjánzó (belső) monológokban fejti ki a nyelvet, a szenvedély és az erkölcs egymással eredendően összefonódó, eltéphetetlen kötelékének összefüggéseit. A Rose és a márki találkozását megörökítő, tartalmi elemeiben egymástól eltérő, sőt, nemritkán ütköző történetszálak és a különböző narrátorok által több szöveghelyen is elejtett, az olvasóhoz intézett kiszólások ellenére – ezek egyike szerint az objektív elbeszélő helyzete eleve kudarcra ítéltetett, hiszen csak az ellenőrizhető tényeket veheti számításba (49) – a regény nem foglal állást a libertinizmus megítélésére, illetve a „féktelen arisztokrat[á]” (65) személye kapcsán. Meg nem értettségre ítélt szentté sem avatja, de nem száműzi a pokol kénköves bugyraiba sem. Aleksandar Bečanović a mindent átható relativizmus jegyében, ön- és metareflexív gesztusok kíséretében éppúgy képes Sade-ot a legelvetemültebb szexuális ragadozóként vagy a blaszfémia ördögi követeként láttatni, mint az őt álnokul meghurcolók áldozataként ábrázolni: „ahogy Szókratész fölött az állami erkölcs hamis védelmezői ítélkeztek, úgy támadtak engem

is azok, akiknél az elszörnyedés foka egyenes arányban állt a romlottságukkal – mert semmi sem édeesebb a képmutatás nyilvános gyakorlásánál” (128).

A jól megírt elbeszélésnek „szilárd erkölcsi nézetekkel” (147) kell rendelkeznie – vallja az epilógus kezdetén a „folyton megidézett, de jelen mégse levő semleges megfigyelő” (138), ugyanakkor a kaland, az izgalom és a tanulság nem válhat a nyelv rovására. Olvasóként akár megelégedéssel is konstatálhatjuk: annak dacára, hogy a szöveg egyik legfőbb tétje a féktelen libertinus tetteinek elmondhatósága, az *Arcueil* nem a pretextusainak a szexuális aktusokat a lehető legkevesebb köntörfalazással megörökítő, végletekig vulgáris stílusában íródott. Talán csupán egyetlen mondat reflektál teljes nyíltsággal Sade írói nyelvére, amely ebben az esetben a szodómia anatómiai és metafizikai magyarázataként szolgál: „*A hüvely bevágás, mélyedés, véres seb, a segglyuk tökéletes úr, amely azért létezik, hogy oda kíméletlenül behatoljunk, ezért a szodómia az egyetlen természetes közösülési forma*” (117) (kiemelés az eredetiben). Tanulmány terjedelmű kifejtést érdemelne, hogy milyen további megközelítésekkel elemezhető a kisregény mélyrétegei, az viszont leszögezhető: Aleksandar Bečanović műve Rajsli Emese értő tolmácsolásában a 2021-es év minden bizonnyal egyik legjelentősebb magyar nyelvű fordítása, amelynek csupán a helyenként előbukkanó szöveggondozási hiányosságok vannak le az értékéből. Zárásképp érdemes lehet kitérni néhány oppozícióra, amelyek felszámolását, de legalábbis a köztük feszülő ellentét elbizonytalanítását kezdeményezi a szöveg. Az arcueil-i fészek, a márki *petite maison*-ja, aprócska menedéke a privát szféra látzata ellenére inkább nyilvános térként tétéleződik, hiszen minden egyes, önmagát külső szemlélőként meghatározó elbeszélő „közvetlen és közvetett, tökéletesen hiteles forrásokból” (63) tájékozódva vél birtokában lenni a Rose Kellelrel megessett történések mögött meghúzódó, olykor ellentmondásokkal tarkított igazságnak, példának okáért annak a biztos tudásnak, hogy a márki felolvasztott viaszt vagy épp az általa kikísérletezett gyógyító balszalmát csepegtetett-e a Rose hátán előzőleg késsel ejtett sebekbe. De éppen ilyen relativizáló az a társadalomkritika, amit a nemesi származású, azonban anyósa árulása következtében börtönben sínylődő Sade fogalmaz meg a *maman* hatalmi helyzetéről, aki „mások sorsával játszadozik [...] bezzeg amikor [a márki] igyekszik [ik] kiszakítani mag[át] ebből a vasmarokból, akkor az eszelős képzelgésnek minősül, amely összeesküvésnek látja a jóindulatot és kínzásnak az elővigyázatosságot” (123).

Alexandru Mușina

Macska-e a cica?

Fordította Szonda Szabolcs

Lector Kiadó
Marosvásárhely, 2020

Nagy Hilda

DÁKTÖR NIKU, KÁRTIÉR, SZAR

Alexandru Mușina évtizedek óta jól ismert alakja a román lírának. Halála sem jelenthetett e téren végpontot, aminek egyik meggyőző, kézzelfogható bizonyítéka a jelen fordításkötet, amely a kortárs román líra egyik, a nyolcvanas évektől meghatározó hangját mutatja meg a magyar olvasóknak hét évvel a szerző halála után. A *Macska-e a cica?* több szempontból figyelemre méltó. Egyrészt nem válogatást kínál Mușina költeményeiből, és nem is csupán egyetlen kötetet foglal magába, hanem a szerző két legutóbbi könyve kap benne helyet. Jogos feltételezés lenne ennek nyomán azt előrevetíteni, hogy az időbeli közelség miatt a *Dáktör Niku & His Skyzoid Band*, illetve *A reggel királya* szoros tematikus és/vagy stílári kapcsolódást mutat, viszont amint arra már a kötet korábbi recenziói is valamilyen módon igyekeztek utalni, a két szöveggyűjtés inkább különbözőségével, mintsem hasonlóságával hívja fel magára a figyelmet, amelyet finoman jeleznek már a címválasztások is.

Ugyanehhez a kétarcúsághoz, poétikai változatossághoz kapcsolódhat a magyar címválasztás is, hiszen a látszólag banális kérdés egyik lényeges aspektusa éppen az azonosságra, a lírai identitás megragadására való törekvés, jóllehet két eltérő alak felől közelítve, viszont úgy, hogy valami nagyon hasonlóan a kifejezésére, megnevezésére irányul.

1 VAJNA Ádám, *Kapitalizmus és halál*, Jelenkor. www.jelenkor.net/visszhang/1965/kapitalizmus-es-halal; ZSIDÓ Ferenc, *A balál poétikája*, www.ujvarad.ro/kritika/a-halal-poetikaja.

Így már egyből az elején érdemes dicsérettel illetni Szonda Szabolcs fordítót, hiszen annak ellenére, hogy meglátásom szerint a *Macska-e a cica?* nem sorolható Muşina legerősebb szövegei közé, ilyen szintű kiemelése viszont túlmutat a konkrét vers jelentéskörén, és a funkcióváltás révén képessé válik megragadni az ily módon mesterségesen konstruált új, idegen nyelvű kötetet. Ehhez a jelentéshez egy újabb réteget ad hozzá a borító, hiszen az ott látható macskafejhez egy embe-réhez hasonló test tartozik, ez a különös alak pedig egy híd tetején ül. Innen szemlélve az alatta elterülő várost, más-más elemre helyezhető a fókusz, és a szemlélő kiválaszthatja, hogy mennyire akar közel menni a kínálkozó látványhoz: globálisan kíván definíciós kísérleteket tenni, vagy inkább egy-egy hangot szólaltatna meg. Bármelyiket is választja, a látvány vagy a téma ily módon ugyanaz marad, mindössze a távolság változása szolgáltatja az elsöre radikálisnak tűnő differenciát, de akár-melyik utat választja is, mindenképpen az életutak nehézségeit próbálja megragadni. Ugyanakkor az is detektálható, hogy a két kötet magyarításának munkálatai során eltérő fordítói döntések születtek. Míg a *Dáktör Niku & His Skyzoid Band* összes verscíme alatt szerepel az eredeti is, addig *A reggel királyánál* ez elmarad, és Szonda csak a magyar címetek tünteti fel.² A különbség a két kötet versnyelvének magyar változatában is érzékelhető. *A reggel királya* hagyományosabbnak azonosítható nyelve jóval autentikusabban hangzik, mint a témájában deviánsabb *Dáktör Niku & His Skyzoid Band* (ebből kifolyólag jelen szöveg is nagyobb hangsúlyt fektet utóbbi szövegegyüttesre). A címadó vers, illetve *A világ* című költemény egyaránt definíciós szándékkal lép fel, de a körülöttünk levő világ leírása szinte kivétel nélkül közhelyként hat, és ettől az (ön)irónia sem mentesíti a szövegeket. Ennek egyik, némileg felmentő magyarázata az lehet, hogy a kötet egyes darabjai vélhetően 2013-ban vagy azt megelőzően születtek, így azok az észrevételek, amelyek napjaink nihilizmusában már egyértelmű, sőt túlhasznált megállapítások, akkor még sem a közbeszédben, sem a költészetben nem voltak ennyire ismertek, terheltek. Ugyanakkor a hiperbola néhol inkább távolságtartást, mintsem azonosulást generál. Nem meglepő, hogy ezzel szemben a kapitalizmus túlkapásait csak nyomokban tartalmazó versek jóval erősebb hatást tudnak kiváltani. Példaként említhető a *Happy Cartier Tourban* bemutatott szó szerinti nyomorturizmus, ami ugyanúgy, sőt még érzékenyebben képes szembesíteni az aktuális

2 A tömbház helyett szívesebben olvastam volna blokkot, vagy a lakónegyed helyett kártíért, de ez csak a recenzens ízlését, identitását jelzi.

rendszer problémáival, mintha csak egy kiáltvány- vagy listaszerű felsorolást olvasnánk, mivel ebben az esetben személyes élettörténetek, egy konkrét közösség alakjai elevenednek meg az általános helyzetjelentés helyett.

A hierarchikus pozíció, főként a fenti és a lenti világ megjelenítése, bár eltérő kontextusban, de mindkét kötetben megjelenik. A *Dáktör Niku & His Skyzoid Band*-ben az eltérő életszínvonal mentén rajzolódik ki a társadalmi csoportok közötti jelentős szakadék, *A reggel királyában* pedig a halandó ember és a transzcendens megjelenítése képezi meg ezt a jól ismert bináris oppozíciót. Dáktör Niku, annak ellenére, hogy az első asszociáció Nicolae Ceaușescu alakjához vezetne, jóval szélesebb időbeli és akár térbeli perspektívát foglal magába, semhogy azt egyetlen történelmi figurára lehetne korlátozni. Dáktör Niku nevéhez köthetők a kötetben a szilikonműtéteket végző orvosok, a sofőrök, brókerek, választási és reklámügynökök, de Dáktör Niku az a politikus is, akire a tömbházlakók szavaznak, ugyanakkor néha az a Pókember, akire minden nő vágyik. Csatlakoznék Vajna Ádám megállapításához, aki a *Kapitalizmus és balál* című kritikájában a kapitalizmussal azonosította Dáktör Niku alakját (a kritikusnak már a címadása is beszédes, hiszen egyértelműen rájátszik Seres László *Kapitalizmus vagy balál* című összefoglaló munkájára), mindössze hozzátenném, hogy Mușina ennek egy tipikusan kelet-európai, piros-sárga-kék, ha úgy tetszik, román karakterét dolgozza ki alaposabban. Annak ellenére, hogy a Dáktör Niku darabjainak megszólalásmódja változó, a lírai én hol E/1-ben, hol T/1-ben nyilatkozik, sok esetben mintha anekdotákat mesélne, máshol a tárgyilagosság vagy a kívülállás látszatát keltő egyes szám harmadik személyű pozícióból szólal meg, mégis könnyen érzékelhető, hogy dominánsan nem a haszonélvezők, hanem a kiszolgáltatottak, a szegregálnak tekinthető emberek szócsövénévé válik. Viszont az is szembevetendő, hogy kiemelkedik ebből a közezből, hiszen a többi szereplő egyértelműen nem rendelkezik ezzel a rendszerkritikus, önironikus szemlélettel.

Jóllehet, olykor Dáktör Niku magánéletének luxusába is be lehet kukucskálni, de mintha a szemlélő is érezné, hogy ez egy tiltott terület, és jobb nem elidőzni hosszabban a látvány felett (szemlélő alatt egyaránt értem a lírai ént és az olvasót is). Megfigyelve a kötet struktúráját, láthatóvá válik, hogy a *Pamela* című versen kívül nem kap önálló darabot ez az aspektus, és a többi szövegben megjelenő információk sem erre az oldalára fókuszálnak a bemutatott világnak. A magyar olvasónak

olykor az az érzése is támadhat, mintha Tar Sándor *A mi utcánkját* olvasná, azzal a kivétellel, hogy Muşina szövegeinek lakói nem lerobbant házakban élnek, hanem egy jellegzetes betondzsungelben, amihez lokálpatriótaként, az összes hibájával együtt ragaszkodnak: „A lakónegyed a miénk: mi törtük ki a bokánkat a járdák gödreiben, / minket martak meg a kutyák és a szúnyogok, nekünk csikart a hasunk / a csapvíz miatt. Mi verejtékeztünk nyáron, mi vacogtunk télen, mi to- / csogtunk a pocsolókban, mi caplattunk a sós-havas latyakban, minket / fröcsköltek le az autók sárral, mi szagoltuk a hetekig el nem vitt sze- / metet...” (20).

A Dáktör Niku uralta világban valamilyen mértékben megvalósul a nemek közti egyenlőség, de kicsit sem abban a formában, ahogyan azt a feminista mozgalmak elképzelték több mint száz évvel ezelőtt. Mimi, a luxuskurva ugyanolyan kiszolgáltatót a jómódúaknak, mint Lucsi, akinek az a munkája, hogy szerelmes e-maileket ír magányos nőknek szerte a világon. A napi normája nyolcvan levél, de mindegyiknek egyedinek, személyre szólónak kell lennie. Mindenki eldöntheti, hogy a modern rabszolgaságnak melyik változata kegyetlenebb. A nyugdíjasok csoportja viszont még inkább kiszolgáltatót, számukra ebben a világban nincs már hely. Az aszfalt gödrei ezért gyakran magukba nyelik őket, de akik még élnek, azokat is a sufniban tartják összehajtogatva, mindössze ünnepnapokon vagy látogató érkezésekor veszik őket elő. Hogy ezzel szemben jobb-e a vidéki nagymamák élete, akiknek a férje már rég meghalt a túlzott alkoholfogyasztás miatt, és akiket csak évente egyszer látogatnak, nem állapítható meg egyértelműen.

Van azonban néhány irigylésre méltó karakter, akikkel a kötet olvasója bizonyára hasonlóságot érezhet. A filozófusok mindössze próbababák, és Pamela, aki minden férfi álma, a medence szélén Kierkegaard-t, Wittgensteint, Heideggert és Derridát olvas (persze csak akkor, amikor nincs otthon a férje, és miután elvégezte háziasszonyi teendőit), nem más ő, mint robotnő. A tudás nemcsak hogy nem hatalom, hanem teljesen elszakadt a humán vonásokat mutató karakterektől.

A reggel királya sem ígér happy endet, viszont a végességgel való szembenézés folyamatos tapasztalatként jelenik meg verseiben. Míg az előző kötetben a szenny döntően a környezetet határozta meg, addig itt ez átalakul, és az ember döntő karakterjegyévé válik: „vonul az ürülék, kürt- és cimbalomszóval, / örök helyére, a derítés nagy titka felé. / Visszatér a földre. Én magam is, lassan, / darabonként, megtérek oda” (85). A beszélő fokozatosan építi fel sajátos betegségelbeszélését: először

csak utal rá, hogy a Daganat jegyében élünk, aztán egy újabb jelentős állomásnak a roham leírása tekinthető. Az orvosok is felbukkannak bárgyú tanácsukkal, de a kitüntetett szerepet mégis a fecskendő kapja, amely rövid élete ellenére fenséget hagy maga után, míg az ember koponyája jó esetben múzeumba kerülhet, de inkább csak eldugítja a lefolyót. Muşina verseiben nem a halálnak jut kitüntetett szerep, a költőt sokkal inkább érdeklí az előtte és az utána való élet. A földi életet követő egyik lehetséges opció egy olyan tapasztalat, amit leginkább az erotika fogalmával lehetne illetni. A kötet utolsó egységében elhelyezett versekben kitüntetett szerepet kap a testek érintkezése: „Szeretkezni fogunk. / És mesélünk. Későn ébredünk, / összeölelkezve. Olajjal / erősítsük meg közös kötelékünk, / súlyos aromákkal fedjük el szemünk, / tömjük be a szánk, a vörös földdel / kevert vérrel, a röggel” (*Jancsi és Juliska*, 116), a végére azonban már a kapcsolódásról szóló álom is megszűnik.

A fordító műhelynaplója szerint *Dáktör Niku velünk van*. Mi sem bizonyítaná jobban, hogy alakja halhatatlan, mint hogy ma is, ha épp a korlátozások engedik, az ő neve alatt csoportosulnak a fiatal irodalmárok, és annak ellenére, hogy megtudhatták Dudu példáján, hogy a költő már eleve a kukában születik, és költeményeit a szemét között, pontosabban annak legmélyén lehet megtalálni: „Senki sem olvasott még ezekből semmit, mondjuk, nehéz is len- / ne, be kéne mászni értük a szerző nyomán a kukába, ott üres üvegek, halsontok, banánhéjak, pampers-ek és ob-k között kotorászni” (22), mégis, valamilyen megmagyarázhatatlan oknál fogva fontos számukra ez a kapitalizmusterméketlen fogalom, az irodalom. Ha Muşina tudta volna, hogy a literatura magyar megfelelője már eleve utal lomos voltára, bizonyára belekomponálta volna magánmitológiájának kísértetiesen reális világába, de az enélkül is sejthető, hogy nem kapna a papír, műanyag vagy üveg konténere mellé önálló helyet, hanem menne a többi kommunális szemét közé. „Szar ez a kapitalizmus” (49).

Andrzej Stasiuk

Hogyan lettem író

Fordította Pálfalvi Lajos

Poket
Budapest, 2020

Makai Máté

„ANARCHISTÁK PARADICSOMA”

„Itzában betértem egy kocsmába, és leküldtem egy decit. Valaki meghívott még egyre. Kimentem az országútra. Hideg volt és sötét, Lengyelország közepén, kinn a picsában, ott voltam egyedül, mint az ujjam, ráadásul John Lennonnak is vége. Ilyet nem felejt el az ember” (49). Andrzej Stasiuk önéletrajzi kísérletében – a *Hogyan lettem író* című kötetének alcíme *kísérlet szellemi önéletrírásra* – nehéz ennél kifejezőbb részletet találni, mert benne van minden, a ridegség, a kitaszítoottság érzése, a mégis valaminek a kellős közepében való benne-lét, továbbá az egyedüllét szabadsága és annak nehéz mámore. Megterhelve mindez a beat-, a hippy- és a nyolcvanas évek punknemzedékeinek életérzésével és azok kulturális hordalékaival.

Stasiuknak eddig közel tíz kötete jelent meg magyarul. 2020-ban a Poket könyvsorozatban 2003 után ismét kiadták a Pálfalvi Lajos stílusos fordításában olvasható *Hogyan lettem író* című kísérleti önéletrajzi szövegét is. Amikor kezünkbe vesszük a kötetet, nem szokványos önéletrajzot és nem is szokványos fordítást olvashatunk. Stasiuk kis-könyve primer irodalmi szöveggként kínálja magát, de Pálfalvi magyar változata is kiemelkedő, artisztikus mű. Stasiuk szövege tagolatlan, ömlesztett, sűrű próza, aminek irodalmi előzményeit, saját szerzői stílusa mellett Jack Kerouacnál lehet és szokás megtalálni, mind téma-választásában, mind pedig megszólalásmódjában.

De miről szól ez a könyv? Egy első személyű elbeszélő múltjáról és emlékeiről, de mindezeket – ahogy a narrátor is teszi – szinte csak felsorolni lehet: haverok, lófrálás, katonaság, börtön, kórház, zene, koncertek, munkák, szocializmus, konspirációk, újabb haverok, újabb munkák, rendszerváltás, néhány nő (szinte semennyi), sör és fű, a legkülönbözőbb alkoholszármazékok, csóróság (szigorúan nem szegénység), és ahogy haladunk a „történet” vége felé, egyre több irodalom. Úgy is lehet mondani, hogy a megélt élményanyag valamiféle művészi megformálódás felé halad – áthatolva a megírhatóság szabályain. Merthogy Stasiuk szövege valóban felsorolásszerűen tömény, sok-sok személy- és helységnévvel, történelmi figurával, leginkább korabeli lengyelekével a hetvenes, majd a nyolcvanas és a kilencvenes évekből, folyamatos „tuktüköléssel” (ezt csináltuk, azt csináltuk). Beszámolókat olvasunk mindarról, mit lehetett enni, inni, mi mennyibe került, mikor mi volt a kocsmákban és az országban, és hogy ki mit gondolt erről. Egyszerre ösztönös és csiszolt, önéletrajzi és kollektív, jól megformált és utcai, mindenféle mesterkéeltséget nélkülöző sztorizós darálást kapunk. Kerouac *Úton*jához tényleg nagyon hasonlót. A magyar nyelvű recepcióban azonban stilisztikailag és az életrajzsághoz fűződő viszonyában is a *Hogyan lettem író* konkrét előzményszövegeként működhet az *Úton* nyers „eredeti tekerce” – M. Nagy Miklós fordítása először 2011-ben jelent meg az Európa Kiadó gondozásában. Az „Original Roll” Kerouac tördeletlen, egy levegővel megírt változata, melyben a szigorúan szerkesztett verzió Dean Moriartyja helyett Neal Cassidy és a többi szereplő (Kerouac és Ginsberg is) saját nevén tűnik fel. Mindemellert Stasiuk könyve 1998-ban jelent meg, míg az *Úton* első lengyel fordítása 1993-ban, így a hatástörténeti megállapítás filológiai szempontokkal is alátámasztható.

Stasiuk szövege, bár „szellemi önéletrajz”, túllép a naplóra vagy az autobiográfiákra vonatkozó elvárásokon: „Ez nem intim napló, csak egy bizonyos szellemi alakzat krónikája” (83). Ez a szellemi alakzat pedig egy gyakorlati és eszmei szinten megvalósuló ellenkulturális normának a kultúra nyelvére történő lefordítása. Érdemes persze itt tisztázni az ellenkultúra különböző megnyilvánulásainak fogalmait. A beatnemzedék és beatnikek még nem hippik voltak, de azok közvetlen előzményeinek tekinthetők. Kerouac már használja a „hip” szót a regényében – lazaság, „külság” értelemben. Talán könnyebb megragadni ezt a fogalmat a cselekvéshez, az akcióhoz való viszonyban. Egy beat úgy volt ellenkulturális és konzumellenes, hogy nem vett televíziót,

kivonult vidékre vagy járta az utat, és közben kiütötte magát. Míg a hippimozgalom sok esetben konkrét szexuális, társadalmi és politikai követelésekkel állt elő, jelvényeket használt, újra meg újra kijelentve saját magáról azokat a dolgokat, amiket a beat végre is hajtott. Ginsberg és Kerouac az üvöltést és a száguldást választotta, míg a hippik inkább csak énekelgettek arról, hogy ami van, azt az üvöltés és a száguldás fejezheti ki leginkább. Stasiuk kvázi önéletrajzi regényének szereplői szintén ellenkulturális figurák, de nem hippik már, hanem tulajdonképpen punkok. Ők, ha lehet, még őszintébben nyersek, cselekvők és szembemennek az önreflexióval. Míg a beat harcosai kacérkodnak a buddhizmussal (lásd például Kerouac *Dharma hobók* című kötetét), addig a nyolcvanas évek lengyel punkjai megélték a buddhizmus filozófiai magjának tekintett semmit (a létezés semmis természetét), illetve a belőle következő szabadságot. Létezésük gondolati magját tekintve persze nem buddhisták, hanem anarchisták – vagy, ahogy a könyv sugallja, bár a megnevezést nem emeli fogalommá, szervesen kelet-európaiak. Ironikus, hogy Stasiuk mégis a gyakorlatias létezést próbálja aztán utólag, általánosításokkal megírni. Reflektál ugyanakkor a punk és a hippi különbségére is. Egy korabeli koncerten történt esetet említ, amikor az éppen játszó zenekar tagja epilepsziás rohamot kapott:

„A srácot elvitték, a fiúk meg játszottak tovább. Egy pillanatra se álltak le. Ezt nevezik profizmusnak. Egy hippi zenekar biztos abba-hagyja, vagy a betegnek ajánlja a következő számot. Igen. A hippik reménytelenek voltak. Mennyivel jobbak a punkok” (89). Előbbiek talán nem is lehettek igazán kelet-európaiak, mert a hippiséghez hozzá kell tartoznia az angolzás, észak-amerikai kultúra utánzásának és tüntető szeretésének. A punkok viszont annál is inkább, mert nekik a vasfüggöny keleti felére jellemző reménytelenség érzése otthonos volt. A nyolcvanas évek döglődő szocializmusa pedig ugyanúgy kitermelhette a maga punkjait, ahogy Thatcher Nagy-Britanniája.

Míg a hippi amerikai zászlót aggat magára, addig a punk jelentésellenessége, a baloldali rendszereknek beszóló gyakorlatias baloldalisága és/vagy anarchizmusa ezzel szembemegy. Nem elitizál, nem politizál és nem ítélkezik. A hippi viszont nagyon is. Stasiuknak belefért, hogy beálljon a seregbe heccből, egy hippi viszont ezt nem tenné meg, mert az számára jelent valamit. (A beatnik Kerouac is volt haditengerész.)

A zenei ízlés mindehhez szorosan kapcsolódik. Stasiukék hallgattak Pink Floydot és Keith Emerson-féle progrockot, de a túlgondoltság ezen a téren sem jellemezte őket: „A fiataloknak kemény zenét kell

hallgatniuk, nem ezt a cincogást, nem ezt a köcsög klimpírozást” (21). A keménység persze nem a mindenre elszántságot jelenti, inkább azt, hogy minden megtörténhet amiatt, hogy a dolgok nincsenek lecövekelve a valóságban. Ez egyszerre ideológiai és gyakorlati bizonytalanság is: „Akkoriban amúgy se nagyon lehetett tudni, mi van megengedve, és mi nincs. Ez volt az anarchisták paradicsoma” (29). Stasiuk és kortársai ennyiben nem eldöntötték, hogy azok lesznek, amik, létmódjuk nem állásfoglalás, hanem a megélt idők következménye. „Akkoriban könnyebb volt dönteni. (...) Az az érzés, hogy az ember nem befolyásolhatja a saját sorsát, elég kellemes tud lenni” (86). Nem nagyon lehetett autentikus, tehát másfajta életvitel, mint a punk. Ennyiben tehát Stasiuk könyvének hősei inkább anarchisták, mint baloldaliak, mert az utóbbi valódi aktivizmust feltételez, jelentésekkel, eszmékkal. De ők mindezzel abszolút szembementek, és tették ezt ugyanazzal a természetességgel, amivel az író még tinédzserkorában egyik nap úgy döntött, nem száll le a buszról az iskolánál, hanem továbbutazik, mert majd csak lesz valami. „Titkos eszményképünk a proletariátus volt, csak hát mi nem nagyon akartunk dolgozni. Nálunk nem játszott az értelmiség. Akárcsak az iskola” (34). Itt nincs aktivizmus annak tudatossá tett formájában, és nem realizálódik a szereplők életében a szocializmus sem. Az megmarad távoli, szimpatikus eszmének, de a szimpátiához mindenképpen szükséges a távolság. Az „anarchisták paradicsoma” azt is jelenti egyszermind, hogy nem kötelező az anarchista létmódot választani, mert nem az az egyetlen elfogadható, szervesen valódi.

Stasiuk – ha úgy tetszik – posztbeat szövege valódi továbbgondolása Kerouac prózájának. Az *Úton* szemlélete, ösztönössége, továbbá az eredeti tekercs szerkesztetlensége itt is megvan, de a *Hogyan lettem író* Kerouac könyvénel sokkal sűrűbb, radikálisabb. Annak tömény absztrakciója, épp a követhetőség, érthetőség és élvezhetőség határain belül. Úgy is mondhatjuk, hogy Stasiuk verziója elődje elbeszélésmódjának maximalizálása, éppúgy hiányoznak a szövegből a bekezdések, az alfejezetek, mint az eredeti Kerouac-kötetből. A két írás különbsége tulajdonképpen – mivel mindkettőnél lényeges elem az utazás – a két korszak (utazási) sebességének különbségét követi. Kerouac és Stasiuk is szélesebb prózában éli ki magát, de utóbbi korában már több minden van, így ugyanakkora fordulatszámom több dologról kell hogy számot adjon a szöveg. Ez indokolja a sűrítést.

Az elbeszélő konkrét, belső időtapasztalata ennek persze mintha ellentmondana, hiszen a lengyel író alapélménye éppen a lassúság,

amely inkább az unalom és a jelentéstelenség jelenlétének tapasztalata az elbeszélte történetek idején. A visszatekintés súlyos lajstrommá lesz, események pusztá felsorolásává, mely nélkülözni látszik bármiféle jelentést. Stasiuk állítása, hogy a „nyolcvanas évek közepe csodaország volt”, ahol „egy kicsit nem létezett az idő”, vagy „mindenesetre elég rövid epizódok alakját öltötte” (127). Hogy a lassúság és a megrekedtség érzése tehát elemi, mindez mégis egy szédítően telített prózába kerül át, talán értelmezhető elköteleződésenként a stílus és a (beatirodalmi) hagyomány mellett. Visszatérés a Kerouac-féle művészi habitushoz. Kérdés, hogy ez a fajta irodalmi megvalósulás vajon másodlagos-e a megélt élményekhez képest, vagy az irodalmi tapasztalat az elsődleges. Stasiuk elbeszélője szerint az előbbiről van szó, bár az utólagos, írástechnikai eszközökkel történő megragadás ténye kiiktathatatlan. Amikor az egyik, gyakran emlegetett barátja, Napiór felolvassa neki Ginsberg *Napraforgó szutráját*, amitől ő úgy érzi magát, mint Jack Kerouac (106). Az elbeszélő találkozott is Ginsberggel, ami önmagában is kifejező anekdota: „Kaptam Ginsbergtől autogramot, írt pár szót az alkoholról és a meggondolatlanságról. Erekléként őrzöm. Minden a legnagyobb rendben volt, másnap viszont nem emlékeztem semmire, és ezt nagyon bántam” (129). Ennél beatesebb lazaságot nehéz elképzelni. A „szellemi önéletírás” mindemellett arra is utalhat, hogy a tapasztalás és annak nyelvi-kulturális kisajátítása párhuzamosan zajlott. Stasiuk ki is emeli:

„A rossz irodalomból vettem a példákat, mert a jobb irodalom észveszejtően bonyolult példákkal állt elő, amelyeket sehogy se lehetett lekövetni az úgynevezett mindennapi életben” (98). Lehet a beat a „rossz irodalom” példája, amennyiben a rossz lefedi azt, ahogy a korabeli recepció és a mainstream értelmezte a beatszerzők tevékenységét: ösztönösnek, nyersnek, vadnak, erőszakosnak, őszintének – szemben a pózzal és mesterkéeltséggel. A beat „vert nemzedékként” való értelmezése is az ő félrehallásuk eredménye. Bár a megvertség Stasiuk nemzedékének alapélménye volt: „Eszünkbe nem jutott volna, hogy bemocskoljuk magunkat valami nyereséggel. Minket a veszteség érdekelt” (148).

Stasiuk kötetét túlságosan is magától értetődő Kerouac prózájához hasonlítani, és hagyománytörténetileg megkerülhetetlen a vele való összevetés. A *Hogyan lettem író* értelmezhető volna elődje ismerete nélkül is, de az a gyakorlatias, jelentéshiányos életmód, amit ábrázol, szükségszerűen a beatpróza szertelen, felsoroló, sűrű anekdotázását

éleszti újra. Kerouac stílusát Stasiuk egy későbbi korba és egy teljesen más társadalomba menti át, de képes aktualizálni azt, így műve semmi esetre sem puszta utánozás. A szöveg pedig a hagyomány felől értelmezve, valamint önértékén is irodalmi mű, nem „csak” önéletrajz. Vagy talán semennyire sem az.

REPERTÓRIUM

2021. március–április

Repertóriumunk az elmúlt két hónap szépirodalmi alkotásait regisztrálja, gyűjtőköre a lapunk által szemlézett, nyomtatásban is megjelenő folyóiratokra terjed ki – pontosabban azokra, amelyek közülük a 2021. év során napvilágot látnak. Frissessége kizárólag ezek rendszeres beérkezésétől függ: a negyedévi és a határon túli lapok természetüknél fogva hordozzák a csúszás lehetőségét. A korábbi évek gyűjtései a Magyar Irodalmi Repertórium eddig megjelent köteteiben (2003–2006), valamint a www.repertorium.hu honlapon érhetőek el.

A feldolgozott folyóiratszámok

Agria, 2021. 1.	Liget, 2021. 3., 4.
Alföld, 2021. 3., 4.	Magyar Műhely, 2021. 1.
Credo, 2020. 4.	Magyar Napló, 2021. 3., 4.
Élet és Irodalom, 2021. március 5.,
március 12., március 19.,
március 26., április 1., április 9.,
április 16., április 23., április 30.	Mozgó Világ, 2021. 3., 4.
Eső, 2021. 1.	Műhely, 2021. 1.
Forrás, 2021. 3., 4.	Pannon Tükör, 2021. 1.
Hitel, 2021. 3., 4.	Szépirodalmi Figyelő, 2021. 2.
Irodalmi Jelen, 2021. 3., 4.	Tiszatáj, 2021. 3., 4.
Jelenkor, 2021. 3., 4.	Új Forrás, 2021. 3., 4.
Kortárs, 2021. 3., 4.	Vár, 2021. 1.
Korunk (Kolozsvár), 2021. 2., 3.	Vár Ucca Műhely, 2020. 3.
	Várad (Nagyvárad), 2021. 1–2., 3.
	Vigilia, 2021. 3., 4.
	Zempléni Múzsza, 2020. 4.

Vers

1. ÁCS József: *Fadal*. = Liget, 4/6–7. p.
2. ACSAI Roland: *Árvacsalán*. = Forrás, 3/36. p.
3. ACSAI Roland: *Az egyik nagymama*. = Forrás, 3/34. p.
4. ACSAI Roland: *Györe Balázs*. = Élet és Irodalom, április 23. 14. p.
5. ACSAI Roland: *Ki áll most mögöttem?* = Tiszatáj, 3/63–64. p.
6. ACSAI Roland: *A másik nagymama*. = Forrás, 3/35. p.
7. ACSAI Roland: *Nincsenek nevek*. = Élet és Irodalom, április 23. 14. p.
8. ACSAI Roland: *A tejút helyén*. = Élet és Irodalom, április 23. 14. p.
9. ÁGH István: *Barátok nevenapja*. (Egy régi vers beteljesedése). = Forrás, 3/19–20. p.
10. AKNAY Tibor: *Amikor kisgyerek voltam*. = Agria, 1/69. p.
11. AKNAY Tibor: *Ha egészen*. = Agria, 1/68. p.
12. AKNAY Tibor: *Kimondhatatlan*. = Agria, 1/68. p.
13. AKNAY Tibor: *Négysoros*. = Agria, 1/69. p.
14. AKNAY Tibor: *Novemberi kérdés*. = Agria, 1/69. p.
15. AKNAY Tibor: *Táj*. = Agria, 1/69. p.
16. AKNAY Tibor: *A técsői hídon*. = Agria, 1/68. p.
17. AKNAY Tibor: *Téli éjszaka*. = Agria, 1/68. p.
18. ANDRÁS László – BABICZKY Tibor: *Sötétség délen*. [részlet]. = Élet és Irodalom, március 19. 17. p.
19. ANDRÁS László – BABICZKY Tibor: *Sötétség délen*. részlet. = Jelenkor, 3/275–277. p.
20. ANDRÉ András: *Metamorfózis*. = Hítel, 3/39–40. p.
21. [ANDRÉ András] ANDRÁS André: *Mennyei vendég*. = Tiszatáj, 3/15. p.
22. ANDRÉ András: *Silbak*. = Hítel, 3/41. p.
23. ANGA Mária: *Ébren*. = Agria, 1/39. p.
24. ANGA Mária: *Az életért*. = Agria, 1/39. p.
25. ANGA Mária: *Tükörképemet nézem*. = Agria, 1/39. p.
26. ANTAL Attila: *Ki nem tud feledni*. = Agria, 1/204. p.
27. ANTAL Attila: *Lantfutam a nyári hölgyről*. = Agria, 1/204. p.
28. ANTAL Attila: *Veteránok*. = Agria, 1/205. p.
29. ÁSBÓTH Balázs: *Mintmi*. = Zempléni Múzsza, 2020. 4/79. p.
30. ÁSBÓTH Balázs: *Szelektálás*. = Zempléni Múzsza, 2020. 4/80. p.
31. ÁSBÓTH Balázs: *Tartás*. = Zempléni Múzsza, 2020. 4/81. p.
32. BAGI István: *Aggódás*. = Agria, 1/265. p.
33. BAGI István: *Egyszerű ez...* = Agria, 1/265. p.
34. BAGI István: *Előkelők párbeszéde*. = Agria, 1/265. p.
35. BAGI István: *Ha a kalapom ázik*. = Agria, 1/265. p.
36. BAGI István: *Jobb a békeség...* = Agria, 1/265. p.
37. BAGI István: *Ne a gyerekek erösködj!* = Agria, 1/265. p.
38. BAGI István: *Pár baj nem ok*. = Agria, 1/265. p.
39. BAGI István: *Szökincs bővítés*. = Agria, 1/265. p.
40. BAGI István: *Viselkedjünk!* = Agria, 1/265. p.
41. BAKA Györgyi: *Fényszögek*. = Agria, 1/206. p.
42. BALAJTHY Ferenc: *Erkélyjelenések könyve*. = Agria, 1/181. p.
43. BALAJTHY Ferenc: *FÉLáru MENETjegy*. = Agria, 1/181. p.
44. BALAJTHY Ferenc: *Való Világ 2020*. = Vár, 1/40. p.
45. BALI Anikó: *Konkrét vers*. = Magyar Műhely, 1/26. p.
46. BÁN Zoltán András: *Magyar üvöltés*. (Utazás két sírdomb körül). = Mozzgó Világ, 4/3–17. p.
47. BÁNDI Máté: *Bábel*. = Jelenkor, 4/405. p.
48. BÁNDI Máté: *Látogatás*. = Jelenkor, 4/404. p.
49. BÁNKI Éva: *Itt, most*. = Eső, 1/107. p.
50. BÁNÓCZI Beáta: *Bent marad a hideg*. = Eső, 1/53–54. p.
51. BÁNÓCZI Beáta: *Szerelem*. = Eső, 1/52–53. p.
52. BÁRDOSI Sándor: *Őszi bölcseltek*. = Agria, 1/110. p.
53. BARTAL Klára: *Büvölő*. = Agria, 1/179. p.
54. BARTAL Klára: *Didergő nyárban*. = Agria, 1/180. p.
55. BARTAL Klára: *Elküldetlen levelek*. = Agria, 1/179. p.
56. BARTAL Klára: *Szelíd sirató*. = Agria, 1/180. p.
57. BARTAL Klára: *A tölgyesben*. = Agria, 1/180. p.
58. BARTAL Klára: *Úttalan utakon*. = Agria, 1/179. p.
59. BÁTHORI Csaba: *Tétova rigmusok*. = Magyar Napló, 4/35. p.
60. BENCE Lajos: *Lappangó versekre várva*. = Vár, 1/16–19. p.
61. BENKE László: *Anyám és apám fényképe alá*. = Hítel, 3/89. p.
62. BENKE László: *A boldog magány*. = Hítel, 3/91. p.

63. BENKE László: *Búzavirág*. = Hitel, 3/89. p.
64. BENKE László: *Sempre libera*. = Hitel, 3/90. p.
65. BENKŐ Attila: *Cikónál*. = Forrás, 3/51. p.
66. BENKŐ Attila: *Csak egy tűzfal*. Graffiti. = Kortárs, 4/27. p.
67. BENKŐ Attila: *Harmadszor Taorminában*. = Kortárs, 4/26. p.
68. BENKŐ Attila: *Infarktus*. = Élet és Irodalom, április 1. 14. p.
69. BENKŐ Attila: *Kísérő*. = Élet és Irodalom, április 1. 14. p.
70. BENKŐ Attila: *Egy naplóból*. = Forrás, 3/51. p.
71. BENKŐ Attila: *Örökség*. = Forrás, 3/52. p.
72. BENKŐ Attila: *Reggel a lépcsőházban*. = Élet és Irodalom, április 1. 14. p.
73. BENKŐ Attila: *Városnézés a Szikrával*. = Kortárs, 4/26. p.
74. BENKŐ Attila: *Zivatar után*. = Forrás, 3/52. p.
75. BERTHA Zoltán: *Márkus Béla 75*. = Agria, 1/111. p.
76. BIERNACZYK Szilárd: *Liszt: Funéraitles*. = Hitel, 3/74–76. p.
77. BÍRÓ József: *Ajándék varázsütésre*. = Hitel, 4/89. p.
78. BÍRÓ József: *EŐÓ HLYTT*. = Tiszatáj, 3/27. p.
79. BÍRÓ József: *Istentől karnyújtásnyira*. = Hitel, 4/90. p.
80. BÍRÓ József: *Nincs visszaút*. = Hitel, 4/88. p.
81. BÍRÓ József: *Pirkadat jövőn*. = Tiszatáj, 3/27–28. p.
82. BÍRÓ József: *Summa summarum*. = Tiszatáj, 3/28–29. p.
83. BÍRÓ József: *Színkötés*. = Agria, 1/115. p.
84. BÍRÓ József: *Ugyanúgy*. = Agria, 1/115. p.
85. BÍRÓ József: *Záróra előtt*. = Agria, 1/115. p.
86. BODA Magdolna: *Eperfa alatt*. = Liget, 4/16–17. p.
87. BODA Réka: *Amelyben a lírai én elszámol önmagával*. = Pannon Tükör, 1/17. p.
88. BODA Réka: *Azon való tanakodásban, hogy mit hozhat a következő esztendő, és a szokásos pesszimizmussal, hogy kellemes csalódásként érjen, ha mégis történik valami jó*. = Pannon Tükör, 1/18. p.
89. BORSI Bálint: *Réppálya*. = Tiszatáj, 4/38. p.
90. BORSI Bálint: *Végrendelet*. = Tiszatáj, 4/38. p.
91. BORSODI L. László: *E. úr*. = Forrás, 4/120–121. p.
92. BOTH Balázs: *Egy favellára*. = Hitel, 4/18. p.
93. BOTH Balázs: *Hajnali pályaudvar*. = Hitel, 4/17–18. p.
94. BOTH Balázs: *Winternacht*. = Hitel, 4/17. p.
95. BOTTYÁN Judit: *A bükkfa*. = Agria, 1/239. p.
96. BOTTYÁN Judit: *Csak úgy...* = Agria, 1/239. p.
97. BOTTYÁN Judit: *Az estély*. = Agria, 1/239. p.
98. BOTTYÁN Judit: *Az idő*. = Agria, 1/239. p.
99. BOZÓK Ferenc: *Agglegény esti dala*. = Agria, 1/124. p.
100. BOZÓK Ferenc: *Anakreóni bordal a viszkiről*. = Agria, 1/124. p.
101. BOZÓK Ferenc: *Gaudeamus igitur*. = Agria, 1/124. p.
102. BOZÓK Ferenc: *Lovak a farsangi bálon*. = Vár, 1/100. p.
103. BOZÓK Ferenc: *Pilinszky 100*. = Vár, 1/100. p.
104. BOZÓK Ferenc: *Szamszára*. = Agria, 1/124. p.
105. BOZÓK Ferenc: *Szerelem*. = Agria, 1/124. p.
106. BOZSIK Péter: *Bebódolt tartomány*. = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/35–38. p.
107. BOZSIK Péter: *Dekódolt tartomány*. = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/25–27. p.
108. BOZSIK Péter: *Gourmandiai partraszállás*. = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/28–34. p.
109. BÖDECS László: *Zeneballgatás estefélé, hét-fő*. = Zempléni Múzea, 2020. 4/82–83. p.
110. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *El nem küldött levél Farkas Árpádnak*. = Irodalmi Jelen, 4/3–5. p.
111. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Mint sárga színén várakozó szemafokok, megvillantak a narancsok*. = Irodalmi Jelen, 3/3–6. p.
112. BRENDT Richárd: *Kontroll nélkül*. = Irodalmi Jelen, 4/153. p.
113. BRENDT Richárd: *Relikvia*. = Irodalmi Jelen, 4/153–154. p.
114. BUCSOK Kriszta: *Impresszionista szellemidézés*. = Vár, 1/92. p.
115. [Búzás Huba] Buzás Huba: *Malraux papírholdjai*. = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/20–21. p.
116. [Búzás Huba] Buzás Huba: *Maszkabál Drezdában*. = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/21. p.
117. [Búzás Huba] Buzás Huba: *Mind bosszan csöndbe merültünk*. = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/24. p.
118. [Búzás Huba] Buzás Huba: *Nyílt pályán*. = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/23. p.
119. Búzás Huba: *Oly régtől fogva téged*. = Agria, 1/18–19. p.
120. Búzás Huba: *Rekviem egy kutyáért*. = Agria, 1/19–22. p.

121. [Búzás Huba] Buzás Huba: *Új magyar jeremiád.* = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/21–22. p.
122. [Búzás Huba] Buzás Huba: *Vércseppek Golgotánkon.* = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/22–23. p.
123. Csák Gyöngyi: *Erkélyjelenet.* = Vár, 1/70–71. p.
124. Csák Gyöngyi: *Sportélmények.* = Vár, 1/70. p.
125. Csáky Anna: *Félelem-utak.* = Agria, 1/70. p.
126. Csáky Anna: *Madár szállt le ablakomba.* = Vár, 1/3. p.
127. Csáky Anna: *A nagy varázsló.* = Agria, 1/71. p.
128. Csáky Anna: *Örök leltár.* = Agria, 1/70. p.
129. Csáky Anna: *Örökké.* = Agria, 1/70. p.
130. Csáky Anna: *Teremtő lángban.* = Vár, 1/4. p.
131. Csáky Károly: *Fecskebesegetés.* = Agria, 1/65. p.
132. Csáky Károly: *Körforgás.* = Agria, 1/64. p.
133. Csáky Károly: *Öröklet.* = Agria, 1/65. p.
134. Csáky Károly: *Remény kötőszóval.* = Agria, 1/64. p.
135. CSATÁNE BARTHA Irénke: *Dülöngélő boldogság.* = Agria, 1/264. p.
136. CSATÁNE BARTHA Irénke: *Győz a fény.* = Agria, 1/264. p.
137. CSATÁNE BARTHA Irénke: *A pillanatok bővületében.* = Agria, 1/264. p.
138. CSEHY Zoltán: *Uniformisok könyve.* = Alföld, 4/13–15. p.
139. CSEPCSÁNYI Éva: *A kereszt hétköznapokra.* = Irodalmi Jelen, 4/19. p.
140. CSEPCSÁNYI Éva: *Névtelen vőlegény.* = Irodalmi Jelen, 4/19. p.
141. CSEPCSÁNYI Éva: *Restauráció.* = Irodalmi Jelen, 4/19–20. p.
142. CSEPCSÁNYI Éva: *Ünnepek váltakozása.* = Irodalmi Jelen, 4/18–19. p.
143. CSIKAI Gábor: *Bédé belebonnyolódik a dolgokba.* = Műhely, 1/37. p.
144. CSIKAI Gábor: *Végül, mégis.* = Műhely, 1/36. p.
145. CSOBÁNKA Zsuzsa Emese: *Hagyaték.* = Alföld, 4/36. p.
146. CSONGOR Andrea: *Szemben az általános forgalommal.* = Liget, 4/50–51. p.
147. CSONTOS Márta: *21. századi zsoltár parafrázis.* = Agria, 1/34. p.
148. CSONTOS Márta: *Balfős jelek.* = Agria, 1/34. p.
149. CSONTOS Márta: *Az embergép tragikomédiája.* = Agria, 1/35. p.
150. Csósz Gergő: *szalay.* = Tiszatáj, 3/14. p.
151. CSUDAY Csaba: *Almomban.* = Élet és Irodalom, március 12. 14. p.
152. CSUDAY Csaba: *Mágnes.* = Élet és Irodalom, március 12. 14. p.
153. CSUDAY Csaba: *A rács mögött.* = Magyar Napló, 3/9. p.
154. CSUDAY Csaba: *Té Zeusz fonala.* = Magyar Napló, 3/9. p.
155. DALMAI ROZI: *Aranymetszés.* = Műhely, 1/27. p.
156. DALMAI ROZI: *Emésztés.* = Műhely, 1/28. p.
157. DALMAI ROZI: *Fővenyes.* = Műhely, 1/26. p.
158. DALMAI ROZI: *Karácsony, Győrben.* = Műhely, 1/27. p.
159. DALMAI ROZI: *Krónika, Időjárás.* = Műhely, 1/26. p.
160. DEÁK Napsugár: *Évszaktörédek.* = Műhely, 1/46–47. p.
161. DEBRECZENY György: *egyértétes.* = Élet és Irodalom, március 19. 14. p.
162. DEBRECZENY György: *félrelvasás.* = Élet és Irodalom, március 19. 14. p.
163. DEBRECZENY György: *gyere be óramutató.* = Hítel, 3/23–27. p.
164. DEBRECZENY György: *közalkalmazotti vacsora.* = Élet és Irodalom, március 19. 14. p.
165. DEBRECZENY György: *kulcsminiszter.* = Élet és Irodalom, március 19. 14. p.
166. DEBRECZENY György: *leszokás.* = Élet és Irodalom, március 19. 14. p.
167. DEBRECZENY György: *rozsdá.* = Élet és Irodalom, március 19. 14. p.
168. DEBRECZENY György: *újesztendő.* = Élet és Irodalom, március 19. 14. p.
169. DEMETER József: *Szívgyökér.* = Agria, 1/100–101. p.
170. DOBRI Imre: *Repedések.* = Kortárs, 3/39. p.
171. DOMJÁN Gábor: *Bécsi nénikém.* = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/15. p.
172. DOMJÁN Gábor: *Ebbez már foja kell.* = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/18–19. p.
173. DOMJÁN Gábor: *Karizmatikus dal.* = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/17–18. p.
174. DOMJÁN Gábor: *Kertészkedés.* = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/16–17. p.
175. DOMJÁN Gábor: *Szomorújáték.* = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/16. p.
176. DRÁVUCZ Zsolt: *Noss Head, Wick 1996.* = Irodalmi Jelen, 3/45. p.
177. DUDÁS Sándor: *Alarcarányok.* = Agria, 1/227. p.
178. DUDÁS Sándor: *Szükebb hazám.* = Agria, 1/228. p.

179. DUDÁS Sándor: *Tavaszi pillanat.* = Agria, 1/227. p.
180. DUKAY Barnabás: *a pillanat.* = Új Forrás, 4/48. p.
181. DUKAY Barnabás: *a pillanat.* nincs kívül-belül = Új Forrás, 4/48–50. p.
182. ÉLTETŐ Eszter: *Felenged.* = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/58. p.
183. ÉLTETŐ Eszter: *Le.* = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/57. p.
184. ÉLTETŐ Eszter: *Oldott állapot.* = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/58. p.
185. ÉLTETŐ Eszter: *Utak.* = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/56–57. p.
186. ÉLTETŐ Eszter: *Zár.* = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/57. p.
187. ERDŐS Virág: *44 gondolatébresztő látvány.* = Élet és Irodalom, április 30. 17. p.
188. FÁBIÁN István: *A boldog szám.* = Élet és Irodalom, április 30. 14. p.
189. FÁBIÁN István: *Tengerre néző kilátás.* = Élet és Irodalom, április 30. 14. p.
190. FÁBIÁN Judit: *Agónia.* = Várad, 3/14. p.
191. FÁBIÁN Judit: *Filantrop.* = Várad, 3/14. p.
192. FÁBIÁN Judit: *Gyógyítás.* = Várad, 3/15. p.
193. FÁBIÁN Judit: *Nyomorfertőzés.* = Várad, 3/15. p.
194. FAZEKAS József: *Dacol a faggyal.* = Agria, 1/182. p.
195. FAZEKAS József: *Jó veled élni.* = Agria, 1/183. p.
196. FAZEKAS József: *Láttam.* = Agria, 1/182. p.
197. FAZEKAS József: *Nincs titok.* = Agria, 1/182. p.
198. FECSKE Csaba: *29-es busz.* = Magyar Napló, 4/12. p.
199. FECSKE Csaba: *Atyai pofon.* = Hitel, 4/28. p.
200. FECSKE Csaba: *Barbár Ikon.* = Eső, 1/105. p.
201. FECSKE Csaba: *Elévül.* = Agria, 1/33. p.
202. FECSKE Csaba: *A gyerekkor vége.* = Hitel, 4/27. p.
203. FECSKE Csaba: *Hajótörés.* = Agria, 1/33. p.
204. FECSKE Csaba: *Hallani.* = Irodalmi Jelen, 4/41. p.
205. FECSKE Csaba: *Halott tó.* = Irodalmi Jelen, 4/41. p.
206. FECSKE Csaba: *Hely.* = Agria, 1/33. p.
207. FECSKE Csaba: *Jó helyen legyen.* = Hitel, 4/28. p.
208. FECSKE Csaba: *Októberi fák.* = Agria, 1/33. p.
209. FECSKE Csaba: *Rejtett üzenet.* = Magyar Napló, 4/12. p.
210. FECSKE Csaba: *Semmiség.* = Hitel, 4/29. p.
211. FEHÉR Kinga: *Csukott szemmel.* = Magyar Műhely, 1/25. p.
212. FEHÉR Kinga: *Értelmezhetetlen, de elemezhető.* = Magyar Műhely, 1/25. p.
213. FEHÉRVÁRI Judit, M.: *Alkonytalanul.* = Agria, 1/37. p.
214. FEKETE Vince: *(Alászállás).* = Eső, 1/119. p.
215. FEKETE Vince: *Az erdőn túli...* = Tiszatáj, 4/23–27. p.
216. FEKETE Vince: *(Holtág).* [Halálgyakorlatok ciklus]. = Forrás, 3/4–6. p.
217. FEKETE Vince: *(O.)* [Halálgyakorlatok ciklus]. = Forrás, 3/6. p.
218. FEKETE Vince: *Olasz módra.* = Jelenkor, 3/241–245. p.
219. FEKETE Vince: *(Távozó nyelv).* [Halálgyakorlatok ciklus]. = Forrás, 3/3–4. p.
220. FELLINGER Károly: *Ad acta.* = Korunk, 2/65. p.
221. FELLINGER Károly: *Alsókorompa.* = Agria, 1/85. p.
222. FELLINGER Károly: *Bábaszék.* = Agria, 1/83. p.
223. FELLINGER Károly: *Brezsnóbánya.* = Agria, 1/82. p.
224. FELLINGER Károly: *Detrekőváralja, Nádasfő, Széleskút.* = Agria, 1/87. p.
225. FELLINGER Károly: *Elég, ha.* = Vár, 1/20. p.
226. FELLINGER Károly: *Eperjes.* = Agria, 1/84. p.
227. FELLINGER Károly: *Gomb.* = Korunk, 2/65. p.
228. FELLINGER Károly: *Hazafelé.* = Vár, 1/20. p.
229. FELLINGER Károly: *Hetek óta.* = Tiszatáj, 4/39. p.
230. FELLINGER Károly: *Imádság.* = Vár, 1/19. p.
231. FELLINGER Károly: *Késmárk.* = Agria, 1/86. p.
232. FELLINGER Károly: *Kisszeben.* = Agria, 1/87. p.
233. FELLINGER Károly: *Láthatatlan szem.* = Vár, 1/20. p.
234. FELLINGER Károly: *A levelek remegése.* = Vigília, 3/189. p.
235. FELLINGER Károly: *Lőcse.* = Agria, 1/86–87. p.
236. FELLINGER Károly: *Margonya.* = Agria, 1/85. p.
237. FELLINGER Károly: *Nagyszombat.* = Agria, 1/85–86. p.
238. FELLINGER Károly: *Necpál.* = Agria, 1/81–82. p.
239. FELLINGER Károly: *Nyomkereső.* = Korunk, 2/65. p.

240. FELLINGER Károly: *Poszthumán.* = Vigilia, 3/190. p.
241. FELLINGER Károly: *Selmecbánya.* = Agria, 1/85. p.
242. FELLINGER Károly: *Szokolca.* = Agria, 1/84. p.
243. FELLINGER Károly: *Szemhéj.* = Vigilia, 3/190. p.
244. FELLINGER Károly: *Szinyeiújfalu.* = Agria, 1/84. p.
245. FELLINGER Károly: *Szürcsölés.* = Vigilia, 3/190. p.
246. FELLINGER Károly: *Temetvény.* = Agria, 1/81. p.
247. FELLINGER Károly: *Tóporc.* = Agria, 1/86. p.
248. FELLINGER Károly: *Trencsén.* = Agria, 1/82. p.
249. FELLINGER Károly: *Verbó.* = Agria, 1/83. p.
250. FELLINGER Károly: *Vitkóc.* = Agria, 1/81. p.
251. FELLINGER Károly: *Zólyom.* = Agria, 1/83. p.
252. FENYVESI Ottó: *Andres ante portas.* = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/82–85. p.
253. FENYVESI Ottó: *Fragmentumok tükröződése.* = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/85–89. p.
254. FENYVESI Ottó: *Kileng a tó.* = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/79–81. p.
255. FERENCZ Mónika: *A kirekesztettek szonettje.* = Pannon Tükör, 1/27. p.
256. FERENCZ Mónika: *Laysan-albatrosz.* = Pannon Tükör, 1/28. p.
257. FERENCZ Mónika: *Lehet.* = Pannon Tükör, 1/27. p.
258. FINTA Éva: *Fiamnak születésnapra.* = Agria, 1/27. p.
259. FINTA Éva: *Október.* = Agria, 1/28. p.
260. FINTA Éva: *November.* = Agria, 1/28. p.
261. FINTA Éva: *Világok legjobbika.* = Agria, 1/28. p.
262. FODOR Iza, N.: *Hóbaratok.* = Agria, 1/117. p.
263. FODOR Iza, N.: *Kígyókerekek.* = Agria, 1/116. p.
264. FODOR Iza, N.: *Közleg a tél.* = Agria, 1/116. p.
265. FODOR Iza, N.: *Százlábú.* = Agria, 1/117. p.
266. FUCSKÓ Miklós: *Elfogyóban.* = Agria, 1/136. p.
267. FUCSKÓ Miklós: *Előjelek.* = Agria, 1/137. p.
268. FUCSKÓ Miklós: *Közel enged.* = Agria, 1/136. p.
269. FUCSKÓ Miklós: *Mondhatatlan.* = Agria, 1/137. p.
270. GÉCZI János: *Akhilleusz lovai.* = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/74. p.
271. GÉCZI János: *Az anyagról, Hondóval.* = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/75–76. p.
272. GÉCZI János: *Borostyánkőlánc.* = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/76–77. p.
273. GÉCZI János: *A cetről.* = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/72–74. p.
274. GÉCZI János: *Kibelezettek.* = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/77–78. p.
275. GÉCZI [János –]MARNÓ János: *Hölgy, halásznadrágban.* = Alföld, 3/36–37. p.
276. GÉCZI [János –]MARNÓ János: *A legyező kagylóbéj bامتالعا.* = Alföld, 3/37–38. p.
277. G[ÉHER]. István László: *Aszimmetrikus imák.* = Élet és Irodalom, április 16. 14. p.
278. G[ÉHER]. István László: *Második altató.* = Élet és Irodalom, április 16. 14. p.
279. GELLÉN-MIKLÓS Gábor: *Az időben, és nem.* = Élet és Irodalom, március 26. 17. p.
280. GEREVICH András: *Kánikula.* = Tiszatáj, 4/37. p.
281. GEREVICH András: *költő a konditeremben.* = Tiszatáj, 4/36. p.
282. GÓDZA Csilla: *Akut.* = Irodalmi Jelen, 4/29. p.
283. GÓDZA Csilla: *Idézőjelek mindenütt.* = Irodalmi Jelen, 4/29. p.
284. GÖKHAN, Ayhan: *Cerberus kórháza.* = Credo, 2020. 4/40. p.
285. GÖKHAN, Ayhan: *Gyerekkórház.* = Credo, 2020. 4/40. p.
286. GÖMÖRI György: *Egy firenzei összeesküvés margójára.* = Korunk, 3/92. p.
287. GÖMÖRI György: *Nagypéntek 1961.* (Naplórészlet) = Korunk, 3/92. p.
288. GRECSÓ Krisztián: *Én a te korodban.* = Alföld, 3/9. p.
289. GRECSÓ Krisztián: *Greccsónak hívják.* = Alföld, 3/7–8. p.
290. GRECSÓ Krisztián: *Valaki más.* = Eső, 1/3. p.
291. GRECSÓ Krisztián: *Vasalós versike.* = Élet és Irodalom, április 23. 15. p.
292. GYÓRFFY Ákos: *(Alföld).* = Eső, 1/5–6. p.
293. GYÓRFFY Ákos: *(Boroskancsokkal megrakott asztalok).* = Alföld, 3/7. p.
294. GYÓRFFY Ákos: *(Kreuzkirche, Liberátorok).* = Kortárs, 3/3–4. p.
295. GYÓRFFY Ákos: *(La Montagna Incantata).* = Alföld, 3/5. p.
296. GYÓRFFY Ákos: *(Rierwend, The Edge of Heaven).* = Alföld, 3/5–6. p.
297. GYÓRFFY Ákos: *(Rigófészek, Raban képregény).* = Vigilia, 3/199. p.

298. GYÖRFFY Ákos: (*Versék 1998-ból*). = Eső, 1/4–5. p.
299. GYÖRFFY Ákos: (*Vízrajz*). = Vigilia, 3/197–198. p.
300. GYÖRFFY Ákos: (*Waldinneres*). = Vigilia, 3/198. p.
301. GYÓRI László: *A birkózók szényege*. = Forrás, 3/29. p.
302. GYÓRI László: *Columba Palumbus*. = Műhely, 1/40. p.
303. GYÓRI László: *A lét etetése*. = Forrás, 3/31. p.
304. GYÓRI László: *A lobogó létra*. = Műhely, 1/43. p.
305. GYÓRI László: *Odi Profanum Vulgus*. = Műhely, 1/40. p.
306. GYÓRI László: *Őszi ének*. = Forrás, 3/30–31. p.
307. GYÓRI László: *Pőre ágyon alszom*. = Műhely, 1/42. p.
308. GYÓRI László: *Salvador Dalí órája*. = Műhely, 1/41. p.
309. GYÓRI László: *A veszély*. = Forrás, 3/29. p.
310. HADNAGY József: *Ajándék*. (Ez a karácsony). = Agria, 1/222. p.
311. HADNAGY József: *Álomhalál*. (Romantikus pilláresen). = Agria, 1/222. p.
312. HAJNAL Éva: *Nyolcsoros*. = Magyar Műhely, 1/24. p.
313. HALMAI Tamás: *Mézrajz*. esztergomi élégia. = Irodalmi Jelen, 3/31–32. p.
314. HALMOSI Sándor: *Aszúág*. = Magyar Napló, 3/40. p.
315. HALMOSI Sándor: *Nem tudtunk*. = Magyar Napló, 3/40. p.
316. HALMOSI Sándor: *Pálfordulás*. = Magyar Napló, 3/40. p.
317. HALMOSI Sándor: *Semmi*. = Magyar Napló, 3/40. p.
318. HANI PÉTER: *Törvedék*. = Liget, 4/4–5. p.
319. HARCOS Bálint: *Kosszarv*. = Jelenkor, 4/403. p.
320. HARCOS Bálint: *Szoros, fénylő*. = Jelenkor, 4/402–403. p.
321. HÁY János: *Barbár vidék*. = Eső, 1/106. p.
322. HÁY János: *Nemzeti dal*. = Mozgó Világ, 3/57–58. p.
323. HEGEDŰS Ágota: *Indulni kell*. = Élet és Irodalom, március 12. 17. p.
324. HEGEDŰS Ágota: *Mrs. Dalloway dalain*. = Élet és Irodalom, március 12. 17. p.
325. HEGEDŰS Ágota: *semmi se jön*. = Élet és Irodalom, március 12. 17. p.
326. HOLLÓSVÖLGYI Iván: *A csikkszedő bagoly*. = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/46–47. p.
327. HOLLÓSVÖLGYI Iván: *Az elbagyott robot*. = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/45–46. p.
328. HOLLÓSVÖLGYI Iván: *A gyönyörű nem volt*. = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/47–48. p.
329. HOLLÓSVÖLGYI Iván: *Istenek*. = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/48. p.
330. HOLLÓSVÖLGYI Iván: *Szomorú vasárnap*. = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/49. p.
331. HORVÁTH Eve: *észrevétlenül*. = Alföld, 3/21–22. p.
332. HORVÁTH Eve: *jó*. = Alföld, 3/19–20. p.
333. HORVÁTH Eve: *van egy fal*. = Alföld, 3/20–21. p.
334. HORVÁTH Viktor: *C & U*. = Kortárs, 4/17. p.
335. HORVÁTH Viktor: *Gyorsítás*. = Kortárs, 4/17. p.
336. HORVÁTH Viktor: *Lassítás*. = Kortárs, 4/17. p.
337. HORVÁTH Viktor: *A nemzet ébredése*. = Kortárs, 4/16. p.
338. HORVÁTH Viktor: *Törlés*. = Kortárs, 4/18. p.
339. HORVÁTH Viktor: *Üzenet a nemzettől*. = Kortárs, 4/16. p.
340. JAHODA Sándor: *ellenállás*. = Tiszatáj, 3/30. p.
341. JAHODA Sándor: *törődj bele*. = Tiszatáj, 3/31. p.
342. JÁMBOR Ildikó: *Mikor a Barátok templomára fedés került*. = Agria, 1/288. p.
343. JANÁKY Marianna: *többjelentésű szerelem*. = Magyar Műhely, 1/16–19. p.
344. JÁSZ Attila: *Az utolsó koncert előtt*. = Tiszatáj, 4/28–30. p.
345. JÁSZBERÉNYI Sándor: *Életközépi válság*. = Irodalmi Jelen, 4/75–76. p.
346. JÁSZBERÉNYI Sándor: *Ithaka előtt*. = Irodalmi Jelen, 4/76–77. p.
347. JENEI Gyula: *Fekete, fehérr*. = Irodalmi Jelen, 4/51–52. p.
348. JÓNÁS Tamás: *Falkavezér*. = Eső, 1/77. p.
349. JÓNÁS Tamás: *Keservit*. = Eső, 1/79. p.
350. JÓNÁS Tamás: *A levegő gyökere*. = Eső, 1/78. p.
351. JÓNÁS Tamás: *Szerelmi leckék*. = Eső, 1/78. p.
352. JÓNÁS Tamás: *Van, hogy elég*. = Eső, 1/77. p.
353. JÓNÁS Tamás: *Végdal*. = Eső, 1/79. p.
354. KABAI Lóránt: *el sem kezdett versek*. 19., 23., 21., 20. = Élet és Irodalom, március 5. 17. p.
355. KAISER László: *Bortól megpihentem*. = Agria, 1/29. p.

356. KAISER László: *A gesztusok mestere*. = Agria, 1/29. p.
357. KAISER László: *Kőrforgás*. = Agria, 1/30. p.
358. KAISER László: *Retirálók*. = Agria, 1/29. p.
359. KAISER László: *Szabadulás*. = Agria, 1/29. p.
360. KÁLIZ SAJTOS József: *Apánk nagy útja előtt*. = Agria, 1/177. p.
361. KÁLIZ SAJTOS József: *Életkép a hadak útján*. = Agria, 1/178. p.
362. KÁLIZ SAJTOS József: *Harangszó kondul*. = Agria, 1/177. p.
363. KÁLIZ SAJTOS József: *Kesernyés sorok*. = Agria, 1/178. p.
364. KÁLIZ SAJTOS József: *Szétváló utak*. = Agria, 1/178. p.
365. KÁLLAI Katalin: *Csata után a legfájdalmasabb*. = Liget, 4/44–45. p.
366. KÁLLAI Katalin: *Kor rajz nélkül*. = Liget, 3/47–48. p.
367. KÁLLAY KOTÁSZ Zoltán: *Kopogás*. = Liget, 3/24–25. p.
368. KÁLLAY KOTÁSZ Zoltán: *Vörös és fehérek*. = Liget, 3/26–27. p.
369. KÁLMÁN Gábor: *Augusztus volt*. = Élet és Irodalom, április 9. 17. p.
370. KÁLMÁN Gábor: *Februárban*. = Élet és Irodalom, április 9. 17. p.
371. KARÁDI Ádám: *Születésnapomra*. = Magyar Napló, 4/49–50. p.
372. KARKÓ Ádám: *Ajtókeret*. = Hítel, 4/45. p.
373. KARKÓ Ádám: *Gárdonyi*. = Hítel, 4/44. p.
374. KARKÓ Ádám: *Szemek*. = Hítel, 4/46. p.
375. KÉGL Ildikó: *intuáció*. = Irodalmi Jelen, 3/23–24. p.
376. KÉGL Ildikó: *meggyőző érvek*. = Irodalmi Jelen, 3/24–25. p.
377. KEMÉNY Gabriella: *Hogyan színlelj orgazmust?* = Irodalmi Jelen, 3/39–41. p.
378. KEMÉNY Gabriella: *A lazaçpara*. = Irodalmi Jelen, 3/43–44. p.
379. KEMÉNY Gabriella: *Minden alkalommal*. = Irodalmi Jelen, 3/41–42. p.
380. KEMÉNY Gabriella: *Az ő betűs szó, mindent tönkretesz*. = Irodalmi Jelen, 3/38–39. p.
381. KEMÉNY Gabriella: *Szükségszerű*. = Irodalmi Jelen, 3/42–43. p.
382. KERÉK Imre: *Ceruzá-sorok Petrarca könyvében*. = Agria, 1/134. p.
383. KERÉK Imre: *Hazatérő csorda*. = Agria, 1/134. p.
384. KERÉK Imre: *Michelangelo márványszonettje*. = Agria, 1/135. p.
385. KIRÁLY Farkas: *Joe Dassin – Et si tu n'existais pas*. = Irodalmi Jelen, 3/30. p.
386. KIRÁLY Farkas: *Joe Dassin – Indián nyár*. = Irodalmi Jelen, 3/29. p.
387. KISS Anna: *Megy, szőlít szelet, felleget*. = Tiszatáj, 4/3–5. p.
388. KISS Dávid: *Kettőezhűsz*. = Alföld, 4/27. p.
389. KISS Dávid: *Nyelvemlékek*. = Alföld, 4/27–29. p.
390. KISSLAKI László: *Disznó szerencse*. = Irodalmi Jelen, 3/33–37. p.
391. KOCSIS Csaba: *Berettyó*. = Agria, 1/118. p.
392. KOCSIS Csaba: *Berettyó*. = Várad, 1–2/32. p.
393. KOCSIS Csaba: *Berettyószéplak*. = Agria, 1/118. p.
394. KOCSIS Csaba: *Berettyószéplak*. = Várad, 1–2/32. p.
395. KOCSIS Csaba: *Ébenkőrász borgász*. = Agria, 1/118. p.
396. KOCSIS Csaba: *Ébenkőrász borgász*. = Várad, 1–2/33. p.
397. KOCSIS Csaba: *Három kakukk*. = Agria, 1/119. p.
398. KOCSIS Csaba: *Három kakukk*. = Várad, 1–2/33. p.
399. KOCSIS Csaba: *Helycsere*. = Várad, 1–2/32. p.
400. KOCSIS Csaba: *Hencidától Boncidáig*. = Agria, 1/118. p.
401. KOCSIS Csaba: *Hencidától Boncidáig*. = Várad, 1–2/32. p.
402. KOMÁLOVICS Zoltán: *kleist iii*. = Műhely, 1/33. p.
403. KÓNYA-HAMAR Sándor: *In Memoriam Sz. G... , Sursum corda!* = Hítel, 4/66. p.
404. KOPRIVA Nikolett: *Fekete macskák és Isten*. = Magyar Napló, 3/13. p.
405. KOPRIVA Nikolett: *Üres ruhásszekrény*. = Magyar Napló, 3/13. p.
406. KORDA Zsuzsa: *Elyfogynak*. = Magyar Műhely, 1/23. p.
407. KORDA Zsuzsa: *Nekem adod*. = Magyar Műhely, 1/24. p.
408. KORINEK Janka: *Kései kávé*. = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/71. p.
409. KORINEK Janka: *Kínálsz*. = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/70. p.
410. KORINEK Janka: *Őszi áthajlások*. = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/70. p.
411. KORINEK Janka: *Repedne*. = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/69. p.
412. KORINEK Janka: *Szonda*. = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/70. p.
413. KÓSA Eszter: *Keresgetős*. = Zempléni Múza, 2020. 4/72. p.

414. KOVÁCS Daniela: *Bástyád volnék*. = *Agria*, 1/234. p.
415. KOVÁCS Daniela: *Biztató*. = *Agria*, 1/234. p.
416. KOVÁCS Daniela: *Csendélet*. = *Agria*, 1/234. p.
417. KOVÁCS Edward: *Altatni a kételyeket*. = *Zempléni Múzsza*, 2020. 4/74. p.
418. KOVÁCS Edward: *Elküldetlen lap a családnak*. = *Zempléni Múzsza*, 2020. 4/75. p.
419. KOVÁCS Edward: *Nem mozdul*. = *Zempléni Múzsza*, 2020. 4/73. p.
420. KÖRMENDI Lajos: *Barbaricum*. = *Eső*, 1/100. p.
421. KUKORELLY Endre: *Most előrángatja a suf-niból*. = *Jelenkor*, 4/345. p.
422. KUKORELLY Endre: *Ó, alt, öreg,ős, régies*. = *Élet és Irodalom*, április 1. 17. p.
423. KUKORELLY Endre: *Strand 3*. = *Jelenkor*, 4/345–346. p.
424. KURTÁG György: *T. D. Nyárvégi iskolai fogalmazás*. = *Tiszatáj*, 3/74. p.
425. KÜRTI László: *kóboráram*. = *Alföld*, 4/26–27. p.
426. KÜRTI László: *panorámatelek*. = *Alföld*, 4/26. p.
427. LAJTOS Nóra: *brutál 1*. = *Magyar Napló*, 3/19. p.
428. LAJTOS Nóra: *brutál 2*. = *Magyar Napló*, 3/19. p.
429. LAJTOS Nóra: *brutál 3*. = *Magyar Napló*, 3/19. p.
430. LÁNG Eszter: *Pantelokosz*. = *Magyar Műhely*, 1/3. p.
431. LÁNG Eszter: *Sallustus kertjeiben*. = *Vigilia*, 3/195–196. p.
432. LÁNG Eszter: *Szántele kővi Torok Sándornak*. = *Magyar Műhely*, 1/1. p.
433. LÁNG Eszter: *Vokalizáció*. = *Magyar Műhely*, 1/2. p.
434. LÁZÁR Balázs: *Mama.hu*. = *Magyar Napló*, 4/51. p.
435. LÉKA Géza: *Nagy utazás*. = *Hitel*, 3/12. p.
436. LÉKA Géza: *Néma dialóg*. = *Hitel*, 3/13–14. p.
437. LÉKA Géza: *Tragikomédia*. = *Hitel*, 3/11. p.
438. LENCSES Károly: *Feloldozás*. = *Mozgó Világ*, 3/58. p.
439. LENCSES Károly: *Ott hagyott kutya*. = *Mozgó Világ*, 3/59. p.
440. LENDVAI Zalán: *Két veréb*. = *Liget*, 3/22–23. p.
441. LENDVAI Zalán: *Snapchatról pár sort*. = *Liget*, 4/18–19. p.
442. LENDVAI Zalán: *Szűk járdán a városban*. = *Liget*, 3/20–21. p.
443. LEZSÁK Sándor: *Erzsébeti temetőben*. = *Magyar Napló*, 3/4. p.
444. LEZSÁK Sándor: *Győzelem után*. = *Magyar Napló*, 3/4. p.
445. LEZSÁK Sándor: *Helyzetkép Monotonióból*. = *Magyar Napló*, 3/4. p.
446. LIPCSEI Márta: *Felhasadt lét I*. = *Agria*, 1/200–203. p.
447. LŐRINCZ P. Gabriella: *Meztelen*. = *Irodalmi Jelen*, 4/29. p.
448. LŐRINCZ Tamás: *Útavaló*. = *Vár*, 1/69. p.
449. LŐRINCZ Teréz: *Várakozás*. = *Vigilia*, 4/280. p.
450. LÖVÉTEI Lázár László: *Feketemunkásdisztichon*. [Részlet a Feketemunkából]. = *Forrás*, 3/33. p.
451. LÖVÉTEI Lázár László: *Hatodik vignetta*. [Részlet a Feketemunkából]. = *Forrás*, 3/32. p.
452. LÖVÉTEI Lázár László: *Hetedik vignetta*. [Részlet a Feketemunkából]. = *Alföld*, 4/16. p.
453. LÖVÉTEI Lázár László: *Kalapácsnap*. [Részlet a Feketemunkából]. = *Forrás*, 3/33. p.
454. LÖVÉTEI Lázár László: *Kólalista*. [Részlet a Feketemunkából]. = *Forrás*, 3/32–33. p.
455. LÖVÉTEI Lázár László: *Kórházablak*. [Részlet a Feketemunkából]. = *Alföld*, 4/16–17. p.
456. LÖVÉTEI Lázár László: *Melós-baiku*. [Részlet a Feketemunkából]. = *Alföld*, 4/18. p.
457. LÖVÉTEI Lázár László: *Tizenötödik vignetta*. [Részlet a Feketemunkából]. = *Alföld*, 4/16. p.
458. LUKÁCS Flóra: *Majomkenyérfa*. = *Zempléni Múzsza*, 2020. 4/78. p.
459. LUKÁCS Flóra: *Orchidea*. = *Zempléni Múzsza*, 2020. 4/77. p.
460. LUKÁCS Flóra: *Rózsaszín kád*. = *Zempléni Múzsza*, 2020. 4/76. p.
461. LUKÁCS Sándor: *Kikötő*. = *Kortárs*, 4/11. p.
462. LUKÁCS Sándor: *A tükör mélyen*. = *Kortárs*, 4/10. p.
463. LUKÁCS Sándor: *A víz felett*. = *Kortárs*, 4/10. p.
464. MÁHR Gábor: *aranyóra*. = *Műhely*, 1/50. p.
465. MÁHR Gábor: „sziklát másztam”. = *Műhely*, 1/48. p.
466. MÁHR Gábor: *Volt egy nagy temetés*. = *Műhely*, 1/49. p.
467. MAKLÁRI Éva, P.: *Az élet apró örömei, bánatai*. = *Vár*, 1/41–44. p.

468. MAKLÁRI Éva, P.: *Hazatérés.* = Agria, 1/31. p.
469. MAKLÁRI Éva, P.: *A játék felelőssége.* = Agria, 1/32. p.
470. MAKLÁRI Éva, P.: *Jel.* = Agria, 1/32. p.
471. MAKLÁRI Éva, P.: *Tavaszi dúdoló.* = Vár, 1/44. p.
472. MARKÓ Béla: *Álom a költészetről.* = Élet és Irodalom, április 16. 17. p.
473. MARKÓ Béla: *Ars vivendi.* = Tiszatáj, 4/19–20. p.
474. MARKÓ Béla: *Hideg szeretet.* = Élet és Irodalom, április 16. 17. p.
475. MARKÓ Béla: *Hőfoltok.* = Eső, 1/114–115. p.
476. MARKÓ Béla: *Pamflet.* = Élet és Irodalom, április 16. 17. p.
477. MARKÓ Béla: *Téli eső.* = Tiszatáj, 4/20–21. p.
478. MARKÓ Béla: *Útközben.* = Tiszatáj, 4/21–22. p.
479. MARNÓ János: *Rezekőr.* = Magyar Napló, 3/14. p.
480. MARNÓ János: *Semmiség az éjszaka mélyéből.* = Magyar Napló, 3/14. p.
481. MÉHES Károly: *Ez már az igazi tél.* = Jelenkor, 3/273–274. p.
482. MÉHES Károly: *Tél, titok.* = Jelenkor, 3/273. p.
483. MELIORISZ Béla: *Ha ez.* = Műhely, 1/34. p.
484. MELIORISZ Béla: *Ha szólni.* = Műhely, 1/35. p.
485. MELIORISZ Béla: *Hogy nem.* = Műhely, 1/34. p.
486. MELIORISZ Béla: *Más mint.* = Műhely, 1/35. p.
487. MELIORISZ Béla: *Villamosozott.* = Műhely, 1/34. p.
488. MESTERHÁZI Mónika: *Könnyű, nehéz, könnyű.* = Élet és Irodalom, március 26. 17. p.
489. MESTERHÁZI Mónika: *Mindegy.* = Élet és Irodalom, március 26. 17. p.
490. MESTERHÁZI Mónika: *Vázlatok.* = Jelenkor, 3/246–247. p.
491. MIHÁLY Csilla, B.: *Éjjel.* = Várad, 1–2/34. p.
492. MIHÁLY Csilla, B.: *Fecskeszárnyú.* = Várad, 1–2/35. p.
493. MIHÁLY Csilla, B.: *A folyónál.* = Várad, 1–2/35. p.
494. MIHÁLY Csilla, B.: *Kávét helyett.* = Várad, 1–2/35. p.
495. MIHÁLY Csilla, B.: *Piszkozat.* = Várad, 1–2/34. p.
496. MIHÁLY Csilla, B.: *Tengerentúl.* = Várad, 1–2/34. p.
497. MIHÁLY Csilla, B.: *Visszavárom.* = Várad, 1–2/34. p.
498. MOLNÁR Zsolt: *Tbriller.* = Várad, 3/16–18. p.
499. MOSONYI Kata: *Helyzetkép.* = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/7. p.
500. MOSONYI Kata: *Korunk poéziséről.* = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/5–6. p.
501. MOSONYI Kata: *Középpont.* = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/7. p.
502. MOSONYI Kata: *Létfüga.* = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/7. p.
503. MOSONYI Kata: *Pandémia.* = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/6. p.
504. MOSONYI Kata: *Páros árnyak.* = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/6. p.
505. MURÁNYI Zita: *mező.* = Magyar Napló, 4/19. p.
506. MURÁNYI Zita: *negatív.* = Magyar Napló, 4/19. p.
507. MURÁNYI Zita: *visszafelé.* = Magyar Napló, 4/19. p.
508. MÜLLER Dezső: *Életünk.* = Várad, 1–2/37. p.
509. MÜLLER Dezső: *Nem közömbös.* = Várad, 1–2/37. p.
510. MÜLLER Dezső: *Otthon.* = Várad, 1–2/36. p.
511. MÜLLER Dezső: *Rólad.* = Várad, 1–2/36. p.
512. MÜLLER Dezső: *Sápadt arcod is fölsejlik.* = Várad, 1–2/36. p.
513. MÜLLER Dezső: *A vers.* = Várad, 1–2/36. p.
514. MÜLLER Dezső: *Versekkel.* = Várad, 1–2/37. p.
515. NAGY Gábor: *Budi.* = Hitel, 3/4. p.
516. NAGY Gábor: *Dancs és Gógán.* = Hitel, 3/5. p.
517. NAGY Gábor: *Favágító.* = Hitel, 3/4. p.
518. NAGY Gábor: *Piros Lada.* = Hitel, 3/3. p.
519. NAGY Gábor: *Sublót.* = Hitel, 3/3. p.
520. NAGY István, P.: *szakmai életutam.* = Tiszatáj, 3/12–13. p.
521. NAGY Izabella: *Isten talpa.* = Irodalmi Jelen, 3/20. p.
522. NAGY Izabella: *karanténséták.* = Irodalmi Jelen, 3/21–22. p.
523. NAGY Izabella: *vasárnap reggel.* = Irodalmi Jelen, 3/20–21. p.
524. NAGY Zita: *6 VAN 6 VÁGOTT CSONT VÁZÁBAN.* = Agria, 1/23–24. p.
525. NÉMETH András: *Vándorkánya a kiszemelt áldozatáról.* = Agria, 1/50. p.
526. NÉMETH András: *A vizsgázó válaszágról.* = Agria, 1/50. p.

527. NÉMETH István Péter: *Az én múzeumom. (I–VII).* = Agria, 1/132–133. p.
528. NÉMETH István Péter: *Kisördögeim I.* = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/50. p.
529. NÉMETH István Péter: *Madonna, ágyam s lábfejem fölött.* = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/51. p.
530. NÉMETH István Péter: *Megkísértés.* = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/51. p.
531. NÉMETH István Péter: *Pöfkelő.* = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/51. p.
532. NÉMETH István Péter: *Sancho mondja.* = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/52. p.
533. NYIRÁN Ferenc: *Egészítet.* = Élet és Irodalom, március 26. 14. p.
534. NYIRÁN Ferenc: *Félkegyelmű.* = Eső, 1/68. p.
535. NYIRÁN Ferenc: *Mikor az uccán.* = Élet és Irodalom, március 26. 14. p.
536. NYIRÁN Ferenc: *A mókusok.* = Élet és Irodalom, március 26. 14. p.
537. NYIRÁN Ferenc: *Terápia.* = Eső, 1/67. p.
538. OLÁH András: *árvaságaink.* = Műhely, 1/52. p.
539. OLÁH András: *beszedik út.* = Agria, 1/36. p.
540. OLÁH András: *időbiány.* = Műhely, 1/51. p.
541. OLÁH András: *leveleink.* = Műhely, 1/52. p.
542. OLÁH András: *selejtezés.* = Agria, 1/36. p.
543. OLÁH András: *szavak hiúsége.* = Agria, 1/36. p.
544. OLÁH András: *túl távol.* = Műhely, 1/51. p.
545. OLÁH András: *zátonyok.* = Agria, 1/36. p.
546. ORCSIK Roland: *Transzmutáció.* = Élet és Irodalom, március 12. 17. p.
547. PÁLFALVI András: *Covid-osztályon járvány idején.* = Vár, 1/10. p.
548. PÁLFALVI András: *Az élet értelme.* = Vár, 1/11. p.
549. PATAKI István: *felszólamlás a mindennapok rendjén.* = Agria, 1/13. p.
550. PATAKI István: *Szent László visszatér Nagyváradra 2020-ban.* = Agria, 1/14–15. p.
551. PÁTKAI Tivadar: *Öregek.* = Műhely, 1/31–32. p.
552. PATÓCS MOLNÁR János: *Dadogás.* = Agria, 1/114. p.
553. PATÓCS MOLNÁR János: *Karasun.* = Agria, 1/114. p.
554. PAYER Imre: *Alkalm felismerése.* = Alföld, 3/29. p.
555. PAYER Imre: *Éjjeli tebervonat.* = Élet és Irodalom, március 5. 14. p.
556. PAYER Imre: *Idő utáni zivatar.* = Élet és Irodalom, március 5. 14. p.
557. PAYER Imre: *Írócella.* = Magyar Napló, 4/6. p.
558. PAYER Imre: *Kezdetvég.* = Élet és Irodalom, március 5. 14. p.
559. PAYER Imre: *Kharón lakikján.* = Alföld, 3/30. p.
560. PAYER Imre: *Megvilágosodás.* = Magyar Napló, 4/6. p.
561. PAYER Imre: *Ragadozó.* = Magyar Napló, 4/6. p.
562. PAYER Imre: *Tükörhullám.* = Alföld, 3/30. p.
563. PAYER Imre: *A Vejnemőjnen panzióban.* = Alföld, 3/29. p.
564. PÉNTEK Imre: *Átmenet.* = Agria, 1/121. p.
565. PÉNTEK Imre: *Drámai hang.* = Agria, 1/122. p.
566. PÉNTEK Imre: *Az esély.* = Agria, 1/123. p.
567. PÉNTEK Imre: *A gőzhajó.* = Agria, 1/122. p.
568. PÉNTEK Imre: *Pár korsó sör.* = Agria, 1/121. p.
569. PETŐCZ András: *Anyám arca.* = Forrás, 4/111. p.
570. PETŐCZ András: *Barbaricum-üzenet.* = Eső, 1/116–117. p.
571. PETŐCZ András: *Az ébredés.* = Alföld, 3/19. p.
572. PETŐCZ András: *Két arc.* = Alföld, 3/17. p.
573. PETŐCZ András: *Öregség ellen.* = Forrás, 4/112. p.
574. PETŐCZ András: *Rimaszombat.* = Forrás, 4/112–113. p.
575. PETŐCZ András: *Az utolsó álom.* = Alföld, 3/18. p.
576. PETŐCZ András: *Valahogy minden.* = Jelenkor, 4/359–360. p.
577. PETRIK Iván: *A hétfő reggeli telefonhívás.* = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/43. p.
578. PETRIK Iván: *Kék repülőgép.* = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/44. p.
579. PETRIK Iván: *Mivel fűtöttetek?* = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/39–40. p.
580. PETRIK Iván: *Nem csak az.* = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/40–41. p.
581. PETRIK Iván: *Az ónos eső neve.* = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/42. p.
582. POZSGAI Györgyi: *Arcod állandósága.* = Agria, 1/237. p.
583. POZSGAI Györgyi: *A felbőhöz.* = Agria, 1/237. p.
584. POZSGAI Györgyi: *Felvilanások.* = Agria, 1/237. p.
585. POZSGAI Györgyi: *Időlet.* = Agria, 1/238. p.
586. POZSGAI Györgyi: *Kora tavaszi pillanatok.* = Agria, 1/238. p.

587. POZSGAI Györgyi: *Lopott pillanatok.* = Agria, 1/238. p.
588. POZSGAI Györgyi: *Sodródás.* = Agria, 1/237. p.
589. RADNAI István: *Félszeg fobász.* = Agria, 1/195. p.
590. RADNAI István: *Kráter nemzedék.* = Agria, 1/195. p.
591. RADNAI István: *percek a halálig.* = Agria, 1/194. p.
592. RADNAI István: *Retrő.* = Agria, 1/194. p.
593. RÉKAI Anett: *Hogy a költészet elérje célját.* = Jelenkor, 3/267–268. p.
594. RÉKAI Anett: *Az intimitásról.* = Jelenkor, 3/268. p.
595. RÉKAI Anett: *A prefekcionizmusról.* = Jelenkor, 3/269. p.
596. RÓNAI-BALÁZS Zoltán: *Szélsécsend.* = Magyar Napló, 4/16. p.
597. RÓZSÁSSY Barbara: *Átjáró.* = Magyar Napló, 3/47. p.
598. SAIITOS Lajos: *Karanténból.* = Vár, 1/12. p.
599. SAIITOS Lajos: *Körisme.* = Agria, 1/219. p.
600. SAIITOS Lajos: *Lehetett volna boldogabb.* = Agria, 1/219. p.
601. SAIITOS Lajos: *Mégis-ének.* = Agria, 1/219. p.
602. SAIITOS Lajos: *Mégis-ének.* = Vár, 1/12. p.
603. SAIITOS Lajos: *Télelő.* = Agria, 1/219. p.
604. SAIITOS Lajos: *télelő.* = Vár, 1/13. p.
605. SAJGÓ Szabolcs: *az asztal.* = Vigilia, 4/285–286. p.
606. SAJGÓ Szabolcs: *ingyen.* = Agria, 1/25. p.
607. SAJGÓ Szabolcs: *ki leszel.* = Vigilia, 4/286. p.
608. SAJGÓ Szabolcs: *megunbatatlan.* = Agria, 1/25. p.
609. SAJGÓ Szabolcs: *méltósággal szabadon.* = Magyar Napló, 3/26. p.
610. SAJGÓ Szabolcs: *mi közelít.* = Agria, 1/26. p.
611. SAJGÓ Szabolcs: *neszezés.* = Magyar Napló, 3/25. p.
612. SAJGÓ Szabolcs: *örökkévaló érintés.* = Vigilia, 4/286. p.
613. SAJGÓ Szabolcs: *a többivel mi lesz.* = Agria, 1/25. p.
614. SAJGÓ Szabolcs: *veled.* = Agria, 1/25. p.
615. SAJGÓ Szabolcs: *vér nélkül.* = Agria, 1/26. p.
616. SAJÓ László: *Idős, krónikus ballada.* = Jelenkor, 4/368. p.
617. SAJÓ László: *Napballada.* = Jelenkor, 4/369. p.
618. SEBESTÉNY-JÁGER Orsolya: *Én vállalni szeretném.* = Agria, 1/16. p.
619. SEBESTÉNY-JÁGER Orsolya: *A feltámadás öröme.* = Agria, 1/17. p.
620. SEBESTÉNY-JÁGER Orsolya: *Fobász.* = Agria, 1/17. p.
621. SEBESTÉNY-JÁGER Orsolya: *Ha majd...* = Agria, 1/16. p.
622. SEBESTÉNY-JÁGER Orsolya: *A tábla.* = Agria, 1/16. p.
623. SEBESTÉNY-JÁGER Orsolya: *Verbum Dei.* = Agria, 1/16. p.
624. SERFŐZŐ Simon: *Égbe egy se repül.* = Agria, 1/38. p.
625. SERFŐZŐ Simon: *Magukhoz fogadtak.* = Agria, 1/38. p.
626. SIMEK Valéria: *Hullámzás.* = Vár, 1/71. p.
627. SIMEK Valéria: *Kérdőjelek.* = Agria, 1/229. p.
628. SIMEK Valéria: *Ketten.* = Műhely, 1/44. p.
629. SIMEK Valéria: *Múlt.* = Műhely, 1/45. p.
630. SIMEK Valéria: *Nappalok és éjszakák.* = Agria, 1/229. p.
631. SIMEK Valéria: *Nem jössz.* = Vár, 1/72. p.
632. SIMEK Valéria: *Remény.* = Vár, 1/72. p.
633. SIMEK Valéria: *Szétapposzt nappalok.* = Agria, 1/229. p.
634. SIMEK Valéria: *Szunnyadni készülnek.* = Vár, 1/71–72. p.
635. SIMEK Valéria: *Tovaringató.* = Műhely, 1/45. p.
636. SIMEK Valéria: *Zivatar.* = Műhely, 1/44. p.
637. SIMONFY József: *főnix.* = Korunk, 2/93. p.
638. SIMONFY József: *kitömve.* = Korunk, 2/93. p.
639. SIMONFY József: *madár.* = Korunk, 2/93. p.
640. SIMONFY József: *sokkal.* = Korunk, 2/93. p.
641. SIMONFY József: *tó (I).* = Korunk, 2/93. p.
642. SIMONFY József: *tó (II).* = Korunk, 2/93. p.
643. SIROKAI Máttyás: *Árapályok.* = Alföld, 3/28. p.
644. SIROKAI Máttyás: *Testtáj.* = Alföld, 3/28. p.
645. SISKA Péter: *Feléd lejt.* = Tiszatáj, 4/40–41. p.
646. SISKA Péter: *Föld, utak.* = Tiszatáj, 4/40. p.
647. SOHÁR Pál: *The Desert Poet.* = Irodalmi Jelen, 4/43. p.
648. SOHÁR Pál: *A költő sivataga.* = Irodalmi Jelen, 4/42. p.
649. SOMOGYI Csaba: *Bebetegedett jelen.* = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/68. p.
650. SOMOGYI Csaba: *Bűcsüzni jöttem.* = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/67. p.
651. SOMOGYI Csaba: *Különböző égboltokat nézünk.* = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/64–65. p.
652. SOMOGYI Csaba: *Társítás másként.* = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/65–66. p.

653. STANKOVICS Marianna: *Disztrópia*. = Magyar Műhely, 1/20. p.
654. STANKOVICS Marianna: *Fázis*. = Magyar Műhely, 1/21. p.
655. STANKOVICS Marianna: *Nem toldalékolható szavak*. = Magyar Műhely, 1/21. p.
656. STANKOVICS Marianna: *A zsirgomba*. = Magyar Műhely, 1/21. p.
657. SUMONYI Zoltán: *Pompeji messze van*. = Alföld, 4/3–9. p.
658. SÜTŐ Csaba András: *A hatvannegyű ütemű szabadgyakorlat*. = Műhely, 1/20–25. p.
659. SZABADOS Attila: *Lomtalanít.* = Kortárs, 4/19–20. p.
660. SZABADOS Attila: *Tisztázatlan körülmények*. = Kortárs, 4/19. p.
661. SZABÓ Fanni: *El és vissza*. = Magyar Napló, 3/35. p.
662. SZABÓ Fanni: *Fantomgyőzelem*. = Magyar Napló, 3/35. p.
663. SZABÓ Fanni: *Tükör-stádium*. = Magyar Napló, 3/35. p.
664. SZABÓ Gergely: *mély*. = Műhely, 1/38. p.
665. SZABÓ Gergely: *több*. = Műhely, 1/39. p.
666. SZABÓ Gergely: *zúg*. = Műhely, 1/38. p.
667. SZABOLCSI Viktória: *Iksuarpok*. = Liget, 4/58–59. p.
668. SZÁLINGER Balázs: *Ördögkút 245., egyetemes jelentősége: 2*. = Tiszatáj, 4/34–35. p.
669. SEKERES Mária: *az alázat csendes örökségén*. = Agria, 1/287. p.
670. SEKERES Mária: *A Jelenlét éjszakája*. = Agria, 1/287. p.
671. SZÉNÁSI Miklós: *Mintba*. = Zempléni Múzsza, 2020. 4/67. p.
672. SZÉNÁSI Miklós: *Taxival baba*. = Zempléni Múzsza, 2020. 4/68. p.
673. SZENTE B. Levente: *Térkép*. = Agria, 1/112. p.
674. SZENTE B. Levente: *Torkodban*. = Agria, 1/113. p.
675. SZENTGYÖRGYI László: *Besúgók és besúgotak*. = Agria, 1/242. p.
676. SZENTGYÖRGYI László: *Btrálat*. = Agria, 1/242. p.
677. SZENTGYÖRGYI László: *Bölcsesség*. = Agria, 1/243. p.
678. SZENTGYÖRGYI László: *Epitáfum*. = Agria, 1/243. p.
679. SZENTGYÖRGYI László: *Ez van*. = Agria, 1/242. p.
680. SZENTGYÖRGYI László: *Haiku*. = Agria, 1/242. p.
681. SZENTGYÖRGYI László: *Igaz szó*. = Agria, 1/242. p.
682. SZENTGYÖRGYI László: *(K)arcok. Christian Morgenstern*. = Agria, 1/242. p.
683. SZENTGYÖRGYI László: *Kroki*. = Agria, 1/243. p.
684. SZENTGYÖRGYI László: *Műfajmélet*. = Agria, 1/243. p.
685. SZENTGYÖRGYI László: *Önvizsgálat*. = Agria, 1/242. p.
686. SZENTGYÖRGYI László: *Periféria*. = Agria, 1/243. p.
687. SZENTGYÖRGYI László: *Polkorrektség*. = Agria, 1/242. p.
688. SZENTGYÖRGYI László: *Vélemény*. = Agria, 1/242. p.
689. SZENTMÁRTONI János: *Rigógyilkosok menedéke*. = Magyar Napló, 4/4–5. p.
690. SZIJJ Ferenc: *A csillagok zúgása*. = Vigilia, 3/188. p.
691. SZIJJ Ferenc: *Éjszakai csend*. = Vigilia, 3/189. p.
692. SZIJJ Ferenc: *Az utolsó*. = Vigilia, 3/189. p.
693. SZIJJ Ferenc: *Úrbajások*. = Vigilia, 3/188–189. p.
694. SZIJJ Ferenc: *A világ zaja*. = Vigilia, 3/188. p.
695. SZILÁGYI Ferenc: *Csodálatos világ*. = Agria, 1/95–96. p.
696. SZLUKOVÉNYI Katalin: *Bástya*. = Vigilia, 4/278–279. p.
697. SZLUKOVÉNYI Katalin: *Dunaparti sétány ősszel*. = Műhely, 1/29. p.
698. SZLUKOVÉNYI Katalin: *Ébredés*. = Vigilia, 4/279–280. p.
699. SZLUKOVÉNYI Katalin: *Index*. = Műhely, 1/29. p.
700. SZLUKOVÉNYI Katalin: *Szedülés*. = Műhely, 1/30. p.
701. SZOMI KRALJ Béla: *Utánam ne jöjj!* = Vár, 1/81–82. p.
702. SZÖLLŐSI Mátyás: *búcsúlevél*. = Élet és Irodalom, április 23. 17. p.
703. SZÖLLŐSI Mátyás: *démon*. = Élet és Irodalom, április 23. 17. p.
704. SZÖLLŐSI Mátyás: *erdő*. = Élet és Irodalom, április 23. 17. p.
705. SZÖLLŐSI Mátyás: *rémkép*. = Élet és Irodalom, április 23. 17. p.
706. SZÖLLŐSI Mátyás: *önkvüet*. = Élet és Irodalom, április 23. 17. p.
707. SZŰK Balázs: *Fiam ha utazik*. = Agria, 1/223. p.
708. SZŰK Balázs: *Fiam végleg elutazott*. = Agria, 1/223. p.
709. SZŰK Balázs: *„Lyukas ótágú síp”*. = Agria, 1/223. p.

710. TAIZS Gergő: *Ophelia álma*. = Liget, 4/35–36. p.
711. TAKÁCS Zsuzsa: *A máskor annyira elbizakodott terek*. = Alföld, 3/3–4. p.
712. TANDORI Dezső: *Arany János, nagyuram!* = Tiszatáj, 3/42–43. p.
713. TANDORI Dezső: *Egyáltalokozni; ellát.* = Tiszatáj, 3/37. p.
714. TANDORI Dezső: *Facsarti: Facsirt, facsírta.* = Tiszatáj, 3/37. p.
715. TANDORI Dezső: *Ha IQ. Egy/két japán, baj q.* = Tiszatáj, 3/44. p.
716. TANDORI Dezső: *Hérakleitosz.* = Tiszatáj, 3/41–42. p.
717. TANDORI Dezső: *Hogy stilszerű; vége (ne); legyen.* = Tiszatáj, 3/43. p.
718. TANDORI Dezső: *Közbevét.* = Tiszatáj, 3/38. p.
719. TANDORI Dezső: *Mint egy pont versek: agypont versek.* = Tiszatáj, 3/36. p.
720. TANDORI Dezső: *Q. i. e monstrandum: Gyakorlati Haszna.* = Tiszatáj, 3/44. p.
721. TANDORI Dezső: *Ritmuskok – csak W. S.-nek.* = Tiszatáj, 3/43. p.
722. TANDORI Dezső: *Semmit igen.* = Tiszatáj, 3/39–40. p.
723. TANDORI Dezső: *Szüntelen szünet.* = Tiszatáj, 3/38. p.
724. TANDORI Dezső: *A Túlvilágra.* = Tiszatáj, 3/40–41. p.
725. TARPAI Zsófia: *Damnatio* = Irodalmi Jelen, 3/173–174. p.
726. TARPAI Zsófia: *Emelkedő.* = Pannon Tükör, 1/38. p.
727. TARPAI Zsófia: *Sárosak a hegyek.* = Irodalmi Jelen, 3/171. p.
728. TARPAI Zsófia: *Uram.* = Irodalmi Jelen, 3/172–173. p.
729. TARPAI Zsófia: *Vivet.* = Irodalmi Jelen, 3/171. p.
730. TELL Imre: *Kis, boldog dal.* = Agria, 1/176. p.
731. TELL Imre: *Maszkolova.* = Agria, 1/176. p.
732. TELL Imre: *Szentély.* = Agria, 1/176. p.
733. TINKÓ Máté: *Vidéki áttünések.* = Kortárs, 3/28–29. p.
734. TÓBIÁS Krisztián: *Blondel tükör.* részletek = Kortárs, 4/3–4. p.
735. TOLVAJ Zoltán: *Bambusz.* = Élet és Irodalom, március 5. 17. p.
736. TOMAJI Attila: *Dunavirág.* = Eső, 1/108–109. p.
737. TORÓCZKAY András: *Ablak.* = Jelenkor, 3/271–272. p.
738. TORÓCZKAY András: *Nyír.* = Jelenkor, 3/270–271. p.
739. TORÓCZKAY András: *Olajfolt.* = Jelenkor, 3/270. p.
740. TÓT Endre: *parkban.* = Tiszatáj, 3/72. p.
741. TÓTH Kinga: *Ideje van.* = Pannon Tükör, 1/31. p.
742. TÓTH Kinga: *Szönyeg.* = Pannon Tükör, 1/31. p.
743. TÓTH Krisztina: *Bálnadal.* = Jelenkor, 4/366. p.
744. TÓTH Krisztina: *Háttér.* = Alföld, 4/3. p.
745. TÓTH Krisztina: *Holdrakéta.* = Pannon Tükör, 1/13. p.
746. TÓTH Krisztina: *Telibold.* = Jelenkor, 4/367. p.
747. TÓTH Réka Ágnes: *Alabástrom.* = Élet és Irodalom, április 9. 14. p.
748. TÓTH Réka Ágnes: *Bambusz.* = Élet és Irodalom, április 9. 14. p.
749. TÓTH Réka Ágnes: *Fréz.* = Élet és Irodalom, április 9. 14. p.
750. TÓTH Réka Ágnes: *helené hazatért.* = Pannon Tükör, 1/35. p.
751. TÓTH Réka Ágnes: *ki.* = Pannon Tükör, 1/36. p.
752. TÓTH Réka Ágnes: *Sorozat.* = Pannon Tükör, 1/37. p.
753. TÖMÖRY Péter: *Abbázia, bajnalban.* = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/12. p.
754. TÖMÖRY Péter: *Álfut a téren egy kicsi kínai.* = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/11–12. p.
755. TÖMÖRY Péter: *Bogdán Laci azt üzente.* = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/11. p.
756. TÖMÖRY Péter: *Hajnali harangszó, szellel.* = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/8–9. p.
757. TÖMÖRY Péter: *Mondataid.* = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/9. p.
758. TÖMÖRY Péter: *Parázs-varázs.* = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/10. p.
759. TÖMÖRY Péter: *Szitakötő.* = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/9–10. p.
760. TÖMÖRY Péter: *Versék őszi agóniája.* = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/13–14. p.
761. TÖNKÖL József: *Írás a major falán.* = Agria, 1/61. p.
762. TÖNKÖL József: *Tél.* = Agria, 1/62. p.
763. TÖNKÖL József: *Úgy jár hozzánk.* = Agria, 1/63. p.
764. TÖRÖK Nándor: *Dantéboz.* (részletek A szerelem hősei ciklusból). = Agria, 1/125. p.
765. TÖRÖK Nándor: *Petrarcáboz.* (részletek A szerelem hősei ciklusból). = Agria, 1/126. p.
766. TÖRÖK Nándor: *Propertiusboz.* (részletek A szerelem hősei ciklusból). = Agria, 1/127. p.

767. TÖRÖK Nándor: *Szapphóhoz*. (részletek A szerelem hősei ciklusból). = Agria, 1/127. p.
768. TUMGLI M. Klára: *Júniusi végtelenség 2020-ban*. = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/53–55. p.
769. TURCZ István: *Reggelre megöregszünk*. = Eső, 1/116. p.
770. URBÁN Gyula: *Egy kereszties vitéz imája II. Endre korából*. = Hitel, 3/58–60. p.
771. VÁNYAI FEHÉR József: *Május negyven*. = Vár, 1/92–93. p.
772. VARGA Melinda: *Álomnapló*. = Irodalmi Jelen, 3/67. p.
773. VARGA Melinda: *Csakott szemmel alá hív-lak*. = Irodalmi Jelen, 3/66. p.
774. VARGA Melinda: *Egyöngyosor*. = Irodalmi Jelen, 3/64–65. p.
775. VARGA Melinda: *hajnalig*. = Irodalmi Jelen, 3/68–69. p.
776. VARGA Melinda: *hűvös*. = Irodalmi Jelen, 3/70. p.
777. VARGA Melinda: *Időhal*. = Irodalmi Jelen, 3/69. p.
778. VARGA Melinda: *Izgága, vörös*. = Irodalmi Jelen, 3/66–67. p.
779. VARGA Melinda: *Ottthon*. = Irodalmi Jelen, 3/70–71. p.
780. VARGA Melinda: *szakíts magadnak a fényből*. = Irodalmi Jelen, 3/65. p.
781. VARGA Melinda: *tűkröt tart eléd*. = Irodalmi Jelen, 3/71–72. p.
782. VARGA Melinda: *A vörös halott*. = Irodalmi Jelen, 3/68. p.
783. VARGA-NAGY Anna: *Ádám*. = Zempléni Múzsza, 2020. 4/70. p.
784. VARGA-NAGY Anna: *csak*. = Zempléni Múzsza, 2020. 4/71. p.
785. VARGA-NAGY Anna: *Kagylók*. = Zempléni Múzsza, 2020. 3/69. p.
786. VARGA Richárd: *Ajka*. = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/61–62. p.
787. VARGA Richárd: *Egy ajkai teraszon*. = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/63. p.
788. VARGA Richárd: *Danaé*. = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/62. p.
789. VARGA Richárd: *In aeternum*. = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/59–60. p.
790. VARGA Richárd: *Legszébb perceink*. = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/63. p.
791. VARGA Richárd: *Vers*. = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/62. p.
792. VARGA Richárd: *Vetődés*. = Vár Ucca Műhely, 2020. 3/60–61. p.
793. VASS Tibor: *Elbalasztott vers*. = Eső, 1/109–113. p.
794. VERMES Nikolett: *Leértékelés a bentese-nél*. = Műhely, 1/54. p.
795. VERMES Nikolett: *Ósbűn ajándékba*. = Műhely, 1/53. p.
796. VERMES Nikolett: *Természetes szelektáció*. = Műhely, 1/53. p.
797. VESZELKA Attila: *Epistola Pannonica*. = Tiszatáj, 4/32. p.
798. VESZELKA Attila: *Hagyd, Catullus*. = Tiszatáj, 4/31. p.
799. VESZELKA Attila: *Nébány kései csér*. = Tiszatáj, 4/33. p.
800. VEZSENYI Ildikó: *konkrét*. = Magyar Műhely, 1/26. p.
801. VIDA Kamilla: *Renátó*. = Pannon Tükör, 1/23–24. p.
802. VIDA Kamilla: *Valahol Európában*. = Pannon Tükör, 1/23. p.
803. VILLÁNYI László: *Gödrök*. = Vigilia, 4/287. p.
804. VILLÁNYI László: *Jó*. = Vigilia, 4/287. p.
805. VILLÁNYI László: *Való*. = Vigilia, 4/287. p.
806. VITÉZ Ferenc: *Amikor Seng Thu Cbek visz-szajön...* = Agria, 1/139. p.
807. VITÉZ Ferenc: *Don Q*. = Agria, 1/42. p.
808. VITÉZ Ferenc: *A főlöseges szentélyről*. = Agria, 1/138. p.
809. VITÉZ Ferenc: *Fuscó Miklósnak*. Az Édenkerthelyiség bejáratánál. = Agria, 1/138. p.
810. VITÉZ Ferenc: *Kegyelem*. = Agria, 1/42. p.
811. VITÉZ Ferenc: *Képeslapok Kismarosra 2*. = Agria, 1/40. p.
812. VITÉZ Ferenc: *Kereszt (3.)*. = Agria, 1/41. p.
813. VITÉZ Ferenc: *„A létezés boldogsága”*. = Agria, 1/40. p.
814. VITÉZ Ferenc: *Levelek*. = Agria, 1/41. p.
815. VITÉZ Ferenc: *Lombaságok*. = Agria, 1/41. p.
816. VITÉZ Ferenc: *Luther*. = Agria, 1/42. p.
817. VITÉZ Ferenc: *„Mágia és poétikum”*. = Agria, 1/40. p.
818. VITÉZ Ferenc: *Tiszta*. = Agria, 1/41. p.
819. VÖRÖS István: *Afűl*. = Liget, 4/32–34. p.
820. VÖRÖS István: *A kudarc*. = Jelenkor, 3/265–266. p.
821. VÖRÖS István: *Kulturikum*. = Eső, 1/117–118. p.
822. VÖRÖS István: *Mascakaj*. = Irodalmi Jelen, 3/9. p.
823. VÖRÖS István: *Őszi szünet*. = Irodalmi Jelen, 3/9–10. p.
824. VÖRÖS István: *Régies tájkép*. = Irodalmi Jelen, 3/11–12. p.
825. VÖRÖS István: *A szög panasza*. = Vigilia, 3/271–273. p.

826. VÖRÖS István: *Újabb és újabb semmik.* = Jelenkor, 3/264–265. p.
827. VÖRÖS István: *Zrínyi Ilona Munkácson.* = Irodalmi Jelen, 3/10. p.
828. WIRTH Imre: *Alig aultam éjjel.* = Jelenkor, 4/406–407. p.
829. WIRTH Imre: *Most szóltak.* = Jelenkor, 4/406. p.
830. WIRTH Imre: *Nézem a listát.* = Jelenkor, 4/406. p.
831. ZALÁN Tibor: *Régi Karcagi képeket nézegetve, Körmendi-sorokkal.* = Eső, 1/120. p.
832. ZIRIG Árpád: *Válaszfele Bobory Zoltán PÁSZTORÉNEK című versére.* = Vár, 1/13. p.
833. ZSILLE Gábor: *Számok.* = Vigilia, 4/281–282. p.
834. ZSILLE Gábor: *Szentírás.* = Vigilia, 4/282. p.

Rövidpróza

835. ÁDÁM Szilamér: *Narancs.* = Eső, 1/48–50. p.
836. ÁRKOSSY István: *Mozgóképek, avagy SZEKVENCIÁK, amelynek a fele igaz, fele nem.* = Hittel, 3/42–52. p.
837. BABARCSY Eszter: *Anyu mondja.* = Eső, 1/10–12. p.
838. BARBÓCZ Ildikó, H.: *A mi háborúnk.* = Agrár, 1/196–199. p.
839. BARNA Imre: *Rabod vagyok.* = Élet és Irodalom, április 1. 15. p.
840. BARTA László: *Fátum.* = Irodalmi Jelen, 4/44–50. p.
841. BÁTNYI Zoltán: *Füstös rímek, kocsmazajban.* = Pannon Tükör, 1/19–22. p.
842. BENEDEK Szabolcs: *Tegyük fel.* = Élet és Irodalom, április 9. 14. p.
843. BENEDEK Szabolcs: *Üldöznek.* = Élet és Irodalom, március 19. 14. p.
844. BENYÁK Zoltán: *A díler.* = Élet és Irodalom, április 1. 16. p.
845. BERTA Ádám: *Gergelyhajlítás.* = Élet és Irodalom, április 16. 15. p.
846. BÍRÓ Judit: *Bon voyage! Csá! Izgi volt!* = Liget, 3/49–66. p.
847. BÍRÓ Zsombor Aurél: *Porcelán lakópark.* = Alföld, 3/31–35. p.
848. BOGDÁN Emese: *A rendes ember.* = Magyar Napló, 4/7–11. p.
849. BOGNÁR Péter: *Hajózni kell, élni nem kell.* = Élet és Irodalom, április 9. 15. p.
850. CZAKÓ Zsófia: *A holnap már nem lesz szomorú.* = Műhely, 1/16–17. p.
851. [DARVASI László] Szív Ernő: *Árvaság.* (félelem). = Élet és Irodalom, április 16. 14. p.
852. [DARVASI László] Szív Ernő: *Árvaság.* (Ne kopogj!) = Élet és Irodalom, március 12. 14. p.
853. [DARVASI László] Szív Ernő: *Februári kislegyem.* = Tiszatáj, 3/[117]. p.
854. DARVASI László: *György Péter: Kiállítás a Kiscelli Múzeumban.* = Élet és Irodalom, április 23. 16. p.
855. DARVASI László: *Halbatatlanok.* (május). = Élet és Irodalom, március 19. 16. p.
856. DARVASI László: *Károlyi Csaba: Beszélgetés egy magyar íróval.* = Élet és Irodalom, április 23. 15. p.
857. [DARVASI László] Szív Ernő: *Egy kisszél-lánk meséje.* = Tiszatáj, 3/[128]. p.
858. DARVASI László: *Kovács Zoltán: Jobboldali bajszosok.* = Élet és Irodalom, április 23. 16. p.
859. DARVASI László: *Vánca István: Parádés mesterünk cipellői.* = Élet és Irodalom, április 23. 15. p.
860. DARVASI László: *Vásárhelyi Márta: A kormány és a bazazavarás.* = Élet és Irodalom, április 23. 16. p.
861. DEÁK D. Dániel: *Mit jelent.* = Élet és Irodalom, április 16. 16. p.
862. DOBOSI Bea: *Hajópadló.* = Liget, 4/37–43. p.
863. DÖME Barbara: *A függöny.* = Kortárs, 3/5–8. p.
864. EGRESSY Zoltán: *Kanaszta.* = Jelenkor, 4/380–389. p.
865. FENYVESI Orsolya: *Nyaralás.* = Élet és Irodalom, április 9. 16. p.
866. FERDINANDY György: *Bucika bosszúja.* = Eső, 1/8–10. p.
867. FRIDECKY Katalin: *Darts.* = Élet és Irodalom, április 30. 16. p.
868. GARACZI László: *Bandi 70.* (ünnepi mellesbeszéd). = Jelenkor, 4/347–350. p.
869. GÁSPÁR Ferenc: *Vízen járni.* = Pannon Tükör, 1/32–34. p.
870. GÉCZI János: *57.* = Forrás, 3/21–28. p.
871. GÉCZI János: *Pontosan tíz.* = Élet és Irodalom, április 30. 15. p.
872. GERTHEIS Veronika: *Egyszer használatos.* = Pannon Tükör, 1/29–30. p.
873. GRECSÓ Krisztián: *Lány a szomszédból.* = Tiszatáj, 4/42–44. p.
874. GYÖNGYÖSI Csilla: *A befejezetlen mondat.* = Élet és Irodalom, március 12. 15. p.
875. HALÁSZ Rita: *Andalúzia.* = Eső, 1/6–7. p.

876. HAMVAS Béla: *A gyanakvó porkoláb.* (1928). = Új Forrás, 4/32–35. p.
877. H[AMVAS]. B[éla].: *A kéztudomány.* (1930). = Új Forrás, 4/39–47. p.
878. H[AMVAS]. B[éla].: *Szavak születése.* (1929). = Új Forrás, 4/36–38. p.
879. HEGEDŰS Ágota: *Hanyattbűbrisz.* = Élet és Irodalom, április 1. 16. p.
880. HORVÁTH (EÖ) Tamás: *Egyszervolt.* = Magyar Napló, 3/5–8. p.
881. HORVÁTH László Imre: *A halhatatlan ember.* = Élet és Irodalom, március 26. 15. p.
882. HUNYADY Sándor: *Augustus.* = Élet és Irodalom, március 19. 16. p.
883. JÁNOKI-KIS Viktória: *2053.* = Magyar Napló, 4/40–48. p.
884. JÁNOKI-KIS Viktória: *Te meg én.* = Eső, 1/54–60. p.
885. JÁSZBERÉNYI Sándor: *Líbia.* = Irodalmi Jelen, 4/77–80. p.
886. JOÓ József: *Át a tengeren.* = Irodalmi Jelen, 3/46–50. p.
887. JUHÁSZ Tamás: *Lélekügyes.* = Élet és Irodalom, március 12. 16. p.
888. JUHÁSZ Tamás: *Rések a falon.* = Irodalmi Jelen, 4/6–17. p.
889. JUHÁSZ Tibor: *Jó ez itt.* Részlet egy szociográfiából. = Kortárs, 4/12–15. p.
890. JUHÁSZ Zsuzsanna: *Az anyám szoknyája.* = Tiszatáj, 3/16–17. p.
891. JUHÁSZ Zsuzsanna: *Bálványidomítás.* = Tiszatáj, 3/17–18. p.
892. JUHÁSZ Zsuzsanna: *Kenyéren és vízen.* = Tiszatáj, 3/19–20. p.
893. KÁCSOR Zsolt: *Április.* = Élet és Irodalom, március 19. 15. p.
894. KAPITÁNY Máté: *Háború.* = Liget, 4/52–57. p.
895. KÁVAI Katalin: *Hitek és aranyak.* = Élet és Irodalom, április 9. 16. p.
896. KIRÁLY Levente: *Szív Ernő: Húsvéti tárcácska.* = Élet és Irodalom, április 26. 16. p.
897. KISS Ottó: *Palajdi válaszátsza.* = Eső, 1/60–67. p.
898. KONCZEK József: *Egyedek.* = Agria, 1/120. p.
899. KOVÁCS Bálint: *Mérgezés.* = Élet és Irodalom, március 5. 16. p.
900. KOVÁTS Judit: *Se neve, se emléke.* = Élet és Irodalom, március 5. 15. p.
901. KÖTTER Tamás: *Az ígéret.* = Eső, 1/37–41. p.
902. KÜRTI László: *A tempó, kifizám!* = Irodalmi Jelen, 3/7–8. p.
903. LAJTOS Nóra: *Saját Messiás.* = Irodalmi Jelen, 3/26–28. p.
904. LÁSZLÓ Zsolt: *Egy szem barack.* = Agria, 1/220–221. p.
905. LIPCSEY Emőke: *Árnyéklakók.* = Alföld, 4/19–25. p.
906. LITNER Zsolt: *A kő már csak ilyen.* = Élet és Irodalom, április 30. 16. p.
907. LONDON Katalin: *Alig lehettem több.* = Élet és Irodalom, március 5. 15. p.
908. LUKÁCSY József: *Temetői tünődések.* = Vár, 1/15–16. p.
909. LUKÁTS János: *Kő kövön marad.* = Agria, 1/97–99. p.
910. MAJOROS Sándor: *A repeszdarab.* = Eső, 1/42–47. p.
911. MEGYERI Edit Tünde: *Lugasok a ködben.* = Magyar Napló, 3/10–12. p.
912. MIHÁLY MOLNÁR László: *Madárkalitka.* = Agria, 1/66–67. p.
913. MINDÁK Dániel: *Szent István birodalma.* Budapest és Bécs, 1906. = Kortárs, 3/18–25. p.
914. MOHAI Szilvia: *Ha még egyszer becsapódik az ajtó.* = Magyar Műhely, 1/7–9. p.
915. MOHAI Szilvia: *A szarvasbogár.* = Magyar Műhely, 1/4–6. p.
916. MOLNÁR Erzsébet: *Billog.* = Élet és Irodalom, április 16. 2. p.
917. MOLNÁR Erzsébet: *Húsvét közeleg.* = Élet és Irodalom, március 5. 12. p.
918. MOLNÁR Erzsébet: *Kocka asszony kimozdul.* = Élet és Irodalom, április 1. 10. p.
919. MOLNÁR Lajos: *Azóta nem kártyázom.* = Eső, 1/72–74. p.
920. MOLNÁR Lajos: *Lázadók.* = Eső, 1/74–76. p.
921. NAGY Anna, G.: *Babaváró.* = Kortárs, 4/5–9. p.
922. NAGY Gerzson: *Öreglány.* = Jelenkor, 3/260–264. p.
923. NOVÁK Valentin: *Élesztés,* amelyben hihetetlen dolgok történnek a FermiPar Co. központjában, miközben Hajnóczy megmenti Rózsikát a szemtelenkedő matrózoktól... = Kortárs, 3/34–38. p.
924. NOVÁK Valentin: *Futás!* = Irodalmi Jelen, 3/13–19. p.
925. OCSENÁS Péter Bence: *Flóra.* = Vár, 1/83–91. p.
926. ODZE György: *Másképp alakult.* = Élet és Irodalom, április 16. 16. p.
927. OLÁH András: *Munkakapcsolat.* = Pannon Tükör, 1/25–26. p.
928. OLÁH Péter: *a citromok nehez természetűek.* = Pannon Tükör, 1/39–40. p.
929. ORAVECZ Imre: *Alkonynapló.* (Csalódás). (Második hullám). (Hármas kihívás).

- (Fiók). (Biztonság). (Szülői keserv). (Beleegyzés). (Asperger). (Du Gard). (Egy mondat). (Hátrány). (Vád). (Kegyetlenség). (Hozni vagy nem hozni). (Mert). (Fok). (Kortárs). (Exitus). (Intermezzo). (Félelem). = Vigilia, 4/274–277. p.
930. ORAVECZ Péter: *Folyt. köv. Sanghajban.* = Élet és Irodalom, március 12. 15. p.
931. PATAK Márta: *Lex Higuíta.* = Tiszatáj, 3/3–8. p.
932. PATAK Márta: *Öt kilométer háromszáz méter séta.* = Vigilia, 3/191–195. p.
933. PAULON Viktória: *A moldvai.* = Élet és Irodalom, április 1. 15. p.
934. PETŐCZ András: *A gyáva.* = Eső, 1/68–71. p.
935. PETRIK Iván: *Mixát otthon.* = Tiszatáj, 4/6–18. p.
936. PUSKÁS Panni: *Minden idők egyik legrosszabb verse.* = Műhely, 1/18–19. p.
937. ROSS Károly: *A lecsúszott zsinédly.* = Jelenkor, 4/395–401. p.
938. RÖHRIG Eszter: *Alliance.* = Jelenkor, 3/255–259. p.
939. SÁRFI N. Adrienn: *A kopasz, a zakós úr, a kamasz fiú, Irénke meg a külföldi.* = Irodalmi Jelen, 4/21–27. p.
940. SELYEM Zsuzsa: *Nebéz időkben is repülünk.* = Élet és Irodalom, április 23. 14. p.
941. SELYEM Zsuzsa: *Vontató érc és szükölő cimbalom.* = Élet és Irodalom, március 26. 14. p.
942. SIMON Tamás: *Százforintos.* = Liget, 4/46–49. p.
943. SZALAY Zoltán: *Agykontroll.* = Jelenkor, 3/248–254. p.
944. SZANISZLÓ Judit: *Ha neadjisten elmenne.* = Élet és Irodalom, április 30. 14. p.
945. SZANISZLÓ Judit: *Huszonegy fok.* = Élet és Irodalom, április 1. 14. p.
946. SZANISZLÓ Judit: *Végre valaki megérti.* = Élet és Irodalom, március 5. 14. p.
947. SZÁNTÓ Erika Emma: *We can't.* = Élet és Irodalom, április 16. 15. p.
948. SZÁRAZ Pál: *Menekülés.* = Agria, 1/235–236. p.
949. SZÉKELY Szabolcs: *Násztánc.* = Élet és Irodalom, március 5. 16. p.
950. SZEKRÉNYES Miklós: *Budipapír és népsport.* = Eső, 1/50–52. p.
951. SZÉLÉSI Sándor: *Trionan, a vérengző fenékvad.* = Élet és Irodalom, március 26. 16. p.
952. SZÉNÁSI Miklós: *Arccal a földnek, báttal az égnek.* = Alföld, 4/30–35. p.
953. SZENTIRMAI Mária: *Elgurult ezüstgombok.* = Magyar Napló, 4/13–15. p.
954. SZENTE ANITA: *Porcelán.* = Pannon Tükör, 1/14. p.
955. SZENTE ANITA: *Reggel.* = Pannon Tükör, 1/15. p.
956. SZILÁGYI-NAGY Ildikó: *Ani és az éjszakai megszólítás.* = Kortárs, 4/22–24. p.
957. SZILÁGYI-NAGY Ildikó: *Ani önmaga marad.* = Kortárs, 4/21–22. p.
958. SZÜCS Anna Emília: *A cipő.* = Pannon Tükör, 1/41. p.
959. SZÜCS Anna Emília: *Miről álmodik egy egér.* = Pannon Tükör, 1/42. p.
960. TALLIÁN Mariann: *Foszlott szál.* = Irodalmi Jelen, 4/30–40. p.
961. TAR Károly: *Kicsit kavart kevert avagy szonáta sípra, dobra, nádi hegedűre és szájharmonikára.* = Magyar Műhely, 1/10–15. p.
962. TELLÉRY Márton: *A nagy Navabó nemzet fia.* = Eső, 1/13–16. p.
963. TOROCZKAY András: *Babusgatott.* = Élet és Irodalom, április 30. 15. p.
964. TÓTH Ágnes: *A herceg.* = Várad, 3/21–23. p.
965. TÓTH Ágnes: *Az út elvisz valahová.* = Várad, 3/20. p.
966. TÓTH B. Judit: *A mozi fölött.* = Mozgó Világ, 3/52–56. p.
967. TOTTH Benedek: *Csend és halál és napsütés.* = Élet és Irodalom, március 26. 16. p.
968. TRÓJÁN Anna: *Az angol hideg.* = Élet és Irodalom, március 26. 15. p.
969. TÚRI Tímea: *Önként, rögtön, egyszerre.* (március). = Élet és Irodalom, március 19. 15. p.
970. UNGVÁRY Rudolf: *Égő jég.* = Jelenkor, 4/370–379. p.
971. ÜRMÖS Attila: *Aranyevő.* = Élet és Irodalom, április 30. 16. p.
972. VÁRI Attila: *Harmatpont-ember.* = Forrás, 3/7–18. p.
973. VÁRI Attila: *Turandot.* = Alföld, 3/10–14. p.
974. VICEI Károly: *Kitől féltik a bidat?* = Vár, 1/22–23. p.
975. VICEI Károly: *Lélekbe költözött otthonaink.* = Vár, 1/26–39. p.
976. VICEI Károly: *Utam a vesztőhelyig.* = Vár, 1/21–22. p.
977. VIDÉKI Bianka: *Inoperábilis.* = Alföld, 3/14–16. p.
978. VÖRÖS István: *A gem.* = Alföld, 3/23–27. p.
979. WODIANER-NEMESSURI Zoltán: *Karonülő.* = Hítel, 4/33–43. p.
980. ZALKA Csenge: *Gyorstalpaló Győrújbarát-boz.* = Műhely, 1/12–15. p.

981. ZOLTÁN Gábor: *Vaskampók a dobszagban*. = *Mozgó Világ*, 3/45–51. p.
982. ZSEMBERY Borbála: *A boríték*. = *Jelenkor*, 4/390–394. p.

Hosszú próza

983. BAKACSI Ernő: *A „verőfény” titka*. (Részlet a szerző tavasszal megjelent krimi kisregényéből). = *Agria*, 1/230–233. p.
984. BÁN Zsófia: *Alvóbéka*. [Regényrészlet]. = *Alföld*, 4/10–12. p.
985. BENE Zoltán: *Mandola története*. (Részletek). 25. fejezet. Aarhus (2001–2011). 26. fejezet. Gamma-hidroxibutirát (1995–1999; 2019). 27. fejezet. Mandola története. = *Irodalmi Jelen*, 4/53–74. p.
986. BENE Zoltán: *Mandola története*. (Részletek). 22. fejezet. Titokzatos jelek (1995). 23. fejezet. Kietlen (2018). 24. fejezet. Vigasztalan (1995–2018). = *Irodalmi Jelen*, 3/51–63. p.
987. BENE Zoltán: *Újra az elfeledett faluban*. Részlet az Igazak című, készülő regényéből. = *Hitel*, 4/19–29. p.
988. BERTA Zsolt: *Háború se béke*. (Részlet). = *Hitel*, 3/6–10. p.
989. DARVASI László: *Halhatatlanok*. regényrészlet. = *Eső*, 1/24–35. p.
990. MILBACHER Róbert: *Mások múltja*. Részlet a Keserűvíz című regényéből. = *Eső*, 1/18–23. p.
991. MOHÁS Livia: *Fiatal farkas*. (Emlékezés). 6. rész. = *Hitel*, 3/15–22. p.
992. OLÁH András: *Távolságok*. (részlet). 1. A fiú. = *Hitel*, 3/28–38. p.
993. SAJÓ László: *eső*. (részletek egy haikuregényből). = *Kortárs*, 3/9–10. p.
994. SAJÓ László: *hároméves*. (részletek egy haikuregényből). = *Kortárs*, 3/10–12. p.
995. SAJÓ László: *karácsony*. (részletek egy haikuregényből). = *Kortárs*, 3/12–13. p.
996. TÓTH Ágnes: *Gyermekcipőben*. Részletek. A mennyország és a kukik. Gyuluka. A nyújtófa mint ereklye. = *Várad*, 1–2/29–31. p.
997. ZÁVADA Pál: *Nagyvárad, Berlin*. részlet. = *Jelenkor*, 3/233–240. p.

Átmeneti műfajok

998. BORSODI L. László: *Feketében*. (Kafka-átirat). = *Forrás*, 4/121. p.
999. JENEI Gyula: *Tűlkönyvesedés*. jegyzetvers. = *Kortárs*, 3/14–17. p.

Kevert műfajok

1000. NAGY Hajnal Csilla: *Polipfarm*. (versregény, részlet). = *Zempléni Múza*, 2020. 4/84–87. p.

Irodalmi képregény

1001. PILINSZKY János – VINCZE Nóra: *Ének a kőszívű királyról*. = *Szépirodalmi Figyelő*, 2/84–91. p.

(Összeállította: ZAHARI ISTVÁN)

SZÁMUNK SZERZŐI

SAŠA ĆIRIĆ (1975) író, kritikus, riporter

FANCSALI RÓBERT (1991) irodalomtörténész, az Eötvös Loránd Tudományegyetem doktorandusza

FERENCZ-FEHÉR DOROTTYA (1990) kritikus, a Szegedi Tudományegyetem doktorandusza

GODA REGINA (1994) az Eötvös Loránd Tudományegyetem doktorandája

HANZELIK GÁBOR (1988) irodalmár, műfordító

ALJAŽ KRIVEC (1991) kritikus, szerkesztő

LAKATOS BOTOND (1977) képzőművész

MAKAI MÁTÉ (1986) újságíró, író, rockzenész

MIKOLY ZOLTÁN (1992) a Debreceni Egyetem doktorandusza és oktatója

NAGY HILDA (1995) kritikus, az Eötvös Loránd Tudományegyetem doktorandája

NAGYOVÁ LENKA (1992) fordító, tolmács

LENKA NÉMETH VÍTOVÁ (1973) a poznańi Adam Mickiewicz Egyetem oktatója

PÁLFALVI LAJOS (1959) irodalomtörténész és műfordító, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem oktatója

MARTA PATÓ (1972) irodalomtörténész, a Pardubice Egyetem oktatója

Velence

Az Etyek-Budai borvidék
játékos kincse

rozé cuvée

zöld vettelini

vörös cuvée

rajnai rizling-
chardonnay

csereszegi
fűszeres

HALÁSZ
KASTÉLY
KÁPOLNÁSNYÉK

KOROK SZÍNEK HANGULATOK

Válogatás a szegedi Móra Ferenc
Múzeum képzőművészeti gyűjteményéből

2021. május 29. – 2021. október 3.

Halász-kastély

2475 Kápolnásnyék, Deák Ferenc utca 10.

www.halaszkastely.hu

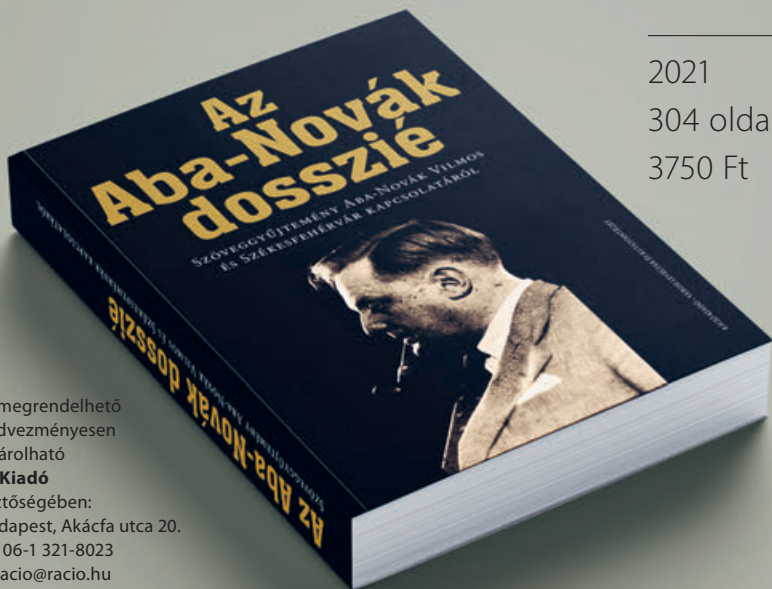
2021
270 oldal
4200 Ft

Fordította: Kellermann Viktória

Anna Krztoń képregénye egyszerű, személyes történet. Szuperhősök nélkül. Barátságról, kapcsolatokról, családi problémákról, depresszióról. Három barátnő, Iga, Aisa és Ania történetét követheti az olvasó a kamaszkori közös felfedezések örömétől kezdve, az iskola és munka életképein keresztül a jelenig. Megrendítő őszinteséggel mutatja be a szereplők életét felforgató mélypontokat, hogyan küzdenek meg saját démonaikkal, és hogyan kell a barátok után nyúlni, ha szükségük van rá. Krztoń munkája remekül illeszkedik az ön-életrajzi ihletésű képregények sorába. Emellett a közös pizzázások, filmezések jelenetein, piercingeken és rockerbakancsokon, mangákon és konventeken keresztül kirajzolódik az 1990-es és 2000-es évek képregényes szubkultúrája. Egy rendkívüli portré lányokról és nőkről, amelyben sok olvasó megtalálja majd a saját történetét.

A kötet megrendelhető vagy kedvezményesen megvásárolható
a Szépirodalmi Figyelő szerkesztőségében: 1072 Budapest, Akácfa utca 20.
Telefon: 06-1 321-8023 • e-mail: szif.szerk@gmail.com . www.szepirodalmifigyelo.hu

2021
304 oldal
3750 Ft

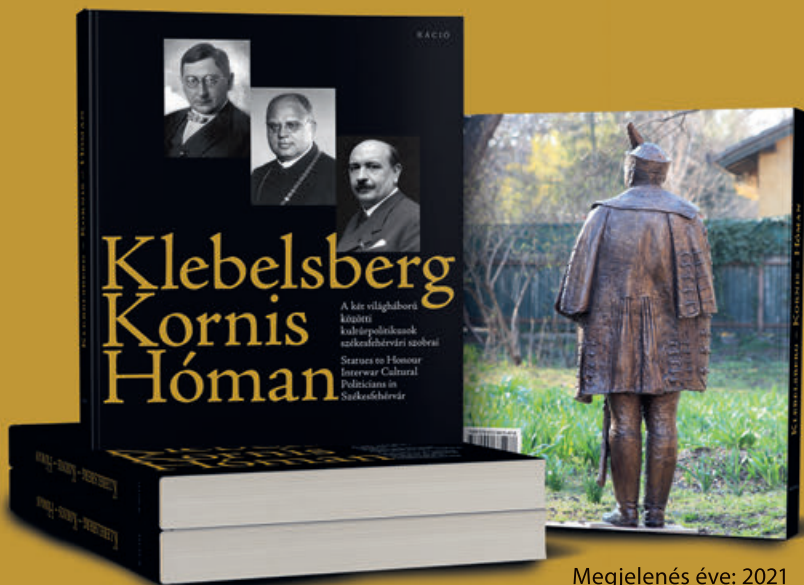
A kötet megrendelhető
vagy kedvezményesen
megvásárolható
a **Ráció Kiadó**
szerkesztőségében:
1072 Budapest, Akácfa utca 20.
Telefon: 06-1 321-8023
e-mail: racio@racio.hu
www.racio.hu

A jelen kötetben, amely egyben a művészettörténet-oktatásban is felhasználható szövegyűjtemény, Aba-Novák Vilmos és Székesfehérvár kapcsolatát mutatja be a szerkesztő, L. Simon László. Mindezt a *Magyar–francia történelmi kapcsolatok* című pannó elhelyezésével kapcsolatos vita részletes feltárásán keresztül teszi meg, hiszen ebből a polémiából éppen az derül ki, hogy egyesek miként akarták – esztétikai ürüggyel, valamint kiállításrendezési és múzeumszervezési indokokra hivatkozva – a közönség elől elzárni ezt a különleges képegyüttest. Míg mások a pannó eredeti kiállítási helyének megőrzésén és megnyitásán munkálkodtak, vállalva a liberális sajtó és értelmiség egy részének kirekesztő megbélyegzéseit. Mindezt jól feltárja és dokumentálja a kötet.

Cser-Palkovics András

Magyarországon pártpolitikainak tűnő értékrendi törésvonalak mentén gyökeresen eltérően válaszoltunk meg evidensnek tűnő kérdéseket: mit kell tenni „a barbár zseni” a *Magyar–francia történelmi kapcsolatok* című pannójával annak szakszerű restaurálása után? Ki kell-e állítani avagy nem abban az épületben, amelyet gyakorlatilag erre a célra építettek az elődeink? Állandóan láthatóvá kell-e tenni, vagy csak alkalmanként, évente egyszer egy rövid időre? Egyáltalán értékes műről van-e szó, vagy inkább egy közepszerű, kissé propagandisztikus alkotásról? S az esztétikain kívül még milyen más szempontokat kell érvényesíteni a mű sorsáról való döntés során?

L. Simon László

Megjelenés éve: 2021
148 oldal, 4500 Ft

[...] A mai kultúrpeszimizmus, valamint az egyre erősödő európai szintű identitásküzdelmek és kultúrharc közepette akartunk emléket állítani a 20. század három kimagasló jelentőségű politikai és tudományos életművével rendelkező kultúrpolitikusanak, Klebelsberg Kunónak, Kornis Gyulának és Hóman Bálintnak a nemzet történelmi fővárosában, Székesfehérvárott. Bár kései utódokként mind a személyes felkészültségünk és a tehetségünk, mind a munkánk támogatottsága elmarad a nagy elődökétől, mi is erősen hiszünk az élet magasabb értelmében, a kultúra értékeiben és eszményeiben, az alkotás erejében. Ezért három köztéri alkotás elkészítésére kértük fel Pető Hunor képzőművészt, s mindhármat Székesfehérvár szimbolikus terén szerettük volna felállítani. Klebelsberg Kuno egykor fehérvári ciszter diák volt, utóda, Hóman Bálint a koronázó város országgyűlési képviselőjeként dolgozott, s Kornis is sok szállal kötődött a városhoz. Klebelsberg szobrát 2013-ban, Kornisét pedig 2014-ben adtuk át. Hóman Bálint személye viszont komoly, még a nemzetközi nagypolitikát is megérintő viták keresztútjába került, ezért az őt megörökítő alkotás székesfehérvári felállítása elmaradt. [...]

Részlet L. Simon László előszavából

Az L. Simon László szerkesztette, gazdagon illusztrált kötetben a szerkesztő esszén túl Klebelsberg Kuno 1924-es írása, Kövér Lászlónak, az Országgyűlés elnökének Kornist méltató beszéde, valamint Ujváry Gábor történésznek Hóman életútját és munkásságát értékelő esszéje olvasható. Közzétesszük továbbá L. Simon Lászlónak és Pető Hunor Munkácsy-díjas képzőművésznek a Hóman-szoborról és napjaink köztéri szobrászatáról szóló beszélgetését.

Várunk csapatunkban, ha szeretnéd kipróbálni magad egy különleges sörmanufaktúrában!

**SÖRIPARI
MUNKATÁRSAT
KERESÜNK!**

 nyekisor@gmail.com

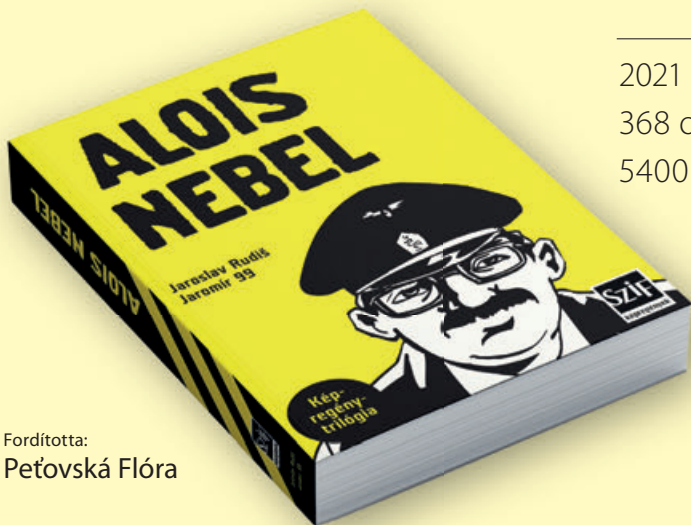

**KÓSTOLD MEG
A LEGÚJABB
SÖREINKET!**

nyekisor.hu

2021
368 oldal
5400 Ft

Fordította:
Peťovská Flóra

Jaroslav Rudiš és Jaromír 99 cseh alkotók Szudéta-vidéken játszódó *Alois Nebel* című képregénytrilógiájának első része 2003-ban jelent meg *Bílý Potok* címmel, majd szoros egymásutánban további két rész követte (*Hlavní nádraží* [Főpályaudvar], 2004 és *Zlaté Hory*, 2005), hogy 2006-ban a teljes trilógia egy kötetben jelenhessen meg egy alternatív végkifejlettel kibővítve. A magyar olvasó most a 2006-ban megjelent kiadást veheti kezébe Peťovská Flóra remek fordításában. A szuggesztív fekete-fehér képek olyan, lassan elfeledett történeteket mutatnak be, amelyek több generáción keresztül kihatnak a társadalom peremén élő, látzólag hétköznapi emberek életére. A történet főszereplője Alois Nebel, aki felmenőihöz hasonlóan az egész életét a vasútnál töltötte. Menetrendeket gyűjt, sört iszik, dohányzik, és néha a ködben olyasmiket lát, amiket mások nem. Fogalmistaként dolgozott Bílý Potokban, amíg az állomáson évszázadok alatt áthaladó vonatok el nem borították az elméjét... A képregényben megjelenített vasúti síneken bárhova eljuthatunk, Lisszabonba, Auschwitzba, a múltunkba és a kétségeink közé, amelyeket a szüleink, rokonaink és barátaink hagytak ránk. Jaroslav Rudiš és Jaromír 99 annak a 20. századnak a történeteit mesélik el, amelyről azt hisszük, már rég magunk mögött tudtuk.

A kötet megrendelhető vagy kedvezményesen megvásárolható a Szépirodalmi Figyelő szerkesztőségében:
1072 Budapest, Akácfa utca 20. • Telefon: 06-1 321-8023
e-mail: szif.szerk@gmail.com . www.szepirodalmifigyelo.hu

ISSN 0324-4970

9 770324 497190

2 1 0 0 3

Ára: 600 Ft

